

**24 HAZİRAN SEÇİMLERİ ÖZELİNDE POPÜLİZM VE
DEMOKRASİ İLİŞKİSİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı**

Esra SIRMA

Danışman: Prof. Dr. İsmet PARLAK

Haziran 2019

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı öğrencisi Esra SIRMA tarafından Prof. Dr. İsmet PARLAK yönetiminde hazırlanan "24 Haziran Seçimleri Özelinde Popülizm ve Demokrasi İlişkisi" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 18.06.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Rezzan AYHAN TÜRKBAŞ

Jüri Başkanı

Prof. Dr. İsmet Parlak

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Yanur YILDIZIM

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 21/08/2019 tarih ve ...33/01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Enstitü Müdürü

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Esra SIRMA

ÖZET

24 HAZİRAN SEÇİMLERİ ÖZELİNDE POPÜLİZM VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

SIRMA, Esra
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. İsmet PARLAK

Haziran 2019, iv+81 Sayfa

Popülizm son yıllarda bütün dünyada siyasi alanda en sık kullanılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Siyasi aktörler birbirini popülist olmakla suçlamakta, halka yapılan her atıf popülizm olarak nitelendirilmektedir. Bilhassa seçim dönemlerinde liderlerin söylemleri popülist unsurlarla donatılarak, siyasi etkinliği yalnızca oy vermeye indirgenen ‘halk’ depolitize edilerek, nesneleştirilmekte ve popülizm adeta temsili demokrasiye musallat olmaktadır. Popülizmin demokrasinin bir gölgesi olmasının nedeni temelde liberal demokrasinin yaşadığı içsel krizlerdir. Aynı anda hem liberal hem de demokrat olmanın yarattığı içsel gerilimler popülizmi ortaya çıkarmaktadır. Siyasi mücadele popülist bir mecrada şekillendiğinde ise bu gerilimler ve krizler daha da pekişmektedir. Dolayısı ile liberal demokratik düzende popülizm adeta kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Bu çalışmada, iktidarı elde etmek ya da mevcut iktidarını korumak isteyen siyasetçilerin kitleleri etkilemek için kullandığı bir söylem şekli olarak ele alınan popülizmin, Türkiye siyasetine nasıl yansıdığı konusu incelenmektedir. Popülizmin her siyasi hareketin doğasında var olduğunu göstermek amacıyla, popülizmi hem iktidar ve muhalefet ekseninde hem de sağ ve sol ekseninde değerlendirmektedir. Bu amaçla Türkiye sağını temsil eden iktidar partisi AKP’nin adayı Recep Tayyip Erdoğan ve Türkiye solunu temsil eden ana muhalefet partisi CHP’nin adayı Muharrem İnce’nin 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde yaptıkları konuşmalar Essex Okulu Söylem Analizi yöntemiyle incelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Demokrasi, Halk İnşası, Elitler, Essex Okulu Söylem Analizi

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN POPULISM AND DEMOCRACY IN TERMS OF JUNE 24 ELECTIONS

Sırma, Esra

Master Thesis

Department of Political Science and Public Administration

Master Programme in Political Science

Adviser of Thesis: Prof. Dr. İsmet Parlak

June 2019, iv+81 pages

Populism has become one of the most frequently used concepts in the political world in recent years. Political actors accuse each other of being populist, and every reference to the public is regarded as populism. Political actors accuse each other of being populist, and every attribution to the public is regarded as populism. Especially, in the election period, the discourse of the leaders is equipped with populist elements, the public, whose only political activity comes down to vote and it is objectified. Therefore, populism almost bothers representative democracy. The reason why populism is a shadow of democracy is basically internal crises in which liberal democracy experiences. The contradictions of being both liberal and democrat at the same time reveal populism. When political struggle is shaped in a populist environment, these contradictions and crises are reinforced more. Therefore, populism is inevitable in liberal democratic order.

In this study, it is examined how the populism, which is dealt with as a discourse type used by the politicians, who want to obtain power or protect the existing power, to influence the population reflects on the Turkish politics. In order to show that populism exists in the nature of every political movement, this study evaluates populism both on the axis of power and opposition and on the right and left axis. To this end, the speeches during the presidential elections on June 24 made by Recep Tayyip Erdoğan, who is the candidate of the ruling party, AKP, representing the Turkey's right axis and Muharrem İnce, who is the candidate of the main opposition party, CHP, was examined by the Essex School of discourse analysis method.

Keywords: Populism, Democracy, Construction of the People, Elites, Essex School of Discourse Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Popülizme Genel Bakış	5
1.2. Halk ve Elitler	6
1.3. Popülizm Üzerine Yaklaşımlar	7
1.3.1. Popülizm Bir İdeoloji midir?	7
1.3.2. Siyasal Bir Strateji Aracı Olarak Popülist Söylem	8
1.4. Tarihsel Bağlamda Popülizm	10
1.4.1. İlk Popülist Hareketler	10
1.4.2. Latin Amerika Popülizmi	11
1.4.3. Avrupa Popülizmi	14
1.4.4. Türkiye’de Popülizm.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZM VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

2.1. Popülizmin Demokrasi Teorisi İçindeki Yeri	20
2.2. Temsili Demokrasi, Seçimler ve Popülist Liderlik	23
2.2.1. Popülist Lider	26
2.3. Radikal Demokrasi ve Sol Popülizm.....	28
2.4. Popülist Söylem ve Popülistlerin “Halk”ı.....	29
2.3.1. Sol Popülizmde “Halk”	31
2.3.2. Sağ Popülizmde ‘Halk’	32
2.5. İktidarda Popülizm; Çoğulculuktan Çoğunlukçuluğa	33
2.6. Muhalefette Popülizm; “Sessiz Çoğunluk” un Temsilcisi	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ SEÇİM KONUŞMALARININ ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Problemi	39
3.2. Araştırmanın Amacı	39
3.3. Araştırmanın Yöntemi	41
3.4. Araştırmanın Önemi	43
3.5. İktidarda Popülizm; Recep Tayyip Erdoğan’ın 24 Haziran Seçim Konuşmalarının Analizi	43
3.5.1. Erdoğan’ın Söyleminde ‘Halk’	44
3.5.1.1. Tek Baskın Eşdeğerlik: ‘Benim Milletim’	45
3.5.1.2. Ahlaki Gerçeğin Tek Kaynağı: ‘ Benim Milletim’	46
3.5.1.3. Özdeşleşme: “Duygularım duygunuzdur, duygularınız duygumdur”	47
3.5.2. Antagonizma ve Eşdeğerlik Mantığı.....	48
3.5.2.1. Din ve Demokrasi Üzerinden Mağduriyet Söylemi	49
3.5.2.2. Ezeli Düşman CHP ile Ebedi Mücadele	50

3.5.2.3.	'Çapsız Muhalefet'	52
3.5.2.4.	Dış Güçler, Komplo Teorileri ve Kaos Söylemi.....	54
3.6.	Muhalefette Popülizm; Muharrem İnce'nin 24 Haziran Seçim Konuşmalarının Analizi	56
3.6.1.	Muharrem İnce'nin Halkı.....	57
3.6.2.	Yönetici Elitler Karşısında Halk	59
3.6.3.	Kolektif 'Halk'ın Mümkünlüğü	60
3.6.4.	İnce'de Hegemonyaya Bakış.....	62
3.6.5.	İnce'nin Kurumlara Yaklaşımı.....	63
3.6.6.	Nasıl Bir Popülizm?	64
	SONUÇ	69
	KAYNAKÇA	74
	ÖZ GEÇMİŞ	81

GİRİŞ

Popülizm halkla ilgili olan, halka yönelik söylem ve tutumları kasteden fakat kesin sınırları ve tanımı olmayan bir kavramdır. Bir inanç, hareket ya da söylem olduğuna yönelik farklı görüşler bulunan popülizm, farklı siyasal sistemlerde ve ülkelerde kendine kolaylıkla yer bulabilmiştir. Genel olarak siyasal halkçılık da denilebilecek popülizm, ağırlıklı olarak aşırı sağ otoriter rejimlerde yaşama olanağı bulurken, zaman zaman da sol-sosyalist partilerin ya da grupların başvurduğu söylemlerde kavramın izi sürülebilmektedir. Tam olarak neyi ifade ettiği konusunda birçok farklı yaklaşım olsa da, en belirgin olan tartışmalar kavramın bir ideoloji, politik bir strateji ya da bir söylem şekli olduğu görüşleri etrafında yoğunlaşmaktadır.

Bu çalışmada popülizm, iktidarı elde etmek ya da mevcut iktidarını korumak isteyen siyasetçilerin kitleleri etkilemek için kullandığı bir söylem şekli olarak ele alınmaktadır. Popülizm bir söylem ve tutumu tanımlamak amacıyla kullanıldığı için kendine en uygun ortamı demokrasilerde bulur. Bilhassa temsili demokrasilerde iktidarı korumak ya da kazanmak için halkçı söylem, oy verenleri etkilemek adına en sık başvurulan popülizm şeklidir. Bu nedenle popülist söylem demokratik siyaset yapısında siyasal bir harekete dönüşebilme potansiyeli taşır. Bu çerçevede demokrasinin pek çok farklı türünde popülizmle karşılaşılabilir. Laclau bu hususu vurgulamak adına bütün demokratik siyasal sürecin popülist olduğunu söylemiştir. “Siyaset (ve eğer argümanımız doğruysa onun türevi olan popülizm) olduğu sürece toplumsal bölünmeler olacaktır. Bu toplumsal bölünmenin tabii bir sonucu, toplumun bir kesitinin kendisini bir bütün olarak toplumun ifadesi ve temsilcisi olarak sunacak olmasıdır” (Laclau, 2011:145).

Jan-Werner Müller’e göre ise popülizm, temsili demokrasinin sürekli bir gölgesidir. Her zaman güç sahibi seçkinlere itiraz ederken bir aktörün “gerçek halk” adına konuşma ihtimali vardır (Müller, 2017:36). Popülizmin demokrasinin bir gölgesi olmasının nedeni temelde liberal demokrasinin yaşadığı içsel krizlerdir. Aynı anda hem liberal hem de demokrat olmanın içinde barındırdığı gerilim popülizmi ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan neoliberalizmin özgürlük kavrayışına göre, her türlü müdahale özgürlüğü zedelemektedir. Bu nedenle neoliberal düşüncenin temel noktası; devletin ekonomik ve sosyal alandan elini çekip, yalnızca siyasal alanda varolmasıdır (Türkbay ve Polat, 2011:89). Ancak siyasal alanın sosyal ve ekonomik koşullardan ayrı

düşünülmesi de mümkün değildir. Nitekim seçmenlerin beklentileri bilhassa sosyal ve ekonomik alanlardaki koşulların iyileştirilmesine yöneliktir. Beklentileri karşılanmayan kesimler için siyaset alanı güvenilir olmaktan uzaklaşacağı için, böylesi bir akıbet popülizmin yükselmesine neden olacaktır. “Halk”ı temel alan popülist söylem ise içinde gerçek çözümleri ve fikirleri barındırmak yerine kimlik siyasetine yönelmekte, toplumsal alanı dost-düşman ikiliğine dönüştürmektedir. Siyasi mücadele popülist bir mecrada şekillendiğinde ise bu gerilim ve krizler daha da pekişmektedir. Dolayısı ile liberal demokratik düzende popülizm adeta kaçınılmaz bir hal almaktadır. Ancak bu durumun tersi de imkansız değildir. “Halk”ı temel alan bir söylem mevcut düzenin halkın gerçek iradesini yansıtacak bir biçime dönüştürülmesini sağlayabilir. En azından içinde böyle bir potansiyeli barındırmaktadır. Popülist söylemin toplumda neyi sağladığı/başardığı veya neye sebep olduğunu belirleyen de, söylemi kullanan siyasal aktörün konumu ve ideolojisidir.

Amaçlarında ve söylemlerinde bazı temel farklılıklar barındıran iktidar ve muhalefet mensuplarınca sık başvurulan popülist dil, özellikle seçimler öncesinde kendini açıkça gösterir. İktidar sahipleri mevcut konumunu korumak ve iktidarda oldukları süre zarfında yaptıkları faaliyetlere meşruluk kazandırmak amacı taşıırken, muhalefet mensupları ise halkı asıl düşünenin kendileri olduğunu iddia ederek iktidarı elde etmeyi amaçlarlar. Müller’e göre popülistlerin temsil iddiaları ampirik değil, ahlaki ve sembolik nitelik taşıdığından yanlışlanamayacağı için ne olursa olsun bu iddialarını sürdüreceklerdir. Bu nedenle muhalefette olduklarında iktidarın kontrolünde kalan kurumlarla ilgili olumsuz söylemler geliştirirler. İktidarın halkı değil özel çıkarları temsil ettiğini iddia ederler. İktidarda olduklarında ise muhalif görüşleri meşru görmezler ve bir grubun, yani kendilerinden olanların çıkarlarını, toplumu oluşturan tüm grupların çıkarıymış gibi sunmayı başarırlar. Kendilerine karşı olanların ise adeta tüm ülkeye karşı olduklarını iddia ederler (Müller, 2017:36). Popülizmin bu dışlayıcı dili her siyasi ideoloji ile bütünleşebilmektedir. Ancak sağ ve sol popülizmde kendine aynı oranda yer bulmamaktadır.

Sağ popülizmin yükselişe geçtiği toplumlarda liberal ekonomi politikaları refah devleti politikalarının yerine geçerek, piyasa odaklı bir hal almış, liberalizm 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren neoliberalizme evrilmiştir. Bu durum sosyal ve ekonomik sorunların artmasına da neden olmuştur. Günümüzde de ekonomiye yönelik her türlü devlet müdahaleciliğine karşı olan neoliberal politikalar kitleleri piyasanın

acımasızlığına terk etmektedir. Bu çerçevede Öngen'e göre de "neo-liberalizmin, kapitalist devletin sınıf iktidarına dönük rolünü ve temsil ettiği güç ilişkileri ile iktidar biçimlerini yeniden düzenlemek üzere oluşturulmuş bir sermaye projesi ya da saldırgan bir sınıf egemenliği projesi olduğu söylenebilir." (Öngen, 2003: 165, 170). Neo-liberalizmin hem sermaye odaklı hem de üretim ve denetim açısından sınırlı devlet anlayışının sonucu olarak, özelleştirme ve piyasalaştırma gibi uygulamalar vasıtasıyla piyasanın alanı olabildiğince genişletilirken kamusal alana ait olan karar verme yetkisi de zamanla piyasaya ya da özel alana geçmektedir. Bu değişim, yurttaşın temsil mekanizması aracılığıyla denetlediği kamusal alanın daralması anlamına gelmektedir. Bu durum, demokrasinin ve özgürlüklerin teminatı olarak görülen piyasanın alanının genişlemesi, siyasal alanın ise daralması anlamına gelmektedir (Çitçi,2008:6). Ulus üstü kurum ve pazar faaliyetlerinin artması ile gelişen uluslararası liberal ticaretin, devletler için diğer devletlerden farklı makro iktisadi stratejilerin benimsenmesini güçleştirmediği bu durumun nedeni olarak gösterilebilir (Çitçi, 2008:13). Böyle bir durumda siyaset ekonomik alana yönelmekten ziyade mobilizasyon için farklı propaganda araçları yaratmaya çalışmaktadır. Sağ popülist liderlerin, küresel ve neoliberal ekonomi politikalarını aşarak halka vaatler sunması inandırıcı olamayacağı için siyasi mücadele ağırlıklı olarak kültürel farklılıklar ve benzerlikler üzerinden yürütülmektedir. Tüm bu sınırlamalar ortak dil, din ve etnik köken dayanışması ön plana çıkartılıp bizden olanlar ve olmayanlar ayrımını bilhassa sağ siyasetin merkezine oturtmaktadır (Kaltwasser ve Mudde, 2012:17). Yaşanan bu değişim ve dönüşüm süreci ekonomik kaygılarla kitlelerin örgütlenip tepki geliştirmelerine engel olmaktadır. Bilhassa kitleler kültürel manipülasyonlarla neoliberal politikalara uyum sağlamaya mecbur bırakılmaktadır.

Sol popülizm ise kültürel farklılıkları ön plana çıkarmaktan ziyade ekonomik vaatler üzerinden siyasi mücadeleyi yürütmektedir. Çünkü ideoloji temelli yaklaşımlarıyla neoliberal politikaların karşısında olan sol popülistler, popülist dili kitlesel bir mobilizasyon yaratmak için kullanmaktadırlar. Sol popülizmde 'karşıt olunan' halkın *dışında* iken, sağ popülizmde ise bizatihi içindedir. Ancak her iki popülizmde de halkın aktif bir özne olmanın aksine nesneleştirildiğini ya da siyasal açıdan pasifize edildiğini söylemek mümkündür. Bunun nedeni neoliberal hegemonyanın tüm toplumsal ilişkiler zeminine yayılmış olmasıdır. Sağ iktidarlar otoriter biçimde, medya gücünü de ellerine alarak, toplumu neoliberalizmin gereklerine

göre yeniden şekillendirirken, toplum da siyasi alandan uzaklaştırılmaktadır. Kitlelerin siyasal rolü yalnızca oy verme davranışına indirgenerek, tepkisellikleri ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Sol kanat ise mevcut siyasal konjüktüre uyum sağlamakta, neoliberal hegemonyaya karşı durmak adına sağlam politikalar üretememektedir. Halbuki yükselen popülist dalganın çizdiği sınırların hegemonya karşısı olması ve demokrasiyi demokratikleştirmesi de mümkündür. Başka bir deyişle popülist hareketin halka yönelişi demokratik taleplere ortak bir dil yaratmak için kullanıldığında demokrasi yeniden anlamlandırılabilir.

Bu çalışmada sağ ve sol popülist dil arasındaki benzerlikler ve farklılıkların Türkiye siyasetine nasıl yansıdığı konusunu incelenecektir. Çalışma aynı zamanda popülizmin bir başka yönünü de göstermeyi amaçlamaktadır. Popülizm ‘iktidarda popülizm’ ve ‘muhalafette popülizm’ ayrımı yapılarak ele alındığında antagonizmanın nasıl inşa edildiği karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilebilecektir. Bu amaçla 24 Haziran seçimleri üzerinden Recep Tayyip Erdoğan ve Muharrem İnce’nin konuşma metinleri karşılaştırmalı olarak popülist söylem temelli olmak üzere analiz edilmiştir. Analizlerde, Laclau ve Mouffe’nun öncü olduğu Essex Okulu Söylem Teorisi, Popülizm Teorisi ve Radikal Demokrasi Teorisi’nden yararlanılmıştır. Bu teorilerin yabancı yazında ve Türk yazında siyasal hayat üzerinde somut analizi oldukça sınırlı sayıdadır. Nitekim bu teorilerle ilgili akademik yazında eleştirilerin odağında da bu konu yer almakta ve metodolojik zayıflık olduğu tartışılmaktadır. Bu çalışmada Laclau ve Mouffe’nun kuramsal argümanları son dönem Türk siyasal alanındaki popüler örneklerle tahvil edilmeye çalışılmıştır. Bu kuramların somut örneklerle uygulanabilirliğini ortaya koymanın yanı sıra, Türk siyasetinde popülizmin nasıl vücut bulduğunu göstermesi açısından da çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Popülizme Genel Bakış

Popülizm 21. yüzyılın en popüler kavramlarından biridir. Mekansal olarak oldukça geniş çevrelerde hüküm süren popülizm Avrupa'daki sağ partilerden, Latin Amerika'daki sol partilere, ABD'de sistemin her iki partisine kadar pek çok siyasi akım içinde kendine yer bulabilmiştir (Mudde & Kaltwasser, 2017:1). Her siyasi hareket popülist stratejinin gereği olarak kendi tercihlerine yönelik aradığı desteği bulabilmek adına halkı düşman olan *öteki* karşısında konumlandırır. Toplumun genel istekleri ile bağdaşmayan değerleri ve çıkarları olan bu düşman, toplumu etkileyen tüm olumsuzluklardan sorumludur (Jagers & Walgrave, 2007:147). Bu bağlamda siyaset ve siyasal mücadele var olduğu sürece popülizmin de var olacağı söylenebilir (Laclau, 2011:145).

Popülizmle ilgili süren tartışmaların odağında popülizmin demokrasi ile ilişkisi, demokrasiyi nasıl etkilediği konuları ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Çünkü 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar geçen süreçte farklı grupların ve kimliklerin temsili giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Günümüzde farklı siyasal ideolojilere sahip siyasetçiler ve düşünürler demokrasinin erdemine vurgu yaparak, kendi görüşlerinin *daha demokrat* olduğu yönünde bir yarışa girmektedirler. Küresel çapta yaygın demokrasi görüşünün liberal temsili demokrasi olmasına rağmen demokrasinin tam olarak ne olduğu konusundaki siyasi tartışmalar da beraberinde devam etmektedir. Temsil edilecek olan halkın kimlerden oluştuğu, nasıl yönetileceği, yönetimin sınırlılığı vb. konularda demokrasiye yüklenen birçok farklı anlam vardır. Demokrasi ve temsile dair söz konusu tartışmalar bağlamında popülistlerin yapmaya çalıştıkları ise, temsil edilen halkı kendileri belirleme gayretine girişmeleridir. Demokrasi ile popülizmi ayıran temel husus tam da bu noktada karşımıza çıkmaktadır (Müller, 2017:42).

Popülizmin temel mantığının ne üzerine kurulu olduğu konusunda da pek çok farklı yaklaşım bulunmaktadır, ancak toplumu esas olarak iki farklı gruba ayırdığı yönündeki görüş çoğunlukla kabul görmektedir. Müller'e göre popülizm, siyasal dünyanın ahlaken saf ve bütünleşmiş halk ile ahlaken aşağı olan yozlaşmış elitler arasında bir ayrım üzerinden algılanmasıdır (Müller, 2017:36). Benzer şekilde Cass

Mudde popülizmi toplumu iki antagonistik ve homojen gruba bölen ve siyaseti halkın genel iradesinin açıklanması olduğunu belirten bir siyasal ideoloji olarak betimler (Mudde, 2004:543). Laclau ise popülizmi eşdeğerlik kavramı üzerinden açıklar. Laclau'ya göre farklı karakterlere rağmen bütün taleplerin bir araya gelme eğilimi vardır ve buna da eşdeğerlik zinciri adını verir. Karşılanmayan talepler ise negatiflik temelinde kümelenecek ve sonuç itibariyle toplum iki kampa bölünecektir: *İktidar* ve *mağdurlar*. İşte popülizm yoluyla bu iki grup arasında bir sınır inşa edilir (Laclau, 2011:138). Hakim görüş, popülizmin söz konusu grupları elitler ve halk olarak adlandırdığı yönündedir. Bu ayrım siyaset bilimciler arasında genel kabul görmesine rağmen, elitler ve halkın kim(ler) olduğu konusunda da tartışmalar süregelmektedir. Aslında her iki kavram boş bir kap gibidir ve içeriği, farklı aktörler tarafından farklı şekillerde doldurulabilmektedir (Kaltwasser & Mudde, 2012:151).

1.2. Halk¹ ve Elitler

Popülizmin merkezinde olan halk kavramının tam olarak neyi temsil ettiği ile ilgili farklı görüşler vardır. Bunların çoğu popülizmde halkın ahlaken saf yani erdemli olduğuna vurgu yapar ve mevcut iktidara/kurulu düzene karşı halkın yanında yer almanın siyasi harekete meşruluk kattığı yönünde birleşir (Yılmaz, 2017:44). Ancak söz konusu halk kavramı özü itibariyle kurgusaldır (Mudde & Kaltwasser, 2017:9). Çünkü her popülistin hitap ettiği kendi halkı vardır. Popülizmin toplumu ayırıcı niteliğinin kaynağı tam olarak budur. Popülistler tüm halka seslenir gibi görünürler ancak esasında hitap ettikleri belli niteliklere sahip olan topluluklardır. Tek iyi ve doğru olan kendi halklarıdır (Müller, 2017:38). Örneğin sağ popülistler için muhafazakâr ve milliyetçi halka hitap etmek, ayrıca halkı yabancılar, göçmenler ve zenginler gibi düşmanlara karşı savunmak esastır; sol popülistler için dışlanan, sömürülen, baskı altına alınan kesimleri savunma retoriği ön plana çıkmaktadır.

Popülizmde elitler ise yalnızca politik alanda değil, ekonomik, kültürel ve medyatik alanda da toplumun önde gelenleridir (Mudde & Kaltwasser, 2017:12). Bu kişiler Heywood'a göre "haklı veya haksız olarak, zenginlik ve imtiyazın onlarda toplandığı, iktidarı elinde tutan azınlığı" ifade etmektedir (Heywood, 2007:114). Demokrasilerde elitler iktidarı elinde tutmasalar bile iktidar sahiplerinin kararlarına etki

¹ Popülizmde 'halk' kavrayışı sağ ve sol popülizmlerde farklıdır. Bu konuya ileriki bölümlerde daha geniş bir biçimde değinilecektir.

ederler. İşte bu nedenle popülistler, elitlerin halkın çıkarlarını önemsemediği ve ülke çıkarları aksine hareket ettiklerini iddia ederler (Mudde & Kaltwasser, 2017:12).

Popülizmde elit kavramının tam olarak neyi ifade ettiği konusu aslında kavramı kullanan popülistlere göre değişir. Kitleleri etkilemek adına “halk”ın karşısında konumlanacak olan düşmanı belirlemek ülke şartlarına göre değişebilir. Örneğin, Latin Amerika’da popülist liderlerce zikredilen elitler mevcut iktidarın lideri ve üyeleri iken, Avrupa’nın sağ popülistlerine göre dış güçlerle işbirliği içindeki politik komploculardır (Kaltwasser & Mudde, 2012:166). Yine ABD ve Avrupa’daki Yahudi karşıtı popülist söylemlerde elit olarak kastedilen kesimin Yahudi lobisi mensupları olduğuna inanılmaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2017:14). Sağ popülizmde elitler ‘yabancılar, göçmenler, zenginler’ vs. şeklinde halkın düşmanları olarak konumlanırken, sol popülizmde dışlanan, sömürülen ve baskı altında olan toplumsal kesimlerin karşısına ‘oligarklar, emperyalizm ve iktidar bloğu’ konulur (Yılmaz, 2017:45).

Pierre Ostiguy popülizmdeki halk ve elitlerden oluşan iki kutbu, kültürel ve siyasal olarak yüksek ve alçak ekseninde değerlendirmiştir. Ona göre elitler yani yüksektekiler kültürel olarak terbiyeli bilgili, parlatılmış, akılcı ancak aynı zamanda katı, esnemez, mesafeli ve sıkıcı olarak tasvir edilmiştir. Alçaktakiler ise kaba, kültürel olarak popüler beğenileri olan, dünyevi ve kültürel olarak yerelci olarak tasvir edilir. Popülist siyasetçiler *yüksek*’ten gelseler bile *alçak*’takileri överek yüksek karşıtlığı ile siyaset yaparlar (Ostiguy, 2017:78).

1.3. Popülizm Üzerine Yaklaşımlar

1.3.1. Popülizm Bir İdeoloji midir?

Popülizmin bir ideoloji olduğuna yönelik olarak ilk adımı Margaret Canovan atmış, sonrasında popülizme ‘zayıf merkezli ideoloji’ tanımlaması yapan Cass Mudde yaklaşımın öncülerinden biri olmuştur. Mudde’ye göre ideoloji; insan ve toplum doğası ile toplumun nasıl örgütlenmesi gerektiği konusundaki normatif fikirler bütünüdür. Mudde popülizmi zaman zaman ana akım ideolojilerle (thick-centered) birleşebilen sınırlı özelliklere sahip zayıf bir ideoloji olarak tanımlamıştır (Mudde & Kaltwasser, 2017:7) Popülizmin nadiren tek başına kalabildiğini ve değişken bir doğası olduğunu belirtmesine rağmen, Mudde’nin popülizmin bir ideoloji olduğuna yönelik iddiası tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Luke March’a göre “popülizmi bir ideoloji

olarak tanımlayanlar kendileriyle çelişmektedir ve bu yaklaşım kesinlikle entelektüel sağlamlık veya tutarlılık anlamına gelmemelidir'' (Aslanidis, 2015:2).

ABD, Latin Amerika ve Avrupa'da çeşitli zamanlarda ve birbirinden farklı aktörler tarafından ortaya çıkan popülizmin bölgeler arasındaki hareketlerde dikkate değer derecede fark olmasından dolayı bir ideoloji olmaktan çok düşünsel yönü farklılaşabilen bir siyasal hareket olduğu yönünde tartışmalar da mevcuttur (Çakır, 2012:14). Moffit'e göre popülist partiler ve aktörleri aşırı soldan aşırı sağa farklı ideolojileri temsil ettikleri için popülizm bir ideoloji değildir (Balta & Özel, 218:102). Örneğin Latin Amerika'da genelde sol partiler ile ilişkilendirilen popülizm, Avrupa'da daha çok sağ partiler ile ilişkilendirilmektedir. Popülizm bir yandan sağın ve bir yandan solun amaçları için kullanılırken siyasi bir renginin olmadığını söylemek mümkündür. Fakat herhangi bir siyasi ideolojiye kolaylıkla eklenilebilir niteliktedir (Jagers & Walgrave, 2007:4).

Mudde'nin popülizmi zayıf merkezli bir ideoloji olarak tanımlamasına karşılık Freeden ise zayıf merkezli ideolojilerin çevrecilik, feminizm gibi hareketler olduğunu popülizmin küresel çapta bir hareket olmadığını ve hiç kimsenin kendisini popülist olarak tanımlamadığını ileri sürmüştür (Moffit & Tormey, 2014:343). Aslanidis'e göre ise popülizm söylemsel bir çerçevedir ve söylemsel çerçeveler ideolojiler gibi ayrıntılı ve kapsamlı yapılar içermeyebilirler. İdeolojilere göre daha esnektir ve koşullardan daha hızlı etkilenecek değişebilirler (Aslanidis, 2015:12).

Popülizmin kendine has kapsayıcı ideolojik fikirleri, büyük projeleri, küresel çapta temsilcileri ya da bildirileri yoktur. Bu nedenle popülizm bir ideoloji değil, siyaset yapma biçimidir ve popülizm araştırmaları da bu nedenle partilerin programlarından ziyade söylemlerine odaklanmaktadır. Nitekim popülizm bir fikir demeti olarak görülüyorsa, çalışmaların söylemlerden ziyade parti programlarına odaklanması gerekmektedir (Gidron & Bonikowski, 2013:7).

1.3.2. Siyasal Bir Strateji Aracı Olarak Popülist Söylem

Strateji hemen her politik hareketin doğasında vardır ve politik hareketler ideolojik olmaktan çok stratejiktir. Çünkü ideolojik duruş alınan kararlara bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Her çeşit politik davranışı strateji adı altında toplarsak popülizm demogogların yöntemi, insanlara duymak istediklerini söyleme, vaatler sunma gibi davranışları içerir. Bu bağlamda Weyland'a göre popülizm, gücü elinde tutan ya da

elde etmek isteyen liderin çoğunlukla organize olmamış büyük toplulukların kurumlar ya da medya aracılığı ile değil doğrudan iletişim kurarak desteğini almak için kullandığı bir stratejidir (Aslanidis, 2015:9). Bu strateji, fikirleri siyasal bir harekete dönüştürür ve hegemonya mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yönüyle popülizm radikalleşmeye yardımcı olur, çatışmayı siyasete sokarak statükoyu değiştirme amacıyla olan toplumun dışlanmış kesimlerini harekete geçirir (Mudde & Kaltwasser, 2017:3). Benzer bir yaklaşım da Canovan'ın tanımında görülmektedir. Canovan'a göre "popülizm kurulu iktidar yapısına ve toplumun baskın ideal ve değerlerine karşı halk adına karşı çıkmaktır" (Bozoğlu, 2017:72). Levitsky ve Roberts popülizmi politik liderlerin seferberlik çağrısı olarak açıklamıştır. Bu seferberlik kötü olarak tanımlanan elitlerin kurulu düzenine karşı yukarıdan aşağıya politik seferberliktir (Dinç, 2016:7). Popülizmde halkın aşağıdan yukarıya isteklerini doğrudan aktarmasına gerek yoktur, çünkü lider onlar için en iyi olanı bilir. Bunu yaparken popülistler tehdit ve kriz algısı yaratarak toplumun öznelliğini değiştirir. Örneğin neoliberal ekonomi-politik, küreselleşme, göçmenlik, savaş ve terör gibi kriz alanlarında insanlara kısa vadeli acil programlar gösterirler (Dinç, 2016:8).

Günümüz siyasetçilerinin nazarında herkes için iyi olanın önemli olmasından ziyade kazanmak ve kaybetmek arasında şekillenen siyaset anlayışı daha ön plana çıkar olmuştur (Walgrave, 2005). Nitekim Laclau'ya göre tüm siyasi hareketlerde toplumu iki kampa bölen içsel bir sınır inşa edilir ve bu da söylemsel pratiğin işleyegeldiği bir durumda var olabilir. (Laclau, 2011:142). Biz ve onlar ayrımı üzerinden yürütülen bu siyaset biçimini Chantal Mouffe "siyasetin ahlaksallaştırılması" olarak açıklamıştır. Toplumun sorunlarına siyasi çözümler ürememenin bir sonucu olarak siyasetin ahlaki zeminde değerlendirilmeye başlandığını ve bunun muhalif yerine düşman yaratan bir anlayış ortaya çıkardığını belirtmiştir (Mouffe, 2015). Popülist söylem bu noktada yalnızca bir ifade aracı olarak değil, tarafların kimliğini oluşturan bir pratik olarak da işlev görür. Örneğin Hawkins, söylemi hem ideolojinin hem de retoriksel unsurların birleşmesi olarak tanımlar (Gidron & Bonikowski, 2013:8). Bu nedenle farklı siyasal aktörler tarafından kullanılan popülist söylemin içeriği ve şekli değişkendir. Siyasal aktörler faaliyetlerine meşruluk sağlamak, seçim yarışlarını kazanmak, kamuoyu oluşturmak gibi amaçlarla popülist söylemi kullanarak kitleleri duygusal olarak ikna etme yoluna giderler.

1.4. Tarihsel Bağlamda Popülizm

1.4.1. İlk Popülist Hareketler

Popülizmin tarihi Hawkins gibi bazı yazarlara göre geç Roma Cumhuriyeti'ndeki aristokratlar ve halk arasındaki siyasi kutuplaşmaya kadar geri gider. Modern popülizmin beşiği olarak ise ABD'de Halk Parti'si, Rusya'daki Narodnik Hareketi ve Fransa'da Boulangism hareketleri kabul edilir (Stockemer, 2019:3). ABD'de Halk Partisi 1890lı yıllarda çiftçi hareketi olarak faaliyet göstermiş, Cumhuriyetçiler ve Demokratlardan sonra üçüncü parti olmuştur. Parti, esasen mahsul haciz sistemine ve güneydeki iç savaş sonrası karşılaştıkları diğer ekonomik zorlukların tehdidine karşı bir araya gelen çiftçilerden oluşmuştur. 1896 yılında ise Demokratların adayını desteklemişlerdir (Savage, 2019). Rusya'daki Narodnikler ise 1860lı yıllarda 'halka gitmek' deyimiyile yola çıkmış, Çarlığa ve mevcut düzene karşı hareket etmişlerdir (Stockemer, 2019:3). "Halka doğru" deyimini, "narodnik" hareketinin temel ilkelerinden biri olmuştur. Tarımda gerileyen küçük üreticilikten dolayı çiftçi ve köylüler toplumun kaybeden kesimi haline gelmiştir. Bu kesimin toprağı her geçen gün zengin çiftçilerin eline geçmiş, küçük üretici yoksullaşmıştır. Rus aydını köylülüğün bu alt gelirli kesimine seslenerek, bu kesimi Çarlığa karşı başkaldırıya çağırmıştır. Zafer Toprak, bu dönemde Rus aydınının düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; "Onlara göre devrim için köylülüğü kazanmak gerekirdi ve bu nedenle Rus aydınına önemli görevler düşüyordu. Rus aydını halka gitmeli, halka inmeli, halkı uyarmalı, eğitmeli, aydınlatmalıydı" (Toprak, 2002) .

Boulangism hareketi ise popülizmin Fransa'da nasıl ortaya çıktığını göstermek açısından önemli bir örnektir. Hareket ismini 19. yüzyılın son çeyreğinde generallik ve savaş bakanlığı yapmış Georges Ernest Jean-Marie Boulanger'den almaktadır. 1871 yılında Almanya ile yapılan savaştan yenik düşen Fransa için ekonomik ve politik şartların oldukça kötü olduğu bir evrede ortaya çıkan popülist hareket (Saç, 2017:263) radikal halk cumhuriyetinin kurulmasını savunarak parlamenter rejime karşı halkı harekete geçirmeye çalışmıştır (Stockemer, 2019:3). Boulanger, Laclau'nun kavramsallaştırdığı popülizme en uygun örneklerden biridir. Birçok farklı politik kesimin desteğini alarak onların taleplerini eşdeğerlik zinciri içinde ortak düşman olan yozlaşmış parlamenter sisteme karşı kendi şahsında birleştirmiştir (Laclau, 2007:201)

Popülizmin ilk örneklerini verdiği 19. yüzyıldaki versiyonu ile günümüze kadar uzanan 20. yüzyıl versiyonu arasında siyasi ilişkilerin karmaşıklığından dolayı önemli farklılıklar vardır. Bilhassa ABD ve Rusya’da ortaya çıkan popülizmin çiftçi ve köylülerle alakalı olması popülizmin kırsal kesimle bir ilişkisi olması gerektiği ya da hızla modernleşen toplumlarda muhafazakar ve ekonomik yönden güçsüz grupların bir isyanı olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Popülizmin toplumun en zayıf kesimlerini savunmanın bir aracı olarak görülmüştür. Ancak popülizm günümüzde bu çağrışımları yaratmamaktadır (Müller, 2017). Mudde’nin de belirttiği gibi popülistler için algılar gerçeklerden daha önemli hale gelmiştir (Mudde, 2004:6). Bu nedenle bilhassa Latin Amerika ve Avrupa’da ortaya çıkan popülist hareketler büyük kitleleri etkilemiş, hem sağ hem de sol ideoloji ile eklemlenmiş ve birbirinden çok farklı özelliklere sahip bölgelerde yükselişe geçmiştir. Çoğu politik olgu gibi popülizm de çoğunlukla ulusal kısmen de bölgesel olarak çalışılmıştır. Bölgelerarası şartlar birçok değişkeni barındırır da karşılaştırmalı olarak popülizmi ele almak kavramı bağlamıyla birlikte düşünmeyi sağlar. Bu da popülizmin farklı formlarına ışık tutar. Bu çalışmada popülizm sağ ve sol eksende değerlendirildiği için çoğunlukla sol popülizm olarak anılan Latin Amerika popülizmi ve sağ popülizm örneklerini barından Avrupa popülizmini ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

1.4.2. Latin Amerika Popülizmi

Popülizm 1929 Büyük Buhranı’ndan sonra Latin Amerika’da siyaset sahnesine çıkmıştır. Sanayileşmenin artması ve kırsal kesimden kentlere göç, halkın sosyal taleplerinin artmasına neden olmuştur. Politik aktörler ise bu talepleri karşılamaya yönelik politikalar üretmeye yönelmişlerdir (Mudde & Kaltwasser, 2017:28). Halkın politik, ekonomik ve sosyal hak taleplerini ön plana çıkaran Latin popülizminde liderler en önemli siyasi figür olmuştur. Arjantin’de Peron, Brezilya’da Vargas Latin popülizminin öncüleri olarak kabul edilirler. Peron ve Vargas’ın popülist söylemlerinde oligarşi ve emperyalizm karşıtlığı ön plana çıkmaktadır (Walker, 2008:3). Latin popülizminin klasik versiyonu olarak nitelendirilen dönemde bu popülist liderler şeffaf ve özgür seçimlerle işbaşına gelmişlerdir, ancak lider kültü ve muhalif seslerin bastırılmasına yönelik tavırları onları popülizmin en sembolik figürleri haline getirmiştir.

Arjantin’de Peron’un yükselişi aralarında bulunduğu bir grup subayın 4 Haziran 1943 yılında yaptığı darbe ile başlamıştır. Çalışma bakanı olarak görev yaptığı dönemde

sendikal örgütlenme ve çalışan hakları ile ilgili yaptığı pozitif yönlü çalışmalarla büyük ses getirmiştir. Bu durumdan rahatsız olan hükümet mensupları Peron'u istifaya zorlamıştır. Ancak Peron, işçilerin önderliğindeki büyük kitle desteği ile birlikte geri dönmüş ve ilk olarak 1946 yılında sonra da 1951 yılında başkan seçilmiştir. 1955 yılına kadar ülkeyi yöneten Peron bilhassa çalışan haklarının iyileştirilmesi, işçi ve işveren arasındaki sorunların çözümü, halk konutları yapımı gibi faaliyetlerle halkın güçlü biçimde desteğini almıştır. Kendisinin yanı sıra eşi Eva Peron da yoksullara yönelik yardım faaliyetleri ile halkın gönlünü kazanmıştır (Yarar, 2013). Juan Peron kendini gerçek halkın lideri olarak nitelendirmiş, destekçileri de kendilerine '*descamisados*' yani gömleksizler diyerek yoksul halkın temsilcileri olduklarını göstermeye çalışmışlardır (Stockemer 2019:13). Peron'a atfedilen kutsal liderlik vasfı ve takipçilerinin onu '*ulusun babası*' olarak görmesi popülizmin varolduğunun işaretlerinden biridir. Peronizmde gözlemlenebilen bir başka popülist unsur ise kurum karşıtlığıdır. Yüksek mahkemeler gibi resmi kurumlara sınırlı bir önem atfedilirken, yargı kurumlarında bulunan muhalif hakimleri görevden uzaklaştırarak iktidarla uyumlu hakimler ve savcılar göreve atanmıştır. Peron sendikalaşmaya destek vermiş, ancak sendikalara üye olan memurların yönetime sadık olanlar arasından seçilmesini istemiştir. Bu da yine Peron popülizmine örnek teşkil etmektedir (Stockemer 2019:16).

Latin Amerika'daki popülizmin ikinci dalgası olarak nitelendirilen dönemde siyaset alanında neoliberalizmin etkileri görülür. 1990'lı yılların başında ortaya çıkan ve neopopülizm de denen popülizmin önemli temsilcileri olarak Arjantin'de Menem, Brezilya'da Mello ve Peru'da Fujimori kabul edilir. 1980'li yıllar boyunca ekonomik anlamda büyük sıkıntılar yaşayan bu ülkelerde popülist liderler ekonomik vaatler ile seçimlerde işbaşına gelmişlerdir. Ekonomiyi istikrara kavuşturmak amacıyla IMF ile işbirliği yapan liderler, neo-liberal politikalar izlemişlerdir (Mudde & Kaltwasser, 2017:31). Knight bu dönemi popülizm ve neoliberalizmin birliktelik girişimi olarak nitelendirmiştir. Menem, Mello ve Fujimori'nin başını çektiği liderler, bu dönemde tavsiye edilen neoliberal iktisat politikalarını içeren Washington Uzlaşması²'ni uygulamaya çalışmışlardır. Bunu yaparken söylemlerini 'halk'a ve milliyetçiliğe atıfla oluşturmuşlardır. Ancak bu liderler halk ve düşmanları ikilemi ile antagonist ilişkinin

² Washington Uzlaşması (Konsensüsü) , Washington merkezli üç önemli kurum olan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, ABD Hazine Bakanlığı'nın ülkelere tavsiye ettikleri ortak neoliberal iktisat politikaları dizisidir. Sonrasında Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Merkez Bankası da bu uzlaşmaya katılmıştır (Yıldırım C. , 2011:4).

inşasından ziyade söylemlerinde sıklıkla neo-liberal politikaları anlatmışlardır (Grigera, 2017). Bu nedenle Menem'in popülist niteliği tartışmalıdır. Örneğin Kirk Hawkins'e göre Menem'in konuşmalarında romantik bir halk iradesine ya da komplocu elitlere rastlamak çok nadir. Bu nedenle ona göre Menem popülist değil, karizmatik bir liderdir (Hawkins, 2009:23) Söylemlerinde neo-liberal politikaları kurtuluş reçetesi olarak sunmuş, etkilerini ve sonuçlarını meşrulaştırmayı hedeflemiştir. Menem, uyguladıkları politikaları 'Büyük Arjantin' söylemi ile efsaneleştirmeye çalışmıştır. Popülizmi neo-liberal politikaları halka kabul ettirmek için kullanmışlardır. Weyland'a göre, neo-liberalizm ve neo-popülizmin ortak yanı bireyler ve devlet arasında doğrudan ilişki kurulması isteğidir. Bu iki kavram bire bir örtüşmese de stratejik ortaklığın ötesinde bir ilişkileri vardır. Neo-liberalizm salt bir ekonomik alan değildir, siyasal ve toplumsal alanı da ilgilendirir. Bu nedenle popülist eğilimleri geliştirmeye yatkındır (Armony, 2005). Latin Amerika ikinci dalga popülizmi buna en iyi örnektir.

Sol kanat popülizm dalgası olarak adlandırılan üçüncü dalga Latin popülizminin en önemli temsilcileri ise Venezüella lideri Chavez, Bolivya lideri Morales, Ekvador'da Correa ile Arjantin'de Nestor ve Kristine Kirchner'dir (Stockemer 2019:10). Neo-liberal politikaların başarısızlığı sonucu ekonomik olarak büyük çöküntü yaşayan bu ülkelerde sol yükselişe geçmiş, popülizme klasik başvuru tekrar gündeme gelmiştir. New York Times'ın Latin Amerika muhabiri Larry Rohter Uruguay'da 2005 seçimlerini sosyalist Tabare Vazquez'in kazanması üzerine Latin Amerika'da yükselen yeni sol dalgayı *Pembe Dalga* (Pink Tide) sözleriyle tanımlamıştır (Rohter, 2005). Rohter artık Latin Amerika'da doktriner değil pragmatik bir sosyalizmin gündemde olduğunu bu dalganın kıvılcık değil olsa olsa pembe dalga olabileceğini iddia etmiştir. Bu bağlamda Rohter'in betimleyici ifadesi 2000'li yıllarda Latin Amerika'da solun yükselişini tanımlamak için kullanılmıştır. Pembe Dalga ile eski sol anlayışın değiştiği ve yeni solun daha ılımlı bir karakteri olduğu anlatılmak istenmiştir.

Popülizm ile birlikte anılan yeni sol anlayışta neo-liberal politikaların ülkede yarattığı sosyal sorunlara çözüm bulma amacıyla olan liderler, söylemde bunu sık sık dile getirmişlerdir. Sosyalist ideolojinin etkilerinin görüldüğü bu dönemde liderler devletçi politikaları savunmuşlardır (Mudde&Kaltwasser, 2017:35). Ekonomik eşitsizliğe ve güçlü elitlere karşı bir söylem geliştiren bu liderler halkın desteğini de büyük ölçüde almışlardır. Ekvador'da Correa popülist söylemdeki 'halk' yerine 'vatandaş'ı koymuştur. Yozlaşmış oligarşiyle mücadelede halkın birliğine vurgu

yapmıştır. Neo-liberal politikaları terk ederek, devleti merkezi aktör konumuna getirmiştir. Karizmatik liderlik özelliklerine sahip olan Correa, nihai kararları tek başına alan, partisini ve devletin tüm kollarını kontrol eden ve antagonizmayı teşvik eden siyasi bir tavırla popülizmin önemli temsilcilerinden biri olmuştur (Cazullo & Freidenberg, 2017:293). Venezüella lideri Chavez de yaptığı konuşmalarda ülkedeki krizi, ABD liderliğindeki uluslararası güçler tarafından gerçekleştirilen uğursuz komplolara bağlamış ve muhalefet liderlerinin de söz konusu emperyalizmin uşakları olduğuna sıklıkla değinerek düşmanlarını ‘şeytan’ olarak nitelendirmiştir (Hawkins, 2009:5). Chavez ‘halk’ ve ‘düşmanlar’ı ikilemi üzerinden yürüttüğü siyasi söylemi ile popülist liderler arasında anılmaktadır. Hawkins’e göre de Chavizm popülizmin unsurlarını açıkça içinde barındıran bir niteliğe haizdir (Hawkins, 2003). Bu liderleri popülist yapan unsurlar yalnızca ‘halk’a atıf değil aynı zamanda yönetimde kişiselcilik (tüm kurumları ve yargıyı kendilerine bağımlı hale getirmeleri), demokratik unsurlardan uzaklaşan tavırları (plebisitçi seçimleri tercih etmeleri, aracı kurumları ve siyasi partileri pasifleştirme çabaları) ve halk arasında sosyo-ekonomik bir ayırım yaratmalarıdır (Kaltwasser & Mudde, 2012:29-30).

Politik ve ekonomik gücün küçük bir azınlığın elinde toplandığı Latin Amerika ülkelerinde popülist liderler ve partiler, siyasi arenaya büyük bir hareketlilik katmışlardır. Genel olarak elit ve halk karşıtlığı olarak tanımlanan popülizmin Latin Amerika ülkelerinde yalnızca bu perspektifle değerlendirilmesi yetersiz olacaktır. Latin popülizminde söylem, halkın taleplerinin karşılanmasının her şeyin üzerinde olduğu fikri etrafında şekillenir. Aynı zamanda ekonomi odaklı ve kapsayıcı bir dile sahip olduğu da söylenebilir (Kaltwasser & Mudde, 2012:3). Aslında Latin ülkelerinde son dalga popülizmin kapitalizmin eşitsizliklerine bir tepki olarak kullanıldığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Fakat her ne kadar sosyalizmin etkileri görülse de bu liderlerin kapitalizme düşünsel anlamda topyekün karşı oldukları söylenemez. Zira kendileri de bizzat kapitalizmin ulusal ve ılımlı versiyonunu uygulamaya çalışmışlardır. Bu durum aynı zamanda onları ilk popülistlerden ayırmaktadır. Çünkü ilk popülizm dalgası çalışan halk üzerinden yükselirken, son dalga popülizm yoksullara, yerlilere ve işçi sınıfına ek olarak kentli orta sınıfa da hitap etmiştir (Grigera, 2017:447).

1.4.3. Avrupa Popülizmi

Liderlerin ön planda olduğu Latin Amerika’nın aksine partilerin ön planda olduğu Avrupa’da popülizm genellikle doğrudan sağ siyasi yelpaze ile

ilişkilendirilmiştir (Kaltwasser & Mudde, 2012:10). Bilindiği üzere sağ popülist parti ve hareketler 20. yüzyıldan itibaren Avrupa’da siyasi harekete dönüşmeye başlamıştır. Örneğin Fransa’da Ulusal Cephe (FN), Avusturya Özgürlükçü Parti (FPÖ), Hollanda Özgürlük Partisi (PVV) azımsanmayacak kitle desteği alan popülist partilerdir (Stockemer, 2019). Bu partilerin bu denli destek görmesi halkın ekonomik ve sosyal açıdan hoşnutsuz olduğunun işaretidir. Bunun başlıca nedenlerinden biri ise Avrupa’nın birçok ülkesinde olumsuz etki yaratan AB’nin bütünleşme politikalarıdır. Başka bir deyişle ekonomik kriz yaşayan yoksul ülkelerin yükünün birlik tarafından karşılanması diğer ülkelerde tepkilere yol açmıştır. Doğu Avrupa ve Güneydoğu Avrupa’nın yoksul ülkelerinin AB üyesi yapılmasına yönelik tepkiler popülist partilerin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Çakır, 2012). Bilhassa ortak bir Avrupalı kimliği oluşturulmaya çalışılmasına tepki olarak üye ülkelerdeki ırkçı/aşırı sağ hareketler yükselişe geçmiştir. Sağ popülist partiler söylemlerini genellikle yabancı düşmanlığı, anti-semitizm, göç karşıtlığı gibi konular üzerine kurmuştur (Yıldırım, 2017). Özellikle suç işlemiş ve işsiz göçmenlerin sınırdışı edilmesine yönelik taleplere sağ popülist söylemlerde sıklıkla rastlanmaktadır (Çakır, 2012). Onlara göre ‘düşman’ olan ve ülkenin refahını bozan göçmenler ve sığınmacılardır. Bu nedenle Avrupa popülizminde milliyetçi bir damar güçlü biçimde kendini hissettirmektedir. Örneğin, Belçika’da Vlaams Belang partisi Avrupa dışı azınlıklara sınırlı çocuk yapma ve sınırlı mülkiyet hakkı getirme konusunu doğrudan parti programına taşımıştır (Kaltwasser & Mudde, 2012:27). Bir diğer örnek Fransa’da Ulusal Cephe 2012 seçimlerine kadar düşük oy alırken, aşırı milliyetçi ve yahudi karşıtı söylemleriyle politika değişikliğine gitmiş ve oylarını belirgin biçimde arttırmıştır (Hanspeter & Pappas, 2015:74-75).

Son yıllarda çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu mülteci akını da Avrupa’da göçmen sorunu ve mülteci krizi başlıkları çerçevesinde aşırı sağ popülist partilerin gündemine yerleşmiştir. 2015 yılında bir milyon göçmenin Avrupa’ya ulaşması ile birlikte bu insanların işsizliği arttırdıkları, emek ücretlerini düşürdükleri ve devletin sosyal yardımlarını sömürdükleri yönündeki görüşler, mültecilerin ekonomik sorunların birincil sebebi olarak görülmesine neden olmuştur (Çetin & Özcan, 2018:67). Popülist politikacılar ‘kendilerinden olmayan’ müslüman mültecilere tepki olarak İslam dinini bir inanç olmaktan ziyade yıkıcı ve kavgacı bir ideoloji olarak sunmuştur (Meijers, 2011:18). Bu da farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşama anlayışına zarar vermektedir. Aşırı sağcı popülist partiler, ülkede yaşanan tüm sorunların sebebi olarak

‘ötekiler’i gören bir anlayışla kimlik üzerinden siyaset yapmayı tercih etmişlerdir. Bu da Müller’in ‘popülizm her zaman bir kimlik siyaseti yapma biçimidir’ (Müller , 2017:16) argümanını doğrulamaktadır. Avrupa popülizmi bu çerçevede en iyi örneklerden biri olarak kabul edilebilir.

Avrupa’da yükselen sağ popülist siyaseti yalnızca oy oranları gibi sayısal verilerle değerlendirmek yeterli değildir. Bu partilerin gündem yaratma ve kamuoyunu yönlendirme güçlerinin de arttığı gözardı edilemez (Yıldırım, 2017:63). Bu durum milyonlarca insanı etkileyerek cemaatçi bir ruhu diriltmekte, farklı etnik ve göçmen gruplarla kaynaşmaktan ziyade temelinde ekonomi ve güvenlik konularında kaygılar yatan içe kapanmacı bir tavırla dışlayıcı özellik taşımaktadır (Çetin & Özcan, 2018:75). Ortaya çıkan şey popülist milliyetçilik olarak adlandırılabilir yeni bir milliyetçilik türüdür. Richard Sakwa bu milliyetçilik türünü şöyle açıklar;

“Ülkenin Büyük Güç statüsüne adanmışlığıyla tamamlanan güçlü bir ulusal kendi kendine yeterlilik duygusu; sayısız kesintilere rağmen toplumsal adaletin ve iktidarın yeniden dağıtımını üzerine kurulu güçlü bir tarihsel devamlılık anlayışı; bir tür manevi felaket gibi algılanan, derinlemesine yer etmiş, toprak ve/veya kimlik kaybı korkusu ve son olarak da toplumsal meselelerin komplo teorisi üzerinden okunması vurgusu- yapayalnız olduklarına ve diğer her ulusun onlara karşı olduklarına inanırlar” (Balta & Özel, 2018:106).

Radikal ya da aşırı olarak nitelenen Avrupa sağ siyaseti bu doğrultuda demokrasinin ılımlı siyasetinden hızla uzaklaşmaktadır. Bu durumun ilerleyen yıllarda demokrasinin insan hakları, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlükler gibi temel unsurlarının gözardı edildiği otoriter yönetimlerin hakim olacağı bir siyasi arena yaratacağı yönünde ciddi kaygılar barındırdığı da not edilmelidir.

1.4.4. Türkiye’de Popülizm

Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları adlı çalışmasında Zafer Toprak, Türkiye’de popülizmin ilk işaretlerini Rus Narodniklerinden etkilenen Türkçülük ve Halkçılık akımlarında aramak gerektiğini belirtir. Bilhassa 1908’den 1950’lere kadar uzanan “kente düşman köye dost” temalı hareketi de Toprak bu bağlamda, “entelektüel popülizm” olarak ifade etmektedir. 1950 sonrası popülist yönelimleri ise “siyasal” nitelikli olarak adlandırmaktadır (Toprak, 1992: 18).

Rus popülizminden etkilenen geç Osmanlı dönemi aydınları toplumsal farklılaşmalara çözüm bulmak amacıyla toplumun temeli olarak bozulmamış köyü

göstermişlerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise solidarist-korporatist fikirlerin etkisiyle, köyden yükselen bir *homojen ulus* yaratma amacından bahsedilebilir. Entelektüel fikirlerden hareketle kurgulanan bu hedef, aynı zamanda Cumhuriyetin halkçılık ilkesinin de temelini teşkil eder. Eğitimli, kentli, aydın kesim yalnızca homojen bir ulus inşası için köye yöneldiğinden hareket, kitle desteğinden yoksun kalmıştır. Esasında bu durum Halkçılık ilkesi ile popülizm arasındaki farkı da göstermektedir. Popülizmde halk inşası ve halka yönelik söylem bizzat halkın desteğini almak için kullanılır. Ancak erken Cumhuriyet dönemi halkçılığının amacı yeni bir kimlik inşasıdır. Varolan kimlikler görmezden gelindiği için kitle desteği alamamış, bu nedenle dayatmacı ve tepeden inmece bir hale evrilmiştir. Laclau'ya göre “herhangi bir popülist kimliğin temeli olan özsel heterojenlik homojen bir birlik tarafından kuşatılmış ve onunla yer değiştirmiştir. Bu durum Kemalizm'in neden popülist olmadığını açıklamaktadır” (Laclau, 2007: 229). Ona göre; “Atatürk halkçılığı, içsel çatlakların olmadığı dikişsiz bir topluluk varsaymaktadır” (Laclau, 2007:230). Baykan'a göre ise “Kemalist seçkinler için halkçılık homojen bir ulus yaratmak için ideolojik mühendislik denemesidir” (Baykan, 2017: 166). Bunu yaparken de kısmen halk desteğinden yoksun ve zorlayıcı bir yol izlenmiştir. Bunun neticesi olarak halk tepkisi çok partili hayata geçildiğinde Demokrat Parti'ye (DP) verilen çoğunluk desteğinde kendini göstermiştir. Tekeli ve Şaylan, erken Cumhuriyet döneminin halkçılık ilkesinin “halka rağmen halk için” uygulanan siyasaları içerdiğini, DP dönemi siyasalarının ise “halk tarafından, halk ile ve halk için” (Tekeli ve Şaylan, 1978: 89) şiarıyla hayat bulduğunu ifade etmektedirler.

1950'li yıllardan itibaren DP “Kemalist elitlere karşı halk” popülizmini bir seçim stratejisi olarak kullanmış, böylelikle güçlü bir halk desteği sağlamıştır. Keyder'e göre “tarihsel gelişme içinde tek parti devletinin resmi halkçılığının karşısına, DP'nin kitleleri gerçekten sürükleyen popülizmi çıkmıştır” (Keyder, 2003: 275). Toplumsal alan bir tarafta otoriter, sekülerist, batıcı bürokratik elitler; diğer tarafta tarım, ticaret ve sanayide faaliyet gösteren geleneksel, muhafazakar, heterojen ve dağınık küçük üreticiler arasında cereyan eden antagonist bir ilişki üzerine temellenmiştir (Sunar, 2008:164). DP ise ,varolan heterojen toplumu olduğu haliyle kabul ederek, anti-seçkinci bir siyasal popülizm güzergâhı izlemiştir. Menderes konuşmalarında sık sık halkı yüceltmiş, DP tabanı/seçmeni olarak gördüğü köylü kesim ile CHP'li elitler arasında bir uyumsuzluk yaratmaya çalışmıştır. DP bu politikalarına iktidara geldikten sonra da

devam etmiş, popülist temelde yeniden ürettiği halk desteğini meşruluk aracı olarak kullanmıştır.

DP sonrasında 1961’den itibaren Adalet Partisi dönemi ile popülizm Demirel’in “halka yakınlık” stratejisinde yeniden vücut bulmuştur. Yaşam tarzı ve üslubu ile Demirel halkla özdeşlik ilişkisi kurmuş, her fırsatta kırsaldan/köyden geldiğini unutturmamıştır. Zürcher’in şu ifadeleri de Demirel’in siyasi profilini özetlemektedir;

“O, kırsaldan çıkıp yükselen, üniversite okuyan, parti başına gelen başarmış insanı sembolize etmektedir. Demirel, insanların, kendilerini onun köylü geçmişiyle özdeşleşebildikleri ve onun mesleki yükselişinde kendi umutlarının somutlaşmış ifadesini buldukları kırsal kesimde mükemmel bir oy avcısı olduğunu gösterdi. Menderes gibi Demirel’de halk diliyle konuşan bir hatipti” (Zürcher, 2005, s. 365).

1965 yılından sonra CHP ise siyasi rakipleri gibi kitle desteğine sahip olabilmek için çareyi popülist politikalara yönelmekte bulmuştur (Sunar, 1983: 2086). *Ortanın Solu* söylemi ile başlayan popülist siyaset halkta karşılık bulmuş ve ‘*Halkçı*’ Ecevit CHP genel başkanlığını İsmet İnönü’den devralmıştır. Tanıl Bora, Bülent Ecevit’in halkçı görünen lakin seçkin olan niteliğini şu sözlerle ifade etmiştir;

“Onun içtenlikten uzak olduğu söylenemeyecek ama steril ve resmî tavrı, insanlarla hem yüz yüze hem anonim ilişkilerinde, dünyanın bu coğrafyasındaki modernlik tecrübesinin onca zamandır koyamadığı mesafeler koyar. Hiç sürçmeyen ‘aşırı düzgün’ nâतिकası, her konuda ve her anda bir beyanat ciddiyeti içine konuşmasıyla, asla “*halka yakın*” sayılacak biri değildir. O, bir “devlet ve siyaset adamı”ydı ve bariz elit kimliğiyle popülizm yaptı” (Bora, 2006: 5).

Türkiye siyasetinde öne çıkan bir diğer politikacı Turgut Özal ise 1980li yıllarda muhafazakar-milliyetçi kesimi neo-liberal politikalarla buluşturmuş, *halktan geldiğini* ancak *yüzünü yeniliğe döndüğünü* göstermeye çalışmıştır. *Orta direk* olduğunu söyleyerek seslendiği toplumda hem alt kesimlerle hem de üst kesimlerle yakınlık kurmaya çalışmıştır. Ancak Özal’da da asker ve bürokratik seçkin karşıtlığı mevcut olup, söylemden daha fazla davranışsal düzeyde bunu açığa çıkarmıştır. Türkiye’de hemen hemen tüm siyasi oluşumlar popülist söyleme az ya da çok başvurmuşlardır. Halktan olma ve halktan gelme düsturlarının etrafında dönen popülist dil, zaman zaman milliyetçilik, laiklik, dindarlık, Atatürkçülük gibi kavramlar ekseninde kurgulanmıştır. Heper ve Keyman’a göre merkez sağ siyasetçiler kendilerini her daim “devletin iradesine karşı milletin iradesi ve devlet seçkinlerine karşı kitlelerin koruyucusu olarak takdim etmişlerdir” (Heper ve Keyman, 1998: 262). Nitekim Adalet ve Kalkınma Partisi

de uzun yıllardır iktidarda olmasına ve bürokrasi, ordu ve üniversitelerdeki Kemalist elit hâkimiyetini kırarak, kendi kadrolarını hakim kılmış olmasına rağmen, seçim dönemlerinde ya da toplumsal ve politik kriz anlarında Kemalist elit karşıtlığı argümanlarına başvuran bir popülist bir siyaset tarzı yürütmeye devam etmektedir

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZM VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

2.1. Popülizmin Demokrasi Teorisi İçindeki Yeri

Demokrasi teorisi içinde siyasi ve ideolojik birçok tartışma barındırmakla beraber, bugün tüm dünyada hâkim model olan liberal demokrasi anlayışıdır. Liberal demokrasi –her ne kadar kendi içinde tartışmalar barındırıyor olsa da– temelde hukukun üstünlüğü, azınlık haklarının korunması, sınırlı ve hesap sorulabilir iktidar, düzenli seçimler gibi unsurlar üzerine kuruludur. Aynı zamanda halk tarafından yönetim ilkesi üzerinden de ele alınır (Heywood, 2007: 99). Popülizmin de en temel vaadi halkın yönetebileceği yönündedir. Popülistler halkın ortak ve tutarlı bir irade ile doğru temsilcilere vekalet vererek yönetime katılabileceğini iddia ederler (Müller, 2007: 96). Buraya kadar popülizm ve demokrasinin benzer ya da birbirini destekler nitelikte olduğu düşünülebilir. Demokrasi toplumu ‘öz’lerden oluşmuş olarak görür ve çoğunlukla aynı fikirde olmayanları da sistemde görünür kılar. Ancak popülistler toplumu homojen bir yapıda görmeyi tercih ederler. Tek bir halk varmış gibi kabul ederek, halk öyle istediği için popülist hükümetin tüm eylemlerini sorgulanamaz olarak kabul ederler (Müller, 2017: 99). Ancak toplumda çok farklı çıkarlar, farklı sorunlar ve bundan doğan farklı çözüm önerileri ve siyasal düşünceler vardır. Bunların temsil edilebilmesi için örgütlenmeleri gerekir ve bu da siyasi partileri doğurur (Kışlalı, 2007:287). Liberal demokrasilerde seçimler yoluyla iktidar belirleniyor olsa da diğer partiler düşman olarak değil muhalefet olarak görülür. Chantal Mouffe bu durumu şöyle açıklamaktadır;

“Çoğulcu demokrasileri diğerlerinden ayıran özelliğin çatışmanın tanınması ve meşrulaştırılması olduğunu düşündüğümüzde, liberal demokratik toplumlarda çatışma ortadan kaldırılamaz ve kaldırılmamalıdır da. Liberal demokratik siyaset, diğerlerinin, yok edilmesi gereken düşmanlardan çok fikirlerine karşı mücadele edilmesi gereken ancak bu fikirleri savunma hakkının sorgulanamayacağı muhalifler olarak görülmesini gerektirir. Bunu başka bir şekilde dile getirmek gerekirse, mühim olan çatışmanın “antagonizma” (düşmanlar arasındaki mücadele) değil, bir “agonizma” (muhalifler arasındaki mücadele) biçimini almasıdır” (Mouffe, 2015: 27).

Oysa popülizm antagonistik bir doğaya sahiptir. Popülistlere göre bütün siyasi rakipler, meşruiyetten yoksundur ve onların destekçileri de halktan sayılmazlar (Müller, 2017). Popülizm ve demokrasiyi ayıran en önemli bakış açısı budur.

Popülizmin demokratik sistemlerde var olmasının en temel sebebi demokrasinin işleyişinin demokratik ideallerden sapmasıdır. Robert Dahl'ın da belirttiği üzere her ülkede var olan demokratik düzen ile ideal demokratik düzen arasında önemli bir boşluk bulunur (Parlak & Yıldırım, 2018). Popülizm bu boşluktan yararlanarak ortaya çıkar. Laclau da hegemonyanın işleme mantığından bahsederken toplumsal yapının radikal bir biçimde bozulduğu durumlarda düzen ihtiyacının doğduğundan, düzen vaadinin somut içeriğinin önüne geçtiğinden bahseder. Düzen vaadi bir tür boş gösterendir ve vaadi olumsuzlayan duruma gönderme yaparak varlık kazanır (Laclau, 2012:147). Bu anlamda popülistler var olan demokratik düzenin başarısızlıkları üzerinden yükselirler. Bunun yanı sıra siyasette elit hakimiyeti ve demokrasinin önemli koşullarından biri olan 'halk egemenliği'nin siyaseti biçimlendiren bir etken olarak göz ardı edilmeye başlanması ile beraber, 'halk' ın siyasal özneliğinin aracı olarak tanımlanan popülizm, siyasal sistemlerin demokratik boşluğunun doldurulmasına yönelik bir araç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2017:16). Canovan'a göre popülizmin temel karşıtlığı, ifade özgürlüğü ve hukuk devleti gibi normları bünyesinde barındıran liberalizmdir. Bu anlamda popülizm ile demokrasi arasında özsel bir karşıtlık yoktur. Popülizm demokrasinin düzeltici ve pragmatik yönleri arasındaki gerilimden türemektedir (Canovan, 1999:7). Bu gerilim sonucu popülizm demokratik düzendeki sorunların nedeninden çok sonucu olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda Müller popülizmin cazibesinin demokrasiye dair tutulmamış ve mevcut düzenlerde tutulması bir bakıma mümkün olmayan vaatlerle ilgili olduğunu iddia eder (Müller, 2017: 96). Popülistler tutulmayan vaatlere yenilerini ekleyerek halkın beklentilerini yükseltirler. Ancak Canovan'a göre ne zaman siyasetin pragmatik yüzü güç kazansa ve siyaset, kurum ve kurallar çerçevesi içine hapsolmuş bir prosedür haline gelmeye başlasa, popülistler yeniden demokrasi vaadini öne sürüp demokrasinin düzeltici yönünü öne çıkarmaktalar (Canovan, 1999: 11.). Canovan bu bakış açısıyla popülizmi demokrasinin kendini düzeltmesine imkan veren bir seçenek olarak sunmaktadır. Benzer şekilde Robert Dahl da kapsayıcılık konusunda büyük sorunlar yaşayan ülkelerde popülizmin demokrasi için düzeltici olabileceğini iddia etmiştir. Bu doğrultuda Latin popülizmini örnek gösteren Dahl'a göre Latin Amerika'daki bütün popülizm türleri dışlananların politikaya dahil

edilmesi için mücadele etmektedir. Ona göre farklı politik renklerin ve dışlanmış kesimlerin ekonomik ve sosyal entegrasyonu için popülizm bir strateji ya da ideoloji olarak tanımlanabilir (Kaltwasser, 2012:198). Ancak Carlos de la Torre'ye göre ise Latin popülistleri seçimleri adeta halk ve düşmanları arasında bir savaş havasına sokmaktadır. Bu durum demokrasi kavramının ikinci plana itilmesine neden olmaktadır (Torre, 2000:129). Popülizme karşı salt olumsuz bir kaniya sahip olmayan Kaltwasser'e göre de popülizmin dışlanan kesimleri ön plana çıkarması demokrasi için pozitif bir etki iken demokratik bir yarış için negatif bir etkiye sahiptir (Kaltwasser,2012:200). Popülizmin katılımı genişlettiği yönündeki tezler, kavrama yönelik olumlu bir hava katmaktadır. Ancak popülizme yaklaşımda her zaman temkinli olmak gerekir. Örneğin Arditi'ye göre "demokratik siyasetin iç çeperlerinden biri olarak popülizm, temsilin bir yönü ve demokrasinin 'daha engebeli kıyılarında barınan bir katılım tarzı olabileceği gibi, siyasal demokrasilerde serpilirken bir yandan da onların can düşmanına dönüşebileceği hesaba katıldığında daha rahatsız edici bir şey olarak da tezahür edilebilir" (Arditi:2010:75). Nitekim siyasi ortamda ideolojilerin ya da programların yarışmasından ziyade vaatlerin yarışması popülizmin olumsuz bir tezahürüdür. Vaatler gerçekleşmediği takdirde karşılanmayan her talep popülizmi daha da güçlendirir (Mudde, 2004: 559). Böylelikle kitle ve lider ya da lider grubu arasındaki talepler ve vaatler döngüsü içinde ilerleyen ilişki süreci asıl meselelerin üzerine çıkar (Mair, 2000: 8). Popülizmin tam da bu nedenle liberal sistemlere özgü olduğunu iddia eden Wallerstein'e göre popülizm, kitlelerin burjuvazinin kurduğu düzenin içinde kalmasını sağlayacak emniyet sübaplarından biridir (Wallerstein,2009:108). Kitleler popülist siyaset sayesinde asıl meselelerden uzaklaşmakta, sistemi radikal bir değişikliğe götürecek eylemlerden ve fikirlerden kaçınmaktadır. Bir başka ifadeyle kitlelerin ilgisi popülist siyaset sayesinde kimlik siyaseti gibi başka alanlara kanalize olmaktadır.

Popülizm taleplerin olumlu ya da olumsuz anlamda biçimlendirildiği ve temsil alanının sembolik ve söylemsel unsurlarla siyasallaştırıldığı bir alan yaratır (Stavrakakis, 2015:275). Böylesi bir ortamda biz ve onlar ikiliği üzerinden yürütülen siyaset halkı cisimleştirir. Bu da seçimleri yalnızca oy verme davranışına indirger ve pasifize edilen halkın temsili lider ile özdeşleşmesine neden olur. Özellikle sağ popülizmde lider-halk özdeşliği ile liderin halk iradesinin vücut bulmuş hali olduğu inancı doğar ve böylece liderin meşruiyeti sorgulanamaz hale gelir. Bu durum çoğulculuktan çoğunlukçuluğa evrilmeye doğru gider (Yılmaz, 2017:46-47).

Müller'e göre "popülizm demokrasi için bir tehdit oluşturmaktadır. Demokrasi özgür, eşit ve aynı zamanda indirgenemez bir çeşitliliğe sahip yurttaşlar olarak birlikte yaşam için adil koşullar bulma ihtiyacımızın tanınmasını ve çoğulculuğu gerektirir. Oysa popülizm ise daima çoğulculuk karşıtı ve otoriter olma eğilimleri olan özgül bir kimlik siyasetidir." (Müller, 2017:15-16). Özellikle dinsel ve/veya etnik olarak kutuplaşmış bir toplumda, azınlık etnik/dinsel-kültürel grupları antagonize eden, kimliklerini bastıran ya da inkâr eden ve yerli, gerçek halk olarak etnik/dinsel çoğunluğa yaslanan bir iktidarın dili olduğunda, otoriter bir rejim doğurur (Ateş, 2007:110).

2.2. Temsili Demokrasi, Seçimler ve Popülist Liderlik

Temsili demokrasiler, 19. yüzyılın sonu itibarıyla meşru siyaset yapma biçimi olarak kabul edilmeye başlanmıştır ve zamanla geniş halk kesimlerine doğru yaygınlaşması ile liberal demokrasinin meşruluğunun temeli olmuştur. 20. yüzyılın başında farklı kesimlerin parlamentolarda temsil edilmesi oldukça önemli hale gelmiştir. Temsili demokrasilerde seçimler siyasal katılmanın vazgeçilmez bir ögesidir. Seçimlerin yapılması açısından siyasal partilerin oynadığı rol çok önemlidir. Öncelikle adaylar belirlenir ve sonra o adayların seçilebilmesi için partiler kampanyalar düzenlerler. Çağdaş demokrasilerde vatandaşların sadece oy yoluyla siyasal yaşama katılmasından ziyade tüm toplumsal yaşamı ilgilendiren kararlara aktif katılım sağlaması beklenir. Siyasal partilerin de halkın siyasal yaşama etkin bir katılım sağlaması için aracı olmaları gerekir (Kışlalı, 2007:291-292). Pasquino'ya göre siyasal katılımın en alt düzeyde olduğu, yönetenler ve yönetilenler arasındaki güven ilişkilerinin zedelendiği ve siyasal iktidarların kişiselleştiği durumlarda olması gereken ile olan düzen arasındaki fark giderek artar. Bu da beraberinde popülizmin elini güçlendirir (Yılmaz, 2017:38). Popülizmin yükselişi, varolan değerlerin ve ilkelerin yeniden sorgulanmasını ve siyaseti yeniden (tabandan) kurmak için bir arayışı sembolize eder (Yıldırım, 2017:54). Popülizmin doğduğu koşulları anlamak açısından öncelikle olması gereken demokratik düzenin unsurlarına değinmek gerekir. Yves Meny ve Yves Surel demokratik düzenin iki önemli ayağı olduğundan bahseder. Birisi popüler demokrasi diğeri ise anayasal demokrasidir. Popüler demokrasi halkın rolüne odaklanır ve özgür seçimler, sivil toplum ve siyasi ifade özgürlüğü gibi unsurları önemser. Diğeri ise iyi bir yönetim için gerekli olanın anayasal unsurlar olduğunu vurgular. Zira bu unsurlar yönetimi sınırlayan kurallar ve yasaların tesisi, bireysel ve toplumsal hakların korunması ve gücün kötüye kullanımının engellenmesine odaklanır. İdeal demokrasi

tüm bunların birlikte var olduğu düzendir. Ancak günümüz demokrasilerinde seçim odaklı anlayış popüler demokrasinin anayasal olanla dengelenemediği bir sonuç yaratmıştır (Mair, 2000:1). Artık ideolojik ayrımların ön planda olmadığı ve parti programlarının ideolojiye göre değil, koşullara göre şekillendiği bir siyasi ortam mevcuttur. Partiler kazanma odaklı bir anlayışla koalisyonlar kurmakta, reklam/politik pazarlama faaliyetleriyle ilgilenmekte ve ikna tekniklerine odaklanmaktadır. Partiler için önemli olan yalnızca popüler taleplerin dile getirilmesidir (Mair, 2000:6). Rosenau'ya göre “temsil, çıkarların çevirisi haline gelmiştir ve yasama kurumları, propagandaların sunulması için elverişli platform yaratan sahnelere dönüşmüştür. Hiçbir anlamlı fikir alışverişi cereyan etmemektedir. Kimse farklı bakış açılarıyla aydınlatıcı tartışmalara girip fikrini değiştirmemektedir” (Rosenau, 2004: 151-152). Ancak bunu yaparken de partilerin seçmenleri tatmin edebilecek çıktılar üretme kapasiteleri sınırlıdır. Çünkü küreselleşme ile birlikte hükümetler en başta bağımsız ve tek başlarına hareket edebilme kapasitelerini kaybetmişlerdir. Siyasa yapımlarına yerel olduğu kadar uluslararası baskılar da etki etmektedir. Dolayısı ise sorunlarla başa çıkabilme yetileri seçmenler tarafından sorgulanmaktadır. Bu da başta siyasi sistemin merkez/büyük partileri olmak üzere genel olarak siyasi partilere yönelik ciddi bir güvensizlik duygusu yaratmaktadır. Bununla birlikte parti ideolojilerinin ve programlarının bulanıklaşması üyelerin ve seçmenlerin parti aidiyetlerini ve sadakatlerini zayıflatmıştır (Çitçi, 2008: 12-13). Partilerin zayıfladığı, liderlerin ön plana çıktığı bir siyasal ortamda popülistler yalnızca kendilerinin tüm halkın taleplerini en doğru şekilde dile getirdiklerini ve partilerin halkın sadece bir parçası olduğunu fakat kendilerinin halkın tamamı adına, hiçbir parçayı geride bırakmadan hareket ettiklerini iddia ederler (Müller, 2017: 55). Tüm bunların sonucu olarak siyasi partiler seçim piyasasında birbiriyle rekabet eden siyasal girişimcilere, siyasal pazarlama ve tüketiciye duyarlı seçim makinelerine dönüşmüşlerdir (Heywood, 2007: 386).

Günümüz demokrasilerinde partilerin öncelikleri değiştiği için devlet ve halk arasındaki aracı nitelikleri de giderek zayıflamaktadır. Bu uyumun bozulması ise popülizme, yaşayabileceği güçlü bir ortam hazırlamıştır (Müller, 2017: 98). Aslında liberal demokratik düzenlerde bu durumun kaçınılmaz olduğu yönündeki görüşler liberalizm ve demokrasi çelişkisinin popülizmi ortaya çıkardığını doğrulamaktadır. Şöyle ki, liberalizmin temel unsurlarından biri ekonomik özgürlüktür. Bu da doğal olarak eşitsizliği doğurur. Fakat demokrasi, siyasi eşitliği gerektirir. Siyasi eşitlik ile

ekonomik eşitsizliğin bir aradalığının mümkün olduğu düşünülebilir. Ancak zaman içinde piyasa sisteminin genişlemesi ile siyasi ve sosyal hakları kapsayan vatandaşlık hakları kapitalizmin yol açtığı ekonomik eşitsizliklerle çatışmaya başlamıştır. Marshall, bu çatışmanın giderilebilmesi için 20. yüzyılın ortalarına doğru refah devleti anlayışının ortaya çıktığını ve bu anlayışın kapitalist düzenin sürekliliğini sağlama amacı taşıdığını öne sürmüştür. Sivil ve sosyal haklar ayrımına dikkat çeken Marshall'a göre sivil haklar vatandaşları sistemde etkin bir aktör yapar ancak sosyal haklar vatandaşları tüketici haline getirir. (Sarıpek, 2006:70-71). Bu amaçla seçim siyaseti vatandaşlara öncelikle ekonomik vaatler sunmayı gerektirir. Bu vaatler arasında işsizlik ve yoksulluk sorunlarının çözümü, kaynakların adil bölüşümü ve fırsat eşitliği ilk sıralarda yer alır. Bu da liberal ekonomik sisteme devletin bir tür müdahalesi anlamına gelmektedir. Ancak serbest piyasa savunucusu olan liberaller bu durumdan rahatsızlık duyarlar. Hatta liberaller tüm sorunların ekonomiye devletin müdahale etmesinden kaynaklandığını ileri sürerler. Örneğin Samuel Birittan'a göre, "sınırlanılmamış demokrasinin sonuçları, kamu borçlanmasıyla teşvik edilen yüksek borçlanma, iktisadi girişimi tahrip eden ve büyümenin altını oyan bir vergi yüküdür" (Heywood, 2007:119). Devletin sosyal müdahalelerinin serbest piyasanın işleyişine engel teşkil ettiğini iddia eden bu düşünce biçimi seçim demokrasisi ile liberalizm arasında paradoksal bir ilişki olduğu tezini güçlendirir. Hatta bu çerçevede düşünüldüğünde popülizmin de liberalizm ve demokrasi arasındaki bu gerilimden doğduğu söylenebilir. Mouffe *Demokratik Paradoks* adlı çalışmasında bu konuya değinmiştir;

“Özgürlük ve çoğulculuğa vurgu yapan liberalizm ve eşitlikle halk egemenliğini öne çıkaran demokrasi. İkisinin de güçlü olduğu önemli noktalar olsa da bu iki gelenek hiçbir zaman tam olarak uzlaştırılmaz. Zira özgürlük talepleriyle eşitlik talepleri arasındaki gerginlik, liberal demokrasi tarihine damgasını vurmuştur.” (Mouffe, 2015, s. 144)

Liberal demokrasilerin çoğunluk kuralları ile azınlık hakları arasında kurmaya çalıştığı denge her zaman popülistlerin hedefinde olmuştur. Onlara göre çoğunluk kuralı, gerçek halk iradesini yansıtmamaktadır. Eğer kendileri iktidarda değilse popülistlere göre seçilmiş dahi olsalar mevcut iktidarlar gücünü halktan almamaktadır. Mudde (Mudde & Kaltwasser, 2017:82) buradan hareketle popülizmin, 'egemenleri kimin kontrol ettiği' sorusunu gündeme getirdiğine işaret eder. Eğer bu soruya her zaman verilebilecek ahlaki bir yanıtları olmasaydı, söz konusu soru demokrasi için

faydalı sonuçlar üretebilirdi. Ancak popülistler kendileri egemen değilse bu soruyu sorarlar ve kontrolün ‘yozlaşmış elitlerde olduğu’ yanıtını vermekten çekinmezler.

Toparlamak gerekirse popülistler demokrasiye karşı değillerdir ancak her zaman çoğulculuk karşıtıdır (Müller, 2017). Bu anlamda temsili demokrasiden ziyade doğrudan demokrasiyi tercih ettikleri söylenebilir. Onlara göre temsili demokrasi elitler tarafından kuşatma altındadır. Temsili demokrasiye karşı olmak elitlerin temsiline karşı olmaktır (Raadt vd. 2004). Başka bir deyişle, temsili demokrasinin tüm kurumlarının elitlere hizmet ettiği yönünde güçlü bir inanç söz konusudur. Popülistlere göre bürokrasi, basın, sendikalar ve çıkar grupları gibi aracı oluşumlar halkla yönetim arasında doğrudan iletişim kurmanın önünde engeldir. Bu nedenle halk gerçek iradesini ortaya koyamamaktadır (Raadt vd. 2004: 4). Kornhauser ise temsili demokrasi ile popülizmin var olduğu demokrasi arasındaki ayrımı şu şekilde açıklamıştır; “Çoğulcu toplumlar liberal demokrasiyi desteklerken, kitle toplumları popülist demokrasiyi destekler. Liberal demokrasilerde güç anayasal kurallar ve aracı kurumlar tarafından kontrol edilirken, popülist demokrasilerde doğrudan kullanılma eğilimindedir” (Mair, 2000:8). Urbinati’ye göre de, popülistler için kurumlar sivil hakların korunmasını sağlayan kontrol ve denge mekanizmaları olarak görülmekten ziyade çoğunluğun kararlarını değiştirmek amacıyla kullanılan araçlar olarak değerlendirilmektedir (Urbinati,1998:117). Popülistler halkın kendilerine yapılması gerekenleri yapmaları için bağlayıcı bir vekâletname verdiklerini düşünürler. Bu yüzden yaptıklarının müzakere edilmesine ve meclise, kongreye danışılmasına gerek yoktur. Bu türlü kurum ve süreçler zaman kaybından başka bir sonuç yaratmazlar. Kaldı ki popülist aktörler zaten halk için en iyi ve en doğru olanı yapmaktadırlar (Müller, 2016: 48).

2.2.1. Popülist Lider

Popülizm her zaman kendilerini halkın sesi olarak gören güçlü liderlerle anılır. Paul Taggart’a göre popülizm en sıradan insanları yönetecek olan en olağanüstü lider(ler)i gerektirir. Diğer bir deyişle popülist hareketlerde karizmatik liderlik önemli bir rol oynar (Mudde, 2004). Max Weber’in ideal tiplemesindeki karizmatik liderlik uğrağı popülizmin liderlik üzerine olan çalışmalarına etki etmiştir. Ancak Weberyana karizmatik lider ile popülist liderliğin benzer yanları bulunmasına karşın birebir örtüştüğü söylenemez. Pappas’a göre karizmatik liderlikte iki önemli ayırıcı özellik vardır; kişisel otorite ve politik radikalizm. Popülist liderden beklenen ise politik ve seçimsel başarıdır (Pappas, 2016:10). Liderin özel olarak karizmatik bir kişiliği olması

gerekmez. Fakat her bireyle bir şekilde bağı olduğu hissini yaratması gerekir. Örneğin Chavez'in seçim kampanyalarında kullandığı “Chavez halktır” ve “Chavez biz milyonlarcayız, sende bir Chavez'sin” sloganları bu anlayışın ürünüdür (Müller, 2017: 52).

Popülizmde lider çok sayıda anlamın atfedilebileceği, bir semboldür. Lider kendini asla geleneksel politikacı sıfatı ile tanımlamaz. Kendini var olan politik düzenden ve politikacılardan farklı bir yerde konumlandırır (Panizza, 2005:23). Tüm liderler için güçlü olarak anılmak çok önemlidir. Ancak popülist liderler güçlü olmanın ötesinde hiç kimseye danışmadan ve korkusuzca, üstelik hızlı ve radikal kararlar alabilirler (Mudde & Kaltwasser, 2017:64).

Popülistlere göre halkla lider arasında aracılar da gerek yoktur. Onlara göre vatandaşlar tüm siyasal hayatın içinde olmaktan hoşlanmazlar. İhtiyaç olan şey kendilerini iyi tanıyan bir liderdir (Mudde, 2004:558). Lipset'e göre etkinin doğrudan halktan alındığı iddiası, popülist siyasetin, liberal siyasetin denge ve frenleme mekanizmalarını işlevsizleştiren bir yönü olarak görülür (Yılmaz,2017:12). Popülist politikacılar parti üyeleri ile de doğrudan bağlantı kurmayı tercih ederek, partiyi kendileriyle özdeşleştirirler. Partiyi adeta kendilerinin bir şirketi gibi görerek bir girişimci gibi davranırlar (Raadt vd., 2004:7).

Lider, çoğunlukla sağ popülizmde karşılaştığı üzere halkın tamlığını/homojenliğini kendinde sembolleştirerek var eden, siyasal faaliyetlerini halk için ve halk adına yaptığı izlenimi yaratan, kendi yargısını ve kanaatlerini halkın yargısının ve kanaatlerinin bir yansıması olarak sunan ve karizmatik bir imaj yaratarak temsil sürecinin kritik bir unsuruna dönüşen aktördür (Yılmaz, 2017:47). Ancak halk ve lider arasındaki temsil ilişkisi bir tür özdeşlik ilişkisi haline dönüşür. Laclau'nun da belirttiği üzere lider kendi eylemlerini grup için sarf edilen bir performans olarak kurarken, grup da lideri kendine uyarlar ve böylece hem ego ideali hem de daha sonra onun yerini alacak olan grup ideali olarak liderle kendisi arasında, örtük bir aşk itkisine dayalı güçlü bir özdeşlik inşa eder (Laclau, 2007:76). Bu özdeşlik ilişkisi özellikle kriz zamanlarında rasyonel otorite ve bürokratik kurumların gözardı edilmesine ve yönetim anlayışının lider odaklı bir hal almasına neden olmaktadır. Bu durum bir süre sonra halkın yalnızca yetki verdiği, fakat onun dışında bütünüyle seyirci olduğu bir demokrasi anlayışına dönüşmektedir. Urbinati'ye göre siyaset kişiselleştirilmesine bağlı olarak da liderin takdir yetkisi sorgusuz sualsiz olacak biçimde artmaktadır. Bu durum,

çoğunluktan ziyade lider iradesinin öncelikli hale geldiği otoriter bir sistemin de önünü açmaktadır (Yılmaz, 2017:59).

2.3. Radikal Demokrasi ve Sol Popülizm

Laclau ve Mouffe 1985'te yayımlanan *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* isimli eserlerinde 'radikal ve çoğulcu demokrasi' tasarımlarını ortaya koymuşlardır. Post-Marksist olarak adlandırılan bu yazarlar, Marksizm'in ekonomik belirleyiciliğine ve 'sınıf' kavramına atfettiği merkezi öneme tepki olarak teorilerini şekillendirmişlerdir. Onlara göre yeni toplumsal hareketler, karmaşık toplumsal ilişkiler ağı ve yeni tabiiyet biçimlerinin ortaya çıkması ile sol klasik yaklaşımları ile toplumsalı şekillendirmekte yetersiz kalmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler terimi, içinde oldukça farklı mücadeleleri barındırmaktadır. Bunlar; çevreci, otoriter rejim karşıtı, kurumsal yapı karşıtı, feminist, ırkçılık karşıtı, etnik, bölgesel mücadeleler ya da cinsel azınlıkların mücadeleleridir (Laclau ve Mouffe, 2017:245-246). Bu toplumsal hareketlerde 'sınıf' kategorisi gibi merkezi bir sabit öge yoktur. Bu nedenle Laclau ve Mouffe'ya göre toplumsalı oluşturan unsurlar sabit değildir. Sol düşüncedeki 'sınıf özcülüğü' adını verdikleri perspektifi eleştiren yazarlar politik kimliklerin üretim ilişkileri sürecinde oluştuğu fikrinin 'sınıf' üzerine temellenmeyen talepleri açıklayamadığını iddia etmektedirler (Mouffe, 2019: 14). Kapitalizmin yerleşip yayılması, devletin artan müdahalesi yeni politik öznelerin ve antagonizmaların oluşmasına neden olmaktadır. Birey yalnızca emek-gücü olarak kapitalist ilişkiler ağına katılmamakta aynı zamanda pek çok toplumsal ilişki ağı itibarıyla de sermayeye bağımlı hale gelmektedir. 80'ler boyunca tedricen inşa edilmiş olan bu neoliberal hegemonya artık krize girmiştir. Buna tepki olarak ortaya çıkan mücadeleler de pek çok farklı alanda kendini göstermektedir. Bu durum liberal demokratik sistemlerin yeni taleplere göre şekillendirilmesi ve yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2017: 245-246). Bu nedenle Laclau ve Mouffe'ya göre "Solun görevi liberal demokratik ideolojiyi reddetmek değil, tersine onu radikal ve çoğulcu bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek" (Laclau ve Mouffe, 2017: 270) olmalıdır. Özellikle toplumların demokratik bir sürece yönelmelerinin "politik alanların çoğaltılması ve iktidarın tek bir noktada yoğunlaşmasının önlenmesi"yle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2017:272).

Toplumun radikal demokratik dönüşümü için toplumsal hareketlerin iyi bir şekilde örgütlenmesi ve siyasi kurumlarla yakın ilişki içinde olması gerekmektedir. Bu doğrultuda hareket eden ilk politik hareketler Yunanistan’da Syriza ve İspanya’da Podemos partileri olmuştur. Syriza toplumsal hareketler ile parti politikaları arasında bir köprü oluşturmuştur. Neoliberal hegemonyaya meydan okuyan Syriza sonrasında programını uygulayamamıştır. Podemos da halka dayalı kolektif irade oluşturma gayreti ile çıktıkları yolda iktidar olamasa da parlamentoya girebilmiş, siyasi ortamı önemli bir şekilde etkilemiştir. Mouffe’ya göre bu hareketler popülist momentin temsil ettiği meydan okumayı yeterince kavrayamamışlardır. Ona göre “Sağ popülist partilerin yükselişini durdurmak için, post-demokrasinin karşısında tüm demokratik mücadeleleri bir araya toplayacak sol popülist bir hareket vasıtasıyla, adanıklı bir politik yanıt tasarlamak” elzemdir (Mouffe, 2019: 34). Sağ popülist hareketler demokratik mücadele verdikleri iddiası ile politika yapmaya çalışsalar da neoliberal hegemonyaya karşı olmadıkları için aksine milliyetçi ve otoriter bir neo-liberalizmin hakimiyetine katkı sağlamaktadırlar. Ancak Mouffe’cu sol popülizm neo-liberal hegemonyaya karşı demokratik talepleri kolektif bir irade altında birleştirmeyi amaç edinmektedir (Mouffe, 2019: 36).

Kısacası radikal demokrasi ve sol popülizm ilişkisi, popülist momenti demokrasiye yönelik bir tehdit olarak algılamak yerine, onun demokrasiyi radikalleştirmek için bir fırsat sunduğunu düşünmektedir. Bilhassa Mouffe’un, sol popülizme yönelik yaklaşımı ile demokrasinin radikalleştirilmesi için popülist bir stratejiyi teşvik ettiği (Mouffe, 2019: 92) belirtilmelidir. Tamamıyla başarılı sayılabilecek bir örnek olmasa da sol popülizm yoluyla demokratik ideallerin gerçekleşmesi ve kolektif iradenin yaratılması olanaklı görünmektedir. Bu doğrultudaki fırsatı kullanabilme potansiyeline sahip partiler mevcuttur. Ancak ne derece umut vaat ettikleri tartışmaya açıktır.

2.4. Popülist Söylem ve Popülistlerin “Halk”ı

Her dil kullanımı belli bir toplumsal yapının ürünü olan kurumsal ve durumsal ilişkiler ağı içinde yer alan özneler arasında gelişen bir eylem biçimidir. Dil, toplumu oluşturan öznelerin varoluş ve davranış biçimlerini düzenleyerek, aynı zamanda toplumsal anlam üretir. Söylemin toplumsal etkileme ve dönüştürme özelliğine sahip olması onu kuşkusuz siyasetin en önemli aracı haline getirmiştir (Yağcıoğlu, 2002:4). Bu nedenle popülizmi anlamlandırmak için onu söylemsel boyutuyla ele almak gerekir.

Popülist söylem daha önce de belirtildiği üzere temelde olumlanan halk ve olumsuz elit karşıtlığı etrafında şekillenir. Hawkins'in tanımına göre, popülist söylem, iyi olanı halkın birleşmiş iradesiyle, kötü olanı ise komplocu elitlerle tanımlayan manevi bir söylem şeklidir (Hawkins, 2009:4). Popülistler söylem yoluyla yalnızca kitle desteği almaya çalışmazlar, fakat aynı zamanda kitlelerin öznelliğini de yaratır ya da değiştirirler (Moffit & Tormey, 2014:389). Laclau bu durumu şöyle açıklamıştır (Laclau, 2011:145); “Popülist söylem basitçe belli bir orijinal popüler kimliği *ifade etmez*; bizzat o kimliği *oluşturur*.” Halkın ne olduğu konusu da bu çerçevede asla nesnel bir tanımlama içermez. Popülist söylemin bu özelliği onu retorikten öte bir konuma taşır. Bu da popülist söylem üzerinden yürütülen tartışmaların önemli bir parçasıdır. Jagers ve Walgrave gibi yazarlar popülist söylemi politik aktörlerin sıklıkla halka atıf yaptığı bir iletişim şekli olarak tanımlamıştır. Onlara göre popülist söylemi tüm diğer söylem türlerinden ayıran halka referanstır (Jagers & Walgrave, 2005:5). Bu bakış açısı popülizmin daha çok iletişimsel ve retoriksel unsurlarına odaklanmaktadır. Popülizmi politik bir stil olarak ele alan Moffitt ve Tormey gibi yazarlara göre ise onun söylemsel boyutundan çok siyasal tarzın uygulayıcısı ve ilişkisel unsurlarına odaklanmak gerekir (Moffit & Tormey, 2014:387). Bu da ancak içinde bulunulan siyasal koşullar gözönünde bulundurularak yapılır. Çünkü onlara göre ‘halk’a atıf yapan her politikacı popülist olarak nitelendirilemez. O nedenle hangi unsurların siyasi aktörleri popülist yaptığı konusuna odaklanılmalıdır.

Laclau'nun da dahil olduğu Essex okulunun popülizm çalışmalarında ise popülist söylem, basit bir iletişim şekli olmaktan ziyade her siyasal hareketin doğasında bulunan ve toplumu antagonistik bir şekilde ayırırken varolan öznellikleri de inşa eder. Kamusal alanın kararlarını etkileyerek onu hegemonize eder (Stavrakakis & Thomas, 2016:3). Dolayısıyla Laclau'ya göre siyasal bir hareketin popülist olup olmadığını tartışmak yersizdir. Asıl soru “bir hareket ne derece popülisttir?” olmalıdır. Ona göre bu soru ise “eşdeğerlik mantığı hareketin söyleminde ne derece baskındır?” sorusuyla özdeşdir. Şu durumda Laclau'ya göre, bir dizi söylemsel pratiğin olduğu durumda popülizme sahip olunur (Laclau, 2011:142-143). Ancak Laclau söylem kavramının salt sözel bir işlem olmadığını, sözcükler ve eylemlerin eklenmesini de içerdiğini belirtmiştir (Laclau, 2007:125). Mouffe ile birlikte geliştirdikleri söylem kuramına göre toplumsal alandaki hiçbir kimlik önceden verili ve evrensel değildir. Bütün kimlikler,

talepler ve bu taleplerin eşdeğerlik zinciri ile bir kolektif kimliğe dönüşmesi yoluyla geçici bir hegemonik performansın unsuru olarak var olurlar (Durna, 2010:57).

Popülist söylemin etrafında şekillendiği en temel unsur olan ‘halk’ın kimleri kastettiği konusu daha çok söylemi kullanan aktörlerin ideolojik doğasına göre belirlenir. Mevcut siyasal ortam ve koşulların da etkili olduğu bu konuyu sahip oldukları dikkate değer farklılıklardan dolayı sağ ve sol ekseninde değerlendirmek daha aydınlatıcı olacaktır

2.3.1. Sol Popülizmde “Halk”

Sol popülizmin söylemsel boyutu toplumun dışlanmış ve marjinal kesimlerine hitap eder. Sol popülistler demokrasinin sınırlarını genişleterek bu kesimlerin siyasal entegrasyonunu sağlamak için kapsayıcı bir söylem kullanırlar (Markou, 2017:58). Bu nedenle sol popülizmin ırkçı ve milliyetçi olduğu söylenemez. Daha çok ‘vatanseverlik’ vurgusu yapan sol popülistler bununla ülkede yaşayan farklı kültürel ve sosyal grupların ülkeye duygusal bağlılığını ve sadakatini sağlamaya çalışırlar (Kaltwasser & Mudde, 2012:18). Vatanseverlik sol popülizmde etnik, dilsel ya da bölgesel bir bağlamda vurgulanmaz, bağımsızlık, sosyal adalet ve eşitlik kavramları üzerinden ele alınır.

Ekonomi sol popülizmde birincil öneme sahiptir. Bu nedenle halkı ve karşısındakileri konumlandırırken ekonomik yapı gözönünde bulundurulur. Örneğin sol popülizmin örneklerinden biri olarak kabul edilen Yunanistan’daki Syriza’nın halk olarak seslendiği kesim ekonomik kriz yaşayan ülkede işlerini kaybeden, maaşlarını alamayan ve ekonomik darboğazdan etkilenen tüm insanlardır (Markou, 2017:62). Benzer şekilde İspanya’da 2014 yılında kurulan sosyalist parti Podemos da söylemlerini farklı sosyal sınıfları, etnik grupları ve farklı cinsel yönelimleri kapsayacak şekilde geliştirmiş, marjinal grupları, alt sınıfları ve dışlananları temsil ettiğini dile getirmiştir (Katsambekis 2017: 205).

Tüm sol partilerin söylemlerinin ideolojik doğaları gereği benzer olduğu söylenebilir. Ancak popülist solu popülist olmayan soldan ayıran nokta, siyasi aktörlerin ‘proleterya öncülüğü’nden ‘halkın sesi’ne dönmüş olmalarıdır. Rooduijn ve Akkerman’a göre sol popülistler liberal demokratik sisteme karşı değil, sistemdeki politik ve ekonomik elitlere karşı politika üretirler (Custodi, 2017:15). Bunun nedeni politik alanın geleneksel ideolojik ayrımlarının ortadan kalkarak, yerine daha karmaşık politik bir toplum yapısının ortaya çıkmasıdır. Çalışan kimliği insanların sosyal

kimliğinin birincil kaynağı olmaktan çıkmıştır. Diğer bir deyişle 20. yüzyıl solunun merkezi ögesi olan işçi sınıfı fikri, tek başına birleştirici bir unsur olmaktan çıkmıştır. Sol popülizm mevcut sistemde dezavantajlı olan tüm kesimlere seslenerek, geleneksel solu bir nevi çağın gereklerine uydurmuştur (Gerbaudo, 2016). Bu anlamda Chantal Mouffe, sol popülizmin ‘halk’ karşısında konumlandırması gereken muhalifinin neo-liberal hegemonyanın devamlılığını sağlayan güçler konfigürasyonu olması gerektiğini vurgular (Mouffe, 2015:143).

2.3.2. Sağ Popülizmde ‘Halk’

Sağ popülist söylem toplumun ‘homojen yapısının bozulduğu’ iddiası üzerine inşa edilmektedir. Burada ‘biz’in imlediği özne yerli (native) halktır. Sağ popülizmde göçmenler, yabancılar ve azınlıklar karşısında konumlandırılan sıradan insanın çokkültürlü toplumun kurbanı olduğu savunulur (De Ceelen & Stavrakakis, 2017:15). Sağ popülistlere göre halk, sahip olduklarını ulus dışından olanlarla paylaşmak zorunda bırakıldığı için mağdur konumda sunulur. Bununla birlikte kültürlerinin ve inançlarının da tehlikede olduğu, yok sayıldıkları ve ülkenin asıl sahipleri olarak geride bırakıldıkları söylemine sıklıkla başvurulur. Katsambekis ve Stavrakakis’da göre halk, gücü elinde tutan bozulmuş elit yerine erdemli ve etnik olarak saf bir elit tarafından kurtarılmayı beklemektedir (Yıldırım, 2017:56). Sağ popülist söylem ‘halk’ı konumlandırırken çoğunlukla etnik ve milli kimliği önplana çıkarıyor olsa da ülkelerin politik koşullarına göre dinsel kimliğe de sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Düşman olan ‘öteki’ kimliğinin inşasında sık rastlanan dinsel popülizme bilhassa Avrupa’da yükselen sağ popülizmin başvurduğu İslam karşıtlığı söylemi en açık örnektir.

Popülizm bilhassa çok kültürlü toplumlarda azınlık etnik/dinsel-kültürel grupları antagonize eden, kimliklerini bastıran ya da inkâr eden ve otantik, gerçek halk olarak etnik/dinsel çoğunluğa yaslanan bir iktidarın dili olduğunda, otoriter bir rejim doğurur (Ateş, 2017:110). Bu nedenle popülizm sıklıkla radikal sağ hareketlerle ilişkilendirilir. Cass Mudde’ye göre popülist aşırı sağ, popülizmi diğer iki ana ideolojik özelliği olan otoriterlik ve milliyetçilik ile bir araya getirir (Mudde, 2017:34).

Günümüz sağ siyaseti ise neoliberal politikalarla evrilerek yeni sağ olarak anılmaya başlamıştır. Halkın yerleşik düzenin sorunlarına hızlı ve kesin çözümler arayışı yeni sağ popülizminin yükselişe geçmesine neden olmuştur. Neopopülizm olarak da adlandırılan yeni sağ popülizminin hitap ettiği kitle klasik sağ popülizmden

daha geniştir. Robert Barr'a göre; "neopopülizm bir liderin yoksul kitlelerle kişiselleştirilmiş bağlar üzerinden ilişki kurarken aynı zamanda neoliberal ekonomi politikalarını takip ettiği bir siyasal fenomendir" (Yıldırım,2009:12). Bu fenomen salt bir kimlik siyasetinden öte neoliberal ekonomik çarkın dönmesini ve hegemonya krizlerinin bastırılmasını sağlayan bir araçtır. Bu nedenle neopopülizmin 'halk'ı klasik sağ popülizmin 'halk'ından daha farklı bir konumdadır. Neopopülizmde yoksul kesimler ve düşük ücretli çalışanlar çeşitli finansal dağıtım politikaları ile iktidar bloğunun hegemonyasına eklenirler. Böylece emekçi sınıfların örgütlenmesinin de önüne geçilir (Yıldırım, 2009:12). Bunu yaparken neopopülizm hitap ettiği kitlenin ortak duyularına da hitap ederek hegemonyasını yerlileştirir. Zizek'in şu saptaması neopopülizmin hitap ettiği halkı anlamlandırmak açısından önemlidir;

"Egemen ideolojinin işleyebilmesi için, sömürülen çoğunluğun, içinde kendi sahici özlemlerini görebileceği bir dizi özelliği de bünyesinde barındırması gerekir. Başka bir deyişle, her hegemonik evrensellik en azından iki tikel içeriği, yani hem sahici popüler içeriği hem de onun tahakküm ve sömürü ilişkileri tarafından çarpıtılmış bir biçimini bünyesinde barındırmak zorundadır" (Zizek, 2006:260-261).

Sonuç itibariyle neoliberalizm yalnızca iktisadi alanla sınırlı değildir. Hegemonyanın işlerliği için sistemle çatışmayan, sınıflaşmadan uzak ve siyasetsiz bir halk inşası için popülizm neoliberal düzende önemli bir teknik olarak kullanılmaktadır. Bu teknik klasik popülizmin antagonist siyaset kavramsallaştırmasından daha öte olarak neoliberalizm uzlaşısının sürekliliğini sağlamaktadır.

2.5. İktidarda Popülizm; Çoğulculuktan Çoğunlukçuluğa

'İktidarda popülizm' ifadesi, bir siyasal aktörün iktidarda iken popülizme ne ölçüde ve ne şekilde başvurduğunu belirlemek üzere kullanılmaktadır. Birçok siyasal aktör muhalefette izlediği popülist siyasete iktidara geldikten sonrada devam eder. Ancak uygulanan popülist politikanın içeriği değişir. Laclaucu bağlamda iktidarda popülizm, hâlihazırda inşa edilmiş yeni bir rejim veya inşa edilmiş bir rejimin kurumsallaşması anlamlarından uzak bir biçimde, bir siyasal yönetimin eşdeğerlik mantığının farklılık mantığına baskın olduğu bir şekilde siyasal iktidarını yerleştirmek ve güçlendirmek amacıyla uygulamaya koyduğu siyasal pratiklerdir (Kalaylıoğlu, 2017:78). Müller'e göre iktidarda popülizmin üç temel özelliği vardır. Birincisi; popülistler güç sahibi elitler haline geldiklerinde elit karşıtlığı etrafında şekillenen politikalarına devam ederler. Hükümetteki başarısızlıkların sorumlusu olarak içerde ya

da dışarıdaki gizli elitleri gösterirler. Bu bağlamda elit mağduru halktan biri gibi görünmeye devam ederler. Müller'e göre iktidarda popülizmin ikinci özelliği, popülistlerin kendilerini ahlaken halkın yegâne meşru temsilcileri olarak görmeleri ve halkın da ancak bir kısmını otantik, gerçek ve dolayısıyla iyi yönetimi hak eden insanlar olarak telakki etmeleridir. Bu mantık kendini üç yolla gösterir; devletin kolonizasyonu, kitle klientalizmi ve ayrımcı legalizm. Müller'e göre devlet iktidarının ele geçirilmesi popülistlere özgü olmamakla birlikte popülistleri bu konuda diğerlerinden ayıran husus, bunu açıkça ve ahlaki temsil iddialarının desteğiyle yapmalarındır. Klientalizm bir başka deyişle kayırmacılık da popülistlerin ahlaki olarak kendilerinde hak gördükleri uygulamalardır. Ayrımcı legalizm ise yasaların kendi halkları için tam koruma sağlaması, diğerleri için ise hak ettikleri şekilde uygulanmasıdır (Müller, 2015:12-13).

Müller'e göre popülizmin üçüncü bir özelliği ise sivil toplumun bastırılmasıdır. Popülistler ahlaki temsil iddialarını zayıflatan sivil toplum ve muhalefeti, varlıkları için tehdit olarak görürler. Bu nedenle onların 'düzgün' insanlarla ilgisi olmadığını, başka bir ifadeyle gerçek anlamda bir sivil toplum olmadıklarını iddia ederler (Müller, 2015:14). Hatta birçok popülist lider kendilerine olan muhalefeti dış güçlerle ya da teröristlerle işbirliği içinde olan hainler olarak gösterir. Bu şekilde kamusal kanaatleri dönüştürerek halkı tekleştirmeye çalışan popülist iktidarlar, yürütmeyi güçlendirerek siyasi muhalefeti göz ardı ederler. Böylelikle demokrasi lidere yönelik bir plebisite dönüşür ve halk ise yalnızca oy veren pasif nesnelere haline gelir (Yılmaz, 2017:43).

Siyasal aktörler iktidara geldiklerinde popülist siyasi pratikleri kendi iktidarını yerleştirme ve genişletme amacına yönelik olarak kullanırlar. Bu amaçla devlet aygıtına yönelik birtakım düzenleyici müdahalelerde bulunurlar. İktidar bu müdahaleler kapsamında yürürlüğe koyduğu uygulamaları reform, demokratikleşme vb. evrensel söylemlerle meşrulaştırır (Kalaylıoğlu, 2017:79). Örneğin; kurumsal prosedürler ve yasama sürecinin karmaşıklıklarına duyulan güvensizlik hukukun üstünlüğüne keyfi bir bağlılık gösterilmesine neden olabilir, bu da rahatlıkla otoriterleşme sürecine bir meşru zemin hazırlayabilecektir. Bu durum, yönetimdeyken, yargı ve diğer devlet güçleriyle çatışmaları çoğaltır. Arditi'ye göre iktidardaki popülizm siyasi iktidarın uygulanmasının yer tutmaktan ziyade bir mülk edinme olarak algılanmasına kapı aralar ki bu da devlet kaynaklarının pederşahi kullanımını teşvik eder (Kalaylıoğlu, 2017:96). Hatta Mudde Macaristan örneğinden hareketle, popülist liderlerin iktidara geldiklerinde demokratik kuvvetler ayrılığı ilkesine ciddi derecede zarar veren yeni yasalar

getirdiklerini ve günah keçisi olarak gördükleri bir kısım yurttaşı dışarıda bırakarak devletin organlarının kontrolünü ele geçirdiklerini de iddia etmektedir (Mudde ve Kaltwasser,2017:91).

Antagonist siyasetin devamlılığı için *biz* ve *onlar* ayrımının uzlaştırılmaz bir hal alması ve sürekli olarak yeniden üretilmesi gerekir. Zizek'in de ifade ettiği gibi, her toplumsal kültür kendine ait ve ötekinin kavrayamayacağı bir "şey" yaratır. Bu 'şey' öteki tarafından sürekli tehdit edilir hale getirilerek 'biz'e ait bir kendilik alanı yaratılır (Zizek, 2011:212). Yüceltilen 'biz'in varlığına ve değerlerine yönelik tehditin varlığı haliyle kitleyi sorgusuz sualsiz liderin etrafında toplar. Bu amaca yönelik olan komplo teorileri ile içiçe olan popülizmde popülist iktidarlar yaptıklarının meşruiyetini sağlamak için 'öteki'nin neden olduğu kriz ve yine ondan gelen tehdit algısı oluşturarak kitleyi mobilize etmeye çalışır. Bu durum aynı zamanda iktidarların başarısızlıklarının üstünü örtmeye de yarayan bir araç olarak kullanılmaktadır. Canovan da benzer biçimde popülistlerin birçok ilgisiz olayı aynı kaynağa bağlamak ve karmaşık sorunların gerçekliğini basitleştirmek için kriz inşasına başvurdukları belirtmektedir (Canovan, 1999:6). Başarısızlığı kriz seviyesine yükseltmek için altı büyük adım olduğunu ifade eden Moffitt'e göre ise ortada kriz performansı yoksa aslında popülizmden de söz edilemez (Moffitt, 2014:19). Bu adımların ilki başarısızlığı belirlemektir. Örneğin, ekonomik istikrarsızlık süreci varsa bu başarısızlık bankacılık sektörüne yüklenir ve siyasi lider halkını korumaya çalıştığı izlenimi yaratır. İkinci adım başarısızlığı başka diğer başarısızlıklarla birleştirerek kriz seviyesine yükseltmektir. Böylelikle krize zaman boyutu eklemiş olan popülist liderler kısa zamanda çok kötü durumlar olabileceği yönünde söylemler geliştirirler. Sonuç itibariyle masa başında vakit kaybetmeden, prosedürlerle uğraşmadan hızlı ve güçlü kararlar almaları gerektiği algısı meşru bir zemine kavuşturulmuş olur. Bir diğer adım ise popülist aktörlerin 'halk'ı krizin sorumluları karşısında konumlandırmasıdır. Halk krizden negatif etkilenmiş ve mağdur durumdadır. Krizin varlığına kitleleri ikna etmek adına medya kullanımı da diğer adımlardan bir başkasıdır. Bilhassa popülist iktidarlar bu yönde medyayı denetim altına almaya çalışırlar. Kriz performansında büyük adımlardan biri de basit çözümlerdir. Düşmanın yok edilmesi ya da uzaklaştırılmasına yönelik olan basit çözümler, adalet dengesini ortadan kaldırır. Krizi kullanan popülist idareciler mevcut sistemi basitleştirir. Sorunların çözümü için halkla arasında duran aracı ve seçilmemiş oluşumların ortadan kalkması için girişimlerde bulunur. Popülist idareciler için sistemi

kendi istedikleri şekle dönüştürmek amacıyla birçok fırsat barındıran kriz süreçlerini uzun süre devam ettirmek aslında oldukça zordur. Kriz ortamı sürdükçe popülist idare otoritesini artırır. Bu nedenle kriz politikasının önemli adımlarından biri de kriz halini devam ettirebilmektir.

Kaltwasser ve Taggart'a göre "uluslararası aktörler hariç, popülist iktidarlara mücadele edebilecek ulusal dört aktör vardır; Ana akım partiler, sivil toplum örgütleri, anayasa mahkemeleri ile diğer özerk örgütler ve medya" (Kaltwasser & Taggart, 2016). Ancak özellikle popülist partilerin iktidarlarını uzun süre koruduğu ülkelerde bu aktörlerin mücadelesi bir hayli zordur. Çünkü popülist iktidarlar muhalefetin ve sivil toplumun hareket alanını daraltmak için sahip olduğu tüm gücü kullanır. Yeterli güce sahip olan iktidarlar yeni bir anayasa yazarak liderle halk arasındaki kurumları zayıflatmaya çalışırlar (Müller, 2017:80). Popülist iktidarlar faaliyetleri için en büyük engelin yargı olduğunu düşünür ve yargının yeniden yapılandırılması için uğraşırlar. Yargının gücünü azaltırken yürütmenin gücünü artırır ya da yargıyı partili kadrolarla doldururlar. Hatta bir süre sonra yargı, iktidarı denetleme işlevini bir kenara bırakıp muhalefeti ve medyayı susturmanın aracı haline gelir. Böyle bir rejim tipi çoğulculuktan çoğunlukçuluğa evrilerek otoriterleşir ve iktidara itiraz etmenin çok zor olduğu bir siyasi iklim oluşur.

2.6. Muhalefette Popülizm; "Sessiz Çoğunluk" un Temsilcisi

Yves Surel'e göre "popülist hareketler kurumsal rejimlerin uçlarında, bizahiti sistemlerin kendilerini ya da yalnızca iktidar konumlarını işgal edenleri kınamak arasında salınarak var olurlar" (Laclau, 2007:197). Bu görüşten hareket edildiğinde popülizmin esasında bir muhalefet hareketi olduğu söylenebilir. Çünkü popülizm modern demokrasilerde kurumlara ve siyasal elitlere duyulan güvenin azalması, demokratik meşruiyetin temelini aşınması ve temsil krizi ile birlikte, ideal demokrasinin radikalleşmesi gibi gelişmeler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2017:41). Kısacası mevcut düzenden duyulan hoşnutsuzluk popülizmin ortaya çıktığı koşulları oluşturmaktadır. Nitekim Laclau da eski yapıya mahsus belli ölçüde var olan bir bunalımın, popülizmin zorunlu önkoşulu olduğunu belirtir (Laclau, 2007:197). Bu bunalımda karşılanmamış talepler negatiflik temelinde kümelenir (Laclau, 2011:138). Demokrasilerde mevcut düzende talepleri karşılanmamış olan kesimin 'kümelenmesini' sağlayan muhalefet partileridir. Popülist muhalefetler ise bu kümelenmenin içsel bir sınır etrafında kuruluşunu sağlar. Nitekim bu antagonizmanın varlığı popülizm için

zorunludur (Laclau, 2011:139). Popülist muhalefet partileri bu sınırı inşa ederken ‘halk’ı gerçekte onu temsil etmeyen iktidar karşısında konumlandırır. ‘Halk’ın gerçek anlamda temsil edilmesini amaçlarlar (Müller, 2017:80). Onlara göre çoğunluk sessiz olduğu için kendilerini gerçekten temsil eden bir lidere sahip değildir. Bu nedenle popülist muhalifler ‘sessiz çoğunluk’ kavramını sıklıkla kullanırlar (Müller, 2015:9). Örneğin, sağ kanat popülizmin temsilcilerinden biri olan Fransa’daki Ulusal Cephe için ‘sessiz çoğunluk’ arkada kalanlar, görünmezler, siyasi elitler tarafından terkedilmiş ve unutulmuş olanlardır. Parti lideri Marina Le Pen’in 2017 manifestosu ‘Fransa’ya özgürlüğünü geri ver ve insanlara bir ses ver’ sloganı üzerine kurulmuştur (Stockemer, 2019:29). Bir temsil krizi olduğuna yönelik söyleme, muhalefette iken sıklıkla başvuran bir diğer örnek de sol popülizmin temsilcilerinden olan Syriza’dır. Syriza, söylemlerinde sıklıkla temsil sisteminin var olmadığı ve halk egemenliğine dönülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Stavrakakis & Thomas, 2016:7).

Muhalefet popülizminin iktidarı elde etmek için kitle desteği alma amacıyla kullandığı siyasi pratikler ve söylemler, iktidarını yerleştirme amacı taşıyan popülist iktidarlardan bazı noktalarda farklılık göstermektedir. Örneğin, kurum karşıtlığı söylemine iktidar popülistleri mesafeli yaklaşırken muhalefet popülistleri sıklıkla başvurur. Müller’e göre popülistler muhalefette olduklarında ‘ahlaki açıdan yanlış’ çıktılar üreten kurumlara karşı şüphe uyandırır. Ancak onlar genel olarak kurumlara değil, temsil mekanizmasına karşıdır (Müller, 2015:11). Popülist muhalifler bilhassa iktidarın egemenliğinde olan parlemontaya, bürokrasiye ve yargıya karşı savaş açarlar ve bunun için halktan güç aldıklarını söylerler. Bu nedenle söz konusu kurumların faaliyetlerini yakından takip ederler. Bu durumun demokrasi için olumlu olduğuna yönelik görüşler mevcuttur. Arditi’ye göre popülizm akşam yemeğinde uygunsuz sorular soran davetsiz bir misafir gibidir ve gizli kalmış şeylere dikkat çeker. Bu sayede siyasette gözardı edilen sorunlara dikkat çekilmesini ve marjinal grupların farkedilmesini sağlayabilir (Gidron & Bonikowski, 2013:19). Benzer şekilde Kaltwasser ve Mudde de bu durumun demokrasi için olumlu etkileri olduğunu belirterek, muhalefette popülizme daha pozitif yaklaşmaktadır (Kaltwasser & Mudde, 2012:16).

Canovan’a göre popülizm, biri “kurtarıcı” diğeri “pragmatik” iki yüze sahiptir. Kurtarıcı yüzü, halk egemenliği aracılığıyla ve kurum karşıtı niteliği ile kurtuluş çağrısı yapmaktır. Diğer yandan, pragmatik yüzü ise var olan düzenin devamı adına

çatışmaların barışçıl çözümü için kurumlara ve yasalara göndermede bulunur. Bu nedenle popülizm, bihassa, oligarşik bir rejimin ya da resmi yapının ekonomik, kültürel ve politik olarak dışladıklarını temsil eden muhalif parti/hareketlerin söylemi olarak anti-kurumsal olduğu takdirde demokratik mücadelelerin bir parçası olabilir (Canovan, 1999:2-3). Weyland'a göre ise popülizm, en azından, dışlananların "ilk aşamada katılımlarını" sağlar (Ateş, 2017:110). Ancak bu olumlamayı yaparken muhalif aktörlerin sahip olduğu ideolojiyi gözönünde bulundurmak gerekir. Daha öncede değinildiği üzere sağ ve sol popülizmin 'halk'ın iktidarı ile kurduğu ilişki süreci farklılık göstermektedir. Reyes'e göre sağ popülistler statüko karşıtı, elitlere yönelik ya da mevcut nizamdan memnuniyetsizlikten kaynaklanan tepkisel duyguları, hınç ve öfkeye dönüştürerek kitlelerin saldırgan duygularını yüceltir (Yılmaz, 2017:57). Bu durum oldukça tehlikeli siyasal ve toplumsal bir ortam yaratabilir. Ancak sol için halk her zaman yoksulları, dışlananları, plepleri barındırdığından dolayı başta ayırıcı olsada nihai olarak birleştirici olma potansiyeline sahiptir (Yılmaz, 2017:45). Bu nedenle iktidarda olduğu gibi muhalefette de popülizmi değerlendirirken siyasal aktörlerin ideolojik duruşları çok önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ SEÇİM KONUŞMALARININ ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Problemi

Popülizm kavramı son yıllarda bütün dünyada siyasi alanda en sık kullanılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Hatta Cambridge sözlüğü popülizm kelimesini 2017 yılında yılın sözcüğü ilan etmiştir³. Müller'in ifadesi ile kavram "genellikle demojoji ve fanatizmin baskınlaşmasıyla, çoğulculuk karşıtlığıyla, ifade özgürlüğü ve yargı bağımsızlığı erozyonuyla, yabancı düşmanlığı ve faşizan etkilerle birlikte" tartışılmaktadır (Müller, 2017). Tüm bu etkilerin en fazla problem teşkil ettiği siyasi düzen liberal demokratik sistemlerdir. Dolayısı ile popülizm liberal demokratik sistemlerin işleyişini sekteye uğratan bir olgudur. Ancak seçimli demokrasilerde bu durum kaçınılmaz bir hal almış durumdadır. Bilhassa seçim dönemlerinde liderlerin söylemleri popülist unsurlarla donatılarak, siyasi etkinliği yalnızca oy vermeye indirgenen 'halk' depolitize edilerek, nesneleştirilmekte ve popülizm adeta temsili demokrasiye musallat olmaktadır.

Bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de popülizm kavramı siyasi aktörlerin ve yorumcuların popüler kelimesi haline gelmiştir. Siyasi aktörler birbirini popülist olmakla suçlamakta, halka yapılan her atıf popülizm olarak nitelendirilmektedir. Peki kimler popülist olarak nitelendirilir? Popülizmin demokrasi teorisi içerisindeki yeri nedir? Popülizm liberal demokrasinin çoğulcu yapısını nasıl etkilemektedir? Popülizm iktidar ve muhalefette ne şekilde vücut bulmaktadır? Popülizm sağ ve sol ideolojilere nasıl eklenmektedir? Araştırma bu sorunların Türkiye'deki yanıtlarını aramaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Yukarıda çerçevesi çizilen problematiğe bağlı olarak denilebilir ki siyasi aktörler bilhassa seçim dönemlerinde sıklıkla halkın çıkarları söylemine başvururlar. Ancak bu durum biçimsel düzeyin ötesine geçemez ve popülistler uzun vadede demokrasiyi demogojik bir alana dönüştürürler. Bu çerçevede araştırmanın amacı, liberal

³ <https://www.cam.ac.uk/news/populism-revealed-as-2017-word-of-the-year-by-cambridge-university-press>

demokrasinin içsel çelişkilerinden doğan popülizmin Türkiye’de seçilen örnekler bağlamında ve söylemsel düzeyde nasıl ve ne amaçla kullanıldığını ortaya koymaktır. Bunu yaparken araştırmanın temel iddiası; liberal demokratik düzenlerin bizzat kendisinin sorunlu olması sebebiyle ortaya çıkan popülizmin her siyasi hareket içinde kendine yer bulduğudur. Çalışmanın amacı seçimli demokrasilerde çoğulcu tehdit eden popülizmin sağ iktidarların aracı olduğunda otoriterleşmenin kaçınılmaz olduğunu göstermek, sol kanat tarafından kullanıldığında ise sistemin çarpıklıklarını ortaya koyup, dışlanmış kesimlere dikkat çekilmesini sağlayabilecek bir araç olabileceğini ortaya koymaktır. Günümüz demokrasilerinde siyasal alanın belirleyicilerinin partiler ve kurumlardan ziyade kişiler olması bilimsel araştırmaların da kişiler üzerine odaklanmasına neden olmaktadır. Yves Meny ve Yves Surel’in popüler demokrasi olarak adlandırdığı böylesi bir durumda siyasal alan kendi ideolojik, politik ve sosyal düzenini kurmaya çalışan grupların mücadele alanı olmaktan çıkmıştır (Mair, 2000:2). Mouffe’ya göre gerçek alternatifler arasında bir seçim sunamayan seçim sistemi, yalnızca mevcut hegemonyanın güçlenmesine hizmet eder (Mouffe, 2015:146).

Bu çalışmada biri iktidar partisi AKP, diğeri ise ana muhalefet partisi CHP mensubu iki aday ele alınmıştır. Bu adaylar siyasal gündemi büyük ölçüde işgal etmekte olup, sahip oldukları imkanlar sayesinde ve medyanın da desteği ile geniş kitlelere erişim şansı yakalamaktadırlar. Ancak bu adaylar gerçek birer alternatif midir? Yoksa Mouffe’nun deyiimiyle ortada post-demokratik duruma yönelik bir konsensüs mü mevcut? Mouffe’nın post-demokrasi ifadesi ile anlatmaya çalıştığı liberal demokrasilerde liberalizmin demokrasiyi ezecek kadar baskın hale gelmesidir. Bu durumun popülizme meydan verdiğine daha önce değinilmiştir. Muhafazakar sağ gelenekten gelen Erdoğan liberal demokratik düzene ve parti sistemine olan güvensizliğe cevap olarak temsili kurumları zayıflatmakta ve siyaseti kişiselleştirmektedir. Böylesi bir durumda Erdoğan’ın popülizmi antagonist bir siyasal alan yaratmaktadır. Ancak sol gelenekten gelen Muharrem İnce’nin popülist niteliği aynı minvalde değerlendirilmemelidir. Ortada liberalizme yönelik konsensüs olduğundan bahsedilebilir ancak İnce’nin popülizmi Meny ve Surel’in değindiği popüler demokrasi ve kurumsal demokrasiyi dengelemeye yöneliktir. Mouffe’ya göre mevcut düzene güvensizlik ortamında merkez sol temsili kurumları halkın sesi olabilecek şekilde yeniden tesis etmelidir. Popülizm sol siyasi yelpazede bu amaçla kullanılmalı, ‘halk’ inşası ile ‘kollektif irade’ harekete geçirilmelidir. İnce’nin

popülizmi bu amaca ne derece hizmet etmektedir? Çalışmada bu iki adayın tercih edilmesinin nedeni, sağ ve sol eksenlerde popülizmin ele alınış biçimlerindeki farklılığı ortaya koymak adınadır.

3.3.Araştırmanın Yöntemi

Araştırma popülizmi hem iktidar ve muhalefet ekseninde hem de sağ ve sol ekseninde değerlendirmektedir. Bu amaçla sağ kanattan olan iktidar partisi AKP'nin temsilcisi Recep Tayyip Erdoğan ve sol kanattan olan muhalefet partisi CHP'nin temsilci Muharrem İnce'nin 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı seçimleri süresince yaptıkları konuşmalar söylem analizi yöntemiyle incelenecektir. Bu çalışmada yapılacak olan söylem analizi, 1985 yılında Chantal Mouffe ve Ernesto Laclau'nun "Hegemonya ve Sosyalist Strateji" adlı çalışmada ortaya koyduğu (Essex Okulu) teorik ve ampirik çalışmalarına dayandırılacaktır. Bu doğrultuda Essex okulunun iki önemli kriteri olan 'halk' ve 'halk iradesi'ne yapılan atıf ile halk ve elitler/kurulu düzen arasındaki antagonistik ilişki doğrultusunda konuşmalar analiz edilecektir.

Laclau ve Mouffe'nın söylem teorisi yapısalcı söylem teorilerine bir eleştiri olarak biçimlendirilmiştir. Yapısalcılara göre dilsel gösterenler kesindir ve bu kesinliği birbirleri ile olan farklılıklarından alırlar. Ancak post-yapısalcılara göre böyle bir kesinlik yoktur ve dilsel gösterenlere farklı ilişkiler ağı içinde yeni anlamlar yüklenebilir. Onlara göre her gösterenin anlamı diğer gösterenlerle olan ilişkileri içinde belirlenir (Jorgensen & J. Phillips, 2002:25).

Laclau ve Mouffe'ya göre toplumsal gruplar ve özne konumları daima politik söylemsel süreçlerde yaratılır (Durna & Kubilay, 2010:55). Bu nedenle politik özneler artık sınıfsal değil, "karmaşık kolektif iradelerdir" (Laclau & Mouffe, 2008:87). Özne konumları ise sabit değil, ilişki ve değişkendir (Şentürk, 2016:34) ve üstelik bunlar sadece dili değil toplumsal olguyu da kapsayan söylem sürecinde belirlenir. Bu görüş, onların herşeyi söylem düzeyine indirgedikleri anlamına gelmez. Zira söylem maddidir ve toplumsal alandaki kendiliğinden bir anlama sahip olmayan fiziksel nesnelere erişimimiz daima söylem şeklindeki anlam sistemleri aracılığı ile gerçekleşir (Durna & Kubilay, 2010:55).

Laclau ve Mouffe'ye göre toplumsal alandaki tüm politik mücadeleler, talepler, kimlikler kendilerini söylem yoluyla var ederler ve bu varoluş biçimi hiçbir zaman süreklilik kazanamaz. Bunun nedeni, dil ve anlamlandırma sisteminin açık niteliğidir.

Her türlü kimlik ve toplumsal talep, hegemonik performansını diğer kimlikler ve taleplerle kurduğu eşdeğerlik zincirine borçludur. Bu bağlamda iktidar toplumu ve kimliği inşa ederken, politika ise bu sürecin olumlu olarak sunulmasıdır (Durna & Kubilay, 2010:57).

Laclau ve Mouffe teorilerini Gramsci'nin hegemonya kavramından etkilenerek oluştururlar. Hegemonya kavramı ise insanların bilincini etkileyen üst-yapısal süreci tanımlamak için kullanılmıştır. Gramsci'ye göre hegemonya insanların gerçek çıkarlarını maskeleyen bir fikir birliğidir (Jorgensen & J. Phillips, 2002:32). Gramsci politik alanı daha geniş praksis olarak değerlendirmiş, ancak bunu yaparken toplumu sınıflara bölen bir yapı olduğunu ve ekonominin bu süreçteki önemini göz ardı etmemiştir. Laclau ve Mouffe'ye göre ise toplumu bölen nesnel yasalar yoktur. Bölünmeler söylemsel süreçle oluşturulur (Durna & Kubilay, 2010:55). Onlara göre; "hegemonya kavramı da zaten, farklı mücadele ve özne konumları arasındaki eklemlenmelerin belirlenmemişliğinin ve parçalanma deneyiminin egemen olduğu bir bağlamda ortaya çıkacaktır" (Laclau & Mouffe, 2008:22). "Hegemonik eklemlenmenin oluşabilmesi için antagonist güçlere ve bu güçler arasındaki sınırların belirsizliğine ihtiyaç vardır. Bu noktada hegemonik pratikler toplumsalın tamamlanmamış ve açık karakterini gerektirirler. O halde sabit olmayan öğelerin oluşturdukları bir alan, bu öğelerin eşdeğerlilik ve farklılık temelinde hareket ederek taraflardan herhangi birine ait olabilmesinin mümkün olması ve bu tarafların da değişken bir şekilde sürekli yeniden tanımlanmaları hegemonya oluşumuna imkan vermektedir" (Laclau ve Mouffe, 2008:216). Laclau ve Mouffe'nun toplumsal grupların ve öznelerin oluşumunda Marksizm'de olduğu gibi ekonominin belirleyiciliğini diğer faktörlerle aynı tutarak önceliğini yadsıması onların post-marksist olarak adlandırılmalarına ve hatta marksist niteliklerinin dahi tartışmalı olmasına neden olmuştur. Marksizm'in toplumsalı altyapının belirlediği görüşüne karşılık, Laclau ve Mouffe alt-yapı ve üst-yapının aynı söylemsel süreçlerde üretildiğini iddia etmektedirler (Durna & Kubilay, 2010:55). Böylelikle Laclau ve Mouffe'nin teorileri Marksizm'in eleştirel bir okumasını da içermektedir.

Laclau ve Mouffe'nin söylem teorisine göre hegemonyayı oluşturmak ve karar alma mekanizmalarını etkilemek için kullanılan bir söylemi diğer söylemlerden ayıran düğüm noktaları (nodal points) vardır (Laclau ve Mouffe ,2008:112) . Düğüm noktası, diğer gösterenlerin etrafında sıralandığı ve anlamını bu noktayla olan ilişkisinden alan

merkezi bir gösterendir. Ancak içi boştur. Jorgensen & J. Phillips'in örneği bu konuda aydınlatıcıdır (Jorgensen & J. Phillips, 2002:28). Onlara göre 'vücut' medikal bir söylemde nasıl çalıştığını anlamak ve tedavi yöntemleri aramak konusunda araştırılması gereken bir nesnedir. Ancak dini bir söylemde, ruhun taşıyıcısıdır. Dolayısıyla 'vücut' bir boş gösterendir ve farklı söylemsel alanlarda farklı şekillerde anlamlandırılabilir. Ancak bu yaklaşımla teori, söylemi dilsel bir olguya indirgemez. Nitekim onların teorisini diğer söylem teorilerinden ayıran husus, söylem ve söylem dışı alan ayrımı yapmamalarıdır.

Essex söylem analizi boş gösteren olan düğüm noktalarının söylemsel alanda nasıl anlamlandırıldığı ve bu anlamın zaman göre nasıl üretildiği konusunu analiz eder. Aynı boş gösterenin farklı söylemsel alanlarda nasıl inşa edildiğini karşılaştırmalı bir yolla ortaya koyar. Laclau'nun söylem teorisinin ana odak noktalarından biri olan popülist söylemin düğüm noktaları ise 'halk', eşdeğerlik bağı ve içsel bir sınıra duyulan ihtiyaçtır (Laclau, 2007:112). İşte bu çalışmada da farklı siyasi görüşe ve konuma sahip iki siyasetçinin seçim öncesi söylemlerindeki düğüm noktaları ve nasıl anlamlandırıldıkları analiz edilcektir.

3.4.Araştırmanın Önemi

Popülizm araştırmaları yabancı literatürde oldukça zengin olmakla birlikte Türkiye'de sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle bu araştırma popülizm konusunda Türkiye'de ki çalışmalara katkı sağlayacaktır. Mevcut çalışmaların çoğu popülizmi iletişimsel anlamda ele almış olup, bu çalışma söylem analizi çalışmalarında Türkiye'de çok sık başvurulmayan Essex Okulu'nun yöntemi ile ele alınmıştır. Aynı zamanda popülizm çalışmaları çoğunlukla sağ ve sol ekseninde olmasına karşın, iktidarda popülizm ve muhalefette popülizm ayrımı konusunda çalışmalara nadiren rastlanmaktadır. Çalışma popülizmin bu ekseninde de belirgin farklara sahip olduğunu ortaya koymasından önemlidir.

3.5. İktidarda Popülizm; Recep Tayyip Erdoğan'ın 24 Haziran Seçim Konuşmalarının Analizi

Türkiye'de 16 Nisan 2017'de yapılan referandum ile kabul edilen anayasa değişikliği, partili cumhurbaşkanlığının önünü açmıştır. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile Türkiye'nin ilk partili Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan, iktidar partisi AKP'nin genel başkanlığı görevinin yanı sıra Türkiye

Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı görevini de şahsında birleştirmiştir. Erdoğan, seçim kampanyası sürecinde yaptığı konuşma ve faaliyetler ile popülizm araştırmalarında popülist liderler arasında örneklendirilen bir aktördür. Hem iktidar partisi temsilcisi hem de muhafazakar sağ gelenekten gelmesi sebebiyle popülizm araştırmalarında çok yönlü ele alınabilecek bir örnek olduğu için bu çalışmada Essex söylem teorisinin kriterleri göz önünde bulundurularak Erdoğan'ın popülist niteliği irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Erdoğan'ın 24 Haziran seçimleri süresince yaptığı miting konuşmalarında⁴ 'halk (millet)' ve antagonistik ve eşdeğerlik mantığının sunumu aranacaktır.

3.5.1. Erdoğan'ın Söyleminde 'Halk'

Popülizmin önkoşullarından biri 'halk'ın inşasıdır. Stavrakakis'e göre "halk"ı temel bir kategori ya da düğüm noktası/boş gösteren yapmayan bir popülizmden bahsetmek olanaklı değildir. Başka bir ifadeyle her türden popülizmin boş göstereni "halk"tır (Ateş, 2017). Erdoğan'ın söylemlerinde 'halk' kavramı çoğunlukla 'millet' olarak ifade edilmektedir. İki kavram arasındaki farkı Tanıl Bora şu şekilde ifade eder:

"Millet, toplumun 'nötr' suretinden ve halkın avamî-sıradan (ve "tehlikeli sınıfları" barındıran) mahiyetinden farklı olarak, 'heyecan' taşır. Memleket ahalsinin kendisini ezelden ebede uzanan bir devamlılık içinde, bir ortak kök ve özel yaradılış inancıyla, bir biriciklik gururuyla, metafizik bir varlık olarak düşünmesidir. Toplumun karmaşıklığı içinde bir cemaat rüyası, halklığın sıradanlığı içinde bir ehemmiyet arzusu, adeta. Millet mefhumu, bu hararetiyle, toplum, kamu, halk mefhumlarını... bunların hepsini topaklaştırıp düzleme istidadı taşır, bunların hepsine âmir ve üstün olma iddiası taşır, en azından, riskini taşır, diyelim. Millî irade kavramı, umumi vekâlet ve topyekûn temsil iddiasıyla bu istidadın canlı ifadesidir. Oy çoğunluğundan öte, milletin ezeli-ebedî 'misyonunu' temsil etme iddiasında olduğundan, her şeye kadir bir irade olma azmindedir zira" (Bora, 2017).

Millet kavramında bulunan ortak bir geçmişe sahip olma algısı bireylerin toplumsallaşmaları, grup dayanışmasının korunması, toplumsal meşruiyetin oluşturulması ya da ona karşı konulması için merkezi bir unsurdur (Wallerstein, 2007:97). Bu nedenle iktidarlar milliyetçi duyguları harekete geçirerek, kendi çıkarlarına yönelik olan talepleri meşrulaştırırlar. Wallerstein'e göre milliyetçilik devlet düzeyinde tekbiçimliliklerin dışı vurumu, itici gücü ve sonucudur (Wallerstein, 2007:102). Ancak 'millet' kavramı burada milliyetçi bir ideolojinin ifadesi olarak değil, grup birliğini inşa etmenin bir yolu olarak kullanılmaktadır (Laclau, 2007:91). Nitekim

⁴ Recep Tayyip Erdoğan'ın 24 Haziran seçim mitingi konuşmalarına, tam metin erişim imkanı sunan akp.org.tr adresinden ulaşılmıştır.

popülizm Claude Lefort'un ifadesiyle "Bir-olarak-Halk"ın (*People-as-One*), yani özsel bir kimliğe sahip organik bir birlik olarak halk kavrayışının kurucusu olur (Ateş, 2017:110). Erdoğan'ın hemen hemen her mitinginde kullandığı 'tek millet, tek devlet, tek bayrak' ve "benim milletim" ifadeleri bu doğrultuda değerlendirilmelidir. Erdoğan seçim konuşmaları boyunca 'millet' ile homojen ve organik bir topluluğa atıfta bulunmuştur. Bu niteliğiyle milleti dinsel-ulusal bir cemaat imgesine göre biçimlendiren Erdoğan kamusal alanı da dinsel-kültürel sınırlarla çerçevelemektedir (Ateş, 2017:121). Bu tespit sağ popülizmin kimlik siyaseti biçiminde kurgulandığını da doğrulamaktadır.

3.5.1.1. Tek Baskın Eşdeğerlik: 'Benim Milletim'

Laclau'ya göre "siyasetin ve popülizmin varoluş koşullarının özdeş olduğunu görmek zor değildir: her ikisi de toplumsal ayrışmayı varsayar, her ikisinde bir yandan toplum içindeki bir kesim (mazlumlar) diğer yandan ise kendini antagonist bir şekilde toplumun tüm kesimini temsil ediyor gibi sunan bir aktör olarak, muğlak bir (demos) halk vardır" (Laclau,2005:145). Bu muğlak halkın tam olarak kimi ifade ettiği demokratik sistemlerde açık uçludur. Claude Lefort'un deyimiyle; "demokrasi, kavranamaz, kontrol edilemez bir toplum içinde halkın egemen olduğunun kabul edildiği fakat bu egemen halkın kimliğinin sürekli sorgulanmaya açık olduğu ve bu kimliğin sonsuza kadar belirlenemez kalacağı bir deneyimi başlatır" (Müller, 2017:89). Popülist siyasetin hüküm sürdüğü sistemlerde ise 'halk' belirli bir kesimi temsil eder ancak tamamını temsil ettiği iddiasını taşır. İstanbul'da mitinge katılanlara seslenen Erdoğan, kendi destekçilerini tüm millet olarak ifade etmiş, tüm ülkenin sembolü olan bayrağı ise kendi hareketinin göstereni olarak yansıtmıştır:

"...benim sevgili milletimle biz beraber olalım. Ya sizin evladınız olmak var ya ayrı bir bahtiyarlık, bu ne güzellik ya Rabbi? Sizle beraber yürüdükten sonra evelallah... 'Yürüyeceksin millet yürüyecek arkanda', böyle dedik, böyle yürüdük." (*Bursa, 11.06.2018*)

"Sizlerle iftihar etmeyeceğim de, kimlerle iftihar edeceğim. Bu yağmura rağmen sizler dediniz ki, o Rabbimin rahmeti. Bu rahmetle beraber siz de Yenikapı Meydanı'nda buluştunuz. Bu milletin bir ferdi olmaktan iftihar ediyorum. Ya Rab bizlere böyle bir görevi lütfettin, bahşettin, hizmeti lütfettin, bahşettin. İnşallah bu bayrağı sonuna kadar dalgalandırmaya, bizleri güçlenerek bu yolda devam etmeyi nasip eyle" (*İstanbul Mitingi, 17.06.2018*).

Bu ifadelerde bilhassa sağ siyasetin semboller ve kutsallık gibi duygulara hitap eden araçları kullandığı ve kendini toplumun yegane temsilcisi olarak gösterdiği bir popülizmi görmek mümkündür. Erdoğan dava, millet ve kurtuluş adına hareket ettiğini iddia ederek temsili simgesel bir hale dönüştürmektedir. Bunda iktidar sahibi bir partinin temsilcisi olmasının da etkisi vardır. Demokrasinin sorunlu olduğu ülkelerde iktidarlar temsilin geçici niteliğini gözardı ederek, ebedi ve ezeli temsil hakkına sahip oldukları izlenimini yaratırlar. Bu nedenle tüm ülkeye mal olmuş olan değerleri kendi siyasi hareketinin unsuru olarak gösterirler.

3.5.1.2. Ahlaki Gerçeğin Tek Kaynağı: ‘ Benim Milletim’

Bilhassa sağ popülizm kendi ‘halk’ını inşa ederken milliyetçi ve/veya dinsel duyguları kullanırken, yarattığı kimliğe ahlaki bir boyut da kazandırmaktadır. Müller’e göre popülistler için kendileri dışında hiç kimse ahlaki değildir ve yürütülen siyaset/siyasi mücadele ahlaklı ve ahlaksızlar arasında olagelmektedir (Müller, 2016:41). Erdoğan yaptığı mitinglerde ‘irade, ‘erdem’ ve ‘cesaret’ gibi ifadelerle kendi kitlesini ahlaki anlamda üstün bir şekilde nitelendirerek, karşıtları ile kendi kitlesi arasında ahlaki bir ayrım yapmaktadır. Laclau’ya göre “..kısmi bir nesneye duygusal yatırım olmaksızın popülizm mevcut değildir”. Burada kısmi nesne ile kastedilen popülistlerin ‘halk’ıdır. Bütünmüş gibi olma iddiasındaki parçadır. Bunun olması için ise o parçanın saygınlığının yüceltilmesi gerekir. Ancak o şartlarda popülizmden söz edilebilir (Laclau, 2007:138-139). Erdoğan’ın Adana mitinginde (19.06.2018) katılımcıları ‘*nur yüzlü pir-i fanilerimiz*’ olarak nitelendirerek muhalefetin bu milletin asaletini ve cesaretini öğrenemediğini dile getirmesi ahlaki bir karşıtlık yaratma gayretidir. Yine başka bir mitinginde kullandığı şu ifadeleri ise duygusal bağ kurduğu ‘*halk’ım*, başarısız ve bilgisiz olarak nitelendirdiği *muhalefet* karşısında konumlandırmaktadır.

“Ben size aşığım. Aşkına koşan yorulmaz. Onun için de yorulmak nedir bilmiyoruz. Siyasette hiçbir başarısı olmayan, elif görse mertek zanneden, milletten, ülkenin gerçeklerinden habersiz her telefona inanan bu şahısla bizim kaybedecek vaktimiz yok. " (Aksaray, 02.06.2018)

Popülistler tarafından yürütülen siyasetin ahlaki kavramsallaştırması, açıkça, ahlaklı ve ahlaksız, saygın ve yozlaşmış başka bir deyişle bir önemi olanlar ve olmayanlar arasında ayrımlar yaratır (Müller 2017:41). Çünkü popülizmde bir toplum kendi tutarlılığına dair anlayışa nüfusun bir kısmının şeytanileştirilmesi yoluyla varır

(Laclau, 2007:88). Erdoğan, rakibi Muharrem İnce ve destekçilerini ‘haysiyet cellatlığı’ndan başka bir şey bilmediğini iddia ederek (Eskişehir, 12.06.2018) hemen hemen her mitinginde kullandığı ‘yalancı’, ‘iftiracı’ gibi tabirlerle ahlak-dışı ilan etmektedir. Keza şu ifadeleri de buna örnektir;

“Bunlarda terbiye diye bir şey yok, ahlak diye bir şey yok. Ne olacak, 24 Haziran'da sizleri inşallah benim milletim sandığa gömecek.” (*Denizli, 10.06.2018*)

“Her seyden önce Türkiye'nin yönetimini biz ahlaki değerler noktasında ideal olanlara vermek durumundayız. Ahlaki noktada kendini ispat edemeyenlere benim bu ülkem teslim edilemez.” (*Gaziantep, 21.06.2018*)

Erdoğan, bir tarafı yüceltirken diğer tarafı düşmanlaştırma stratejisinde 15 Temmuz darbe girişimini de kullanmaktadır. Darbeye karşı koymak için sokağa çıkan vatandaşları kendi tarafında gören Erdoğan, muhalif kitleyi ise darbe yanlısı olarak göstermektedir;

“İstanbul'un Bağdat Caddesi'nde tanklar geçerken, birileri o tankların geçişini alkışlıyordu. Ama bir diğer tarafta da hamdolsun bu tencereciler, tavacılar, suçular, bucular varken, bu Anadolu'nun evlatları da tankların, F-16'ların, helikopterlerin karşısında o gece yılmadan, usanmadan şehadete yürüdü.” (*Ankara, 09.06.2018*)

Erdoğan, rakiplerini darbeye karşı gelmediklerini iddia ederek ‘korkak’ olarak nitelendirmekte şeytanlaştırmak istediklerine karşı da suçlayıcı bir tavır takınmaktadır. Bunun sebebi ise gezi eylemleri gibi sivil toplumdan gelen itirazları kabullenememe sorunudur. Müller’e göre popülistler için sivil toplumdan gelen itiraz ahlaki ve sembolik sorun yaratır. Bu itiraz halkın ahlaki temsilinin münhasırlığına dair iddialarının altını oyar. Bu nedenle popülistler muhalif sesleri itibarsızlaştırma yoluna giderler (Müller , 2017:66).

3.5.1.3. Özdeşleşme: “Duygularım duygunuzdur, duygularınız duygumdur”

Laclau lider ve halk arasındaki özdeşleşmeyi açıklarken Freud’dan hareketle şöyle demektedir; “Ne zaman güçlü bir lidere duyulan ihtiyaç, bireyi yarı yolda karşılarsa, lider, yönetmesi beklenenlerle paylaştığı özellikleri, özellikle belirgin bir tarzda sergilediği takdirde kabul görecektir. Bir başka deyişle, önemli ölçüde, liderle eşdeğerdirler, yani, lider eşitler arasında ilk haline gelir” (Laclau, 2007:76-77). Bu doğrultuda lider kendini halkla özdeşleştirmeye çalışır. Lider ‘Halk’ın ne istediğini tam olarak bildiği ve ifade edebildiği izlenimi yaratır. Müller’e göre de popülist lider halkın

her zaman ne düşündüğünü doğru bir şekilde anladığını ve ifade ettiğini iddia eder (Müller, 2017:49). Erdoğan'ın “duygularım duygunuzdur, duygularınız duygumdur” (Kahramanmaraş Mitingi, 21.06.2018) sloganı tam olarak bu anlama gelmektedir. Bu slogan, Laclau'nun duyguya verdiği önemi örneklemesi adına da anlamlıdır. Bir parçanın bütüne egemen olduğu ya da bir bütünlük gibi işlev gördüğü durumda duygunun önemi gözardı edilmez (Laclau, 2007:130). Nitekim Laclau'ya göre popülizm ontik değil, ontolojik bir kategoridir (Laclau, 2011:13). Çünkü popülist siyasette kurgusal olan içerik nesnel gerçeklikten kopabilir. Bu demektir ki ‘halk’ inşa edilirken mevcut nesnel koşullar değişebilir. Bu nedenle grup birliğini sağlamak adına Laclau'cu tabirle söyleyecek olursak eşdeğerlik zincirinin devamı için duygusal bağlılık gereklidir. Bu nedenle popülist siyasetçiler destekçileriyle arasında duygusal bağ kurmaya dikkat ederler. Erdoğan'ın şu ifadeleri bu tespiti iyi bir örnek teşkil etmektedir;

“Siyaset, kalp, sevda işidir. Vatandaşıyla gönül bağı kuramamış birisinin, siyasette başarı şansı yoktur.” (*Hatay, 07.06.2018*)

Erdoğan'ın bu ifadeleri ‘duygusal popülist bağlar’ın yadsınmaması gerektiğine dair Laclau'cu tespiti doğrulamaktadır. Nitekim Laclau'ya göre her toplumsal bütün anlamlandırıcı ve duygusal boyutlar arasındaki eklemlenmeden kaynaklanır (Laclau, 2007:130).

3.5.2. Antagonizma ve Eşdeğerlik Mantığı

Laclau'ya göre toplumsal inşa etmenin birinci biçimi fark mantığı ikincisi ise eşdeğerlik mantığıdır. Kurumsal söylemlerde farklılık mantığı hakimken popülist söylemlerde eşdeğerlik mantığı hakimdir. Eşdeğerlik mantığının fark mantığı aleyhine genişlemesi popülizmi ortaya çıkarmaktadır (Laclau, 2007:96). Burada eşdeğerlik zinciri ‘halk’, farklılık ile anlatılmak istenen ‘halk’ın dışında kalanlardır. Temsili demokrasilerde popülist iktidarlar kendi destekçilerini ‘halk’ olarak görerek diğerlerini yok saymakta ya da düşmanlaştırmaktadır. Bu durum toplumsal alanın antagonist bir biçimde bölünmesine neden olur. Antagonizma yaratılırken siyasi aktörler din ve etnisite üzerinden yürütülen kimlik siyaseti, mağduriyet söylemi, kriz ve kaos söylemi gibi yollara başvururlar. Böylelikle ‘biz’ ve ‘onlar’ın temsil ettiği alanın sınırları keskinleştirilmekte siyasal alan adeta bir savaş alanına dönüştürülmektedir.

3.5.2.1. Din ve Demokrasi Üzerinden Mağduriyet Söylemi

Popülistler iktidar olsalar da mağdur gibi görünmeye devam ederek halkın desteğini almaya çalışırlar (Müller, 2017:60). ‘Öteki’ inşasında gündelik dilin yanı sıra geçmişçi çağırın bir dile de sıklıkla başvururlar (Baştürk, 2014:146). Bunu yaparken çoğu zaman geçmişteki mağduriyetlerinden ‘öteki’ni sorumlu tutarlar. Erdoğan imam hatip ve başörtüsü meselesi üzerinden yürüttüğü mağduriyet siyaseti ile toplumu seküler-elit karşısında mağdur muhafazakarlar olarak antagonize etmektedir. Mağdur özne geçmişe baktıkça mağduriyetini hatırlar ve kutsar (Parlak & Uz, 2016:83-84). Bugüne bakışını da geçmişteki mağduriyetine duyduğu öfke şekillendirir. Geçmiş, toplumsal hafızadaki mitsel bakiye üzerine oynayan, eski husumetleri canlandıran ayrımcı ve ayrıştırıcı bir tarih okuması ile milliyetçi-muhafazakar bir dil içinde yeniden üretilir (Barkot,2019:77). Erdoğan her seçimde olduğu gibi 24 Haziran seçim mitinglerinde de mağduriyet siyaseti yaparak, geçmişteki mağduriyetlerinin sorumlusu olarak gördüğü CHP’ye karşı kitleleri politize etmektedir:

“Elin topraklarında benim kızlarım başörtüsüyle okudu, üniversiteyi bitirdi ve dünyanın en saygın üniversitelerini bitirdiler, aynı şekilde oğlum en saygın üniversiteyi bitirdi ama gel gör ki öz yurdunda gariptir, öz vatanında parya, kendi ülkemde benim kızlarım üniversiteye gidemedi. Bu garipliği yaşadık mı bu ülkede? Yaşadık.” (*Aksaray Mitingi, 02.06.2018*).

“Sizin bu ülkede bizim başörtülü kızlarımıza neler çektirdiğinizi biz bilmiyor muyuz?... Benim evlatlarıma da çile çektirenlerden oldunuz.. nedir sizin bu imam hatip düşmanlığımız?” (*Kocaeli Mitingi, 10.06.2018*).

“Tek parti CHP'si yıllarında biliyorsunuz milleti inim inim inlettiler. Kalkınma hamlemizi durdurdular. Bu ülkede 18 yıl boyunca Allah-u ekber nidasını minarelerimize çok görenler şimdi yeni baskıların, yeni yıkımların hesabını yapıyorlar. Bunlar, ezanı Türkçe okutanlar değil mi? Biliyorsunuz, imam hatiplerin israf olduğundan bahsediyorlar.”(*Kocaeli Mitingi, 10.06.2018*).

Mağduriyet siyasetinde mazlumlar ellerine geçirebildikleri diğer tüm mazumluk örnekleriyle özdeşleşmeye çalışırlar (Açıkel, 1996:172). Erdoğan da dinin yanı sıra demokrasi kavramı üzerinden mağduriyet söylemine başvurmaktadır. Bilhassa geçmişçi hatırlatarak Menderes aracılığı ile zalim ilan ettiği CHP’yi sıklıkla demokrasi düşmanı ve darbeci olarak yansıtmaktadır. Geçmişin mazlumu ve bugünün mağduru arasında kurduğu bağ ile kutuplaştırıcı söylemi apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır (Parlak & Uz, 2016: 88).

“Bunların en büyük hizmetleri darbe şakşakçılığı yapıp başbakan astırmak”
(*İstanbul Mitingi, 17.06.2018*).

“CHP'nin faşist, baskıcı karakteri yıllar geçse de asla değişmiyor. Her seferinde çuvasalar da iftira ve yalan siyasetlerinden bir türlü vazgeçemiyorlar. Dün merhum Menderes'e iftira atıyorlardı, bugün bize atıyorlar. Dün hizmetlerinden dolayı merhum Özal'ı eleştiriyorlardı, bugün bizi eleştiriyorlar. Yaptırmamak için diğer siyasetçilere adeta kan kusturdukları eserler üzerinden güya bizim eserlerimizi de kötümeye çalışıyorlar.” (*İstanbul Mitingi, 17.06.2018*).

“Onlar, o CHP zihniyeti Menderes gibi insanları ipe götürdü. Ey Muharrem; Menderes ve arkadaşları ipe götürülürken siz ne yaptınız? Arkadan siz de desteklediniz. Çünkü 'Sizi buraya getiren zihniyet öyle emretti' dediler ve ipe götürdüler. Siz, tarihe kendinizi affettiremeyeceksiniz” (*İstanbul Mitingi, 17.06.2018*).

Umberto Eco'ya göre “kurban rolü oynamak popülizmin tipik bir özelliğidir. Kendimizi yüceltmek için bizden nefret edenlerin ve kanatlarımızı kesmek isteyenlerin olduğunu göstermek gerekir. Her ulusal ve popülist coşku, sürekli bir engelleme durumunun yaratılmasını ister” (Eco, 2012:149). Erdoğan bu ifadeleri ile Menderes'i CHP'nin mağdur ettiği bir mazlum özne olarak kurmakta ve CHP'yi de geçmişin zalimi ilan etmektedir. Erdoğan bugününün mazlumunu da kendileri olarak göstermekte, CHP'yi ise geçmişten gelen aynı zihniyetin temsilcisi olarak nitelendirmektedir.

3.5.2.2. Ezeli Düşman CHP ile Ebedi Mücadele

‘Biz’ ve ‘onlar’ ayrımı üzerinden yürütülen popülist siyasette ‘halk’ kendi çıkarlarını büyütme dışında gerçekte hiç çalışmayan yozlaşmış elitler karşısında konumlandırılır. (Müller, 2017:40). Erdoğan’ın Denizli mitinginde muhalefet partisi CHP'yi halka uzak elitler olarak konumlandıran şu sözleri buna örnek olarak gösterilebilir:

“CHP'nin faşizmi bunların ruhuna işlemiş. Attığı her adımda, söylediği her sözde millete o tepeden bakışın izlerini görüyoruz. Adı halk olan ama tüm tarihi halk düşmanlığıyla dolu olan bir partiden başka türlü aday da zaten çıkmazdı”
(*Denizli Mitingi, 10.06.2018*).

“Daha dün 'bidon kafalı, makarnacı, göbeğini kaşıyan adam' diye milleti aşağılayan o CHP zihniyeti, bugün sizin oyunuzu almak için kırk takla atıyor.”(*Aksaray,02.06.2018*)

Erdoğan’ın bu ifadelerinde seçkin karşıtı bir tavır takınırken aynı zamanda geçmişi hatırlatıcı vurgular da yapmaktadır. Popülist siyasetçiler ‘öteki’ni düşmanlaştırırken bugünü geçmişle anlamlandırır. Geçmiş hatırlatıcı söylemlerle

bugünün ötekisiden gelecek tehdite açık olduğunu iddia ederek, korku siyaseti uygularlar (Parlak, 2015:510-511). Erdoğan'ın şu sözleri muhalefet partisi CHP'yi ve destekçilerini geçmişe atıfla bugün için tehdit olarak göstermektedir:

“Yasakçı, baskıcı, diktatör, tek adam anlayışının temsilcisi CHP zihniyetinin bir daha Türkiye'nin şoför koltuğuna oturmasına asla müsaade etmeyeceğiz. Kargadan başka kuş, yıkmaktan başka iş tanımayan bu çapsızların niyetlerini gerçekleştirmesine rıza göstermeyeceğiz.” (*Kocaeli Mitingi, 10.06.2018*).

CHP ve tek partili rejim dönemini eski Türkiye'yi sembolize eden düşman aktör olarak gayri-meşrulaştırma eğilimi Erdoğan'ın söylemlerinde sıkça rastlanan bir durumdur. Geçmişteki her türlü olumsuzluğun sorumlusu olarak gördüğü CHP'yi günah keçisi ilan ederek, bugünkü sistem için de tehdit olarak damgalamaktadır:

“Milletimiz bunların karakterini iyi biliyor. Bu millet CHP zihniyetinin ne demek olduğunu gayet iyi biliyor Yokluk, yoksulluk... Hatırlayın büyükbabalarımızın, benim babamın cüzdanında, karnesinde o yokluk döneminin damgaları vardı. Yağ kuyrukları, orada hepsinin mühürleri var. Ama şimdi böyle bir şey var mı? Çıkıyor fakirlikten bahsediyor. Hamdolsun nereden nereye geldik.” (*İstanbul Mitingi, 17.06.2018*).

“Geçmişte üniversiteleri terör yuvalarına dönüştürmek, gençlerimizi birbirine kırdırmak dışında ne yapmış bu CHP zihniyeti?” (*Trabzon Mitingi, 13.06.2018*).

Erdoğan geçmişteki tüm mağduriyetlerin sorumlusu olarak gösterdiği CHP'ye karşı kitlelerin bugünkü tutumunu etkilemek adına sıklıkla geçmişten bahsetmektedir. Böylelikle CHP'yi geçmişten bugüne huzuru bozan, din ve demokrasi düşmanı olarak damgalamaktadır. Erdoğan'ın şu ifadeleri ile siyasal alanı nasıl kutuplaştırdığı görülmektedir:

“Bir tarafta istismar ve korku siyaseti var, diğer tarafta hizmet siyaseti var. Bir tarafta faşist CHP zihniyetini diriltmeye çalışanlar var, diğer tarafta 'hak, adalet ve özgürlük.' diyen bir anlayış var. Bir tarafta karanlık var, diğer tarafta AK Parti'nin aydınlığı var. Bir tarafta Pensilvanya'da kurulan yıkım ittifakı var, diğer tarafta 15 Temmuz gecesi meydanlarda kurulan Cumhuriyet İttifakı var. 24 Haziran günü milletimiz bu iki ittifak arasında bir tercihte bulunacak, ya üç benzemizin 16 yıllık kazanımlarımızı dinamitlemesine müsaade edeceğiz ya da ülkemizi tüm alanlarda güçlendirmeye devam edeceğiz” (*Rize Mitingi, 13.06.2018*).

Sağ popülist iktidarlar 'öteki' kimliğin inşasında sıklıkla dinsel unsurları kullanırlar. Erdoğan *dindar bize* karşı antagonistik ötekisi olan muhalefet partisi CHP'yi İslam dışı ve İslam karşıtı olarak kurgulamaktadır. Bunun nedeni popülizmin kitlelerin beyinlerine kök salmış sabit düşünce ya da önyargılara seslenmeyi öngören bir yöntem

olmasıdır (Eco, 2012:161). Sol siyasetin temsilcilerinden biri olarak görülen ve laik yönetim şeklini savunan muhalefet partisi CHP'ye yönelik 'dinsiz' algısı geçmişten bu yana yaratılmaya ve sürdürülmeye çalışılan bir algıdır. Erdoğan halkın zihnine kök salmış bu algıyı beslemeye yönelik şu ifadelerinde rakibi Muharrem İnce'yi esasında dindar olmadığı ama öyle görünmeye çalıştığı iddiasıyla ötekileştirmektedir:

“Şimdi Muharrem İnce kalkmış din eğitimi, din hürriyeti üzerine ahkam kesiyor... Dürüst olun dürüst, daha düne kadar imam hatiplere de diğer okullarda verilen din derslerine de karşı çıkan siz değil misiniz?... Arşivlerde bu seçimlere kadar senin camide namaz kılarken çekilmiş tek bir resmin var mı ya? Maşallah şimdi camiden çıkmıyor ama biz buna üzülmez, tam aksine seviniriz... Maşallah bıraksalar ilahiyatlarda hocalık yapacak. Baya iyi gidiyorlar. Bunlar ucuz oyunlar Muharrem, dürüst ol” (*İstanbul Mitingi, 17.06.2018*).

“Milletimiz de çok kısa sürede Bay Muharrem'in kodlarını çözdü. Seçim meydanlarında başörtüsü deyip Meclisteki görev süresi boyunca nasıl imam hatip ve başörtüsü düşmanlığı yaptığını biz biliriz.” (*Samsun Mitingi, 18.06.2018*).

Erdoğan bu ifadeleri ile Muharrem İnce'nin şahsi özelliklerini tartışılır kılmakta ve aşağılamaktadır. Bu durum Erdoğan'ın siyaseti etik bir mesele olarak kavramadığını göstermektedir. Mouffe'ya göre müzakereden uzak bu ihtilafli siyaset modelinde ahlaki suçlama tam anlamıyla siyasi mücadelenin yerini almıştır. Bu durum sağ popülist partilerin yükselişine verilen tepkiyi de anlaşılır kılmaktadır (Mouffe, 2015:162).

3.5.2.3. 'Çapsız Muhalefet'

Seçim süreçlerinde tüm olumsuz nitelikler rakip kişi ya da partilere yüklenir. Çünkü popülizm genelde iktidar sahibi olanlar ve olmayanlar arasındaki siyasi çatışmadan oluşan söylemsel alanda ortaya çıkar (Yılmaz, 2017:37). Erdoğan'ın mitinglerinde kendi destekçileri dışındakileri nitelerken kullandığı 'bunların işi gücü yalan', 'biz yaparız onlar yıkar', 'zavallı bunlar', 'çapsız vizyonsuz', 'cahil bunlar', 'edepsizler', 'bunların bir dikili ağacı yok' vb. ifadeler buna örnektir. Popülizmin her boyutunda görülebilecek olan bu söylem tarzı iktidarda popülizmden muhalefete yönelmektedir. Aşağıdaki şu ifadeler tümüyle muhalefete bakış açısını göstermektedir:

“Rüzgar gülü gibi esintiye bakarak yön değiştiren bir siyasi anlayışın varacağı yer, ilkesizlik bataklığıdır. Tarih boyunca Türk siyasetinin seviyesini düşürenler, politikayı ikbal kapısı olarak gören haramzadeler olmuştur. Ülkemizde siyasete irtifa kaybettirenler, üç beş oy uğruna haysiyetlerini dahi pazara çıkararak muhterislerdir. Türkiye'de milletimizin umut kapısı olan siyaset mekanizmasına

en büyük darbe, gerektiğinde yılanla çuvala girebilecek kadar gözünü hırs, kin ve nefret bürüyen kifayetsizler tarafından vurulmuştur. AK Parti olarak, 16 yıl boyunca sadece ülkemizi büyütmedik, aynı zamanda bu kokuşmuş anlayışla da mücadele ettik. Bir taraftan vatandaşlarımızın hayat standardını yükseltirken aynı zamanda da ülkemizde siyasetin kalibresini, kalitesini artırdık. Ancak Türkiye'de muhalefetin niteliğini bir türlü yükseltmedik. Onca çabamıza, gayretimize rağmen Türkiye'deki muhalefet açığını bir türlü kapatamadık. Maalesef ülkemizde her seçimde çitayı, seviyeyi biraz daha aşağı çeken bir muhalefet anlayışı var” (*Kahramanmaraş Mitingi, 21.06.2018*).

“Ülkemizin 16 yılda müspet yönde mesafe alamadığı tek alan muhalefetin kalitesi ve kalibresidir. Çapsız muhalefet, bırakınız milletimizin ufku açmayı, sürekli paçasından çekiyor. Açık söylüyorum Türkiye, bütün amacı yıkmak, sabote etmek, durdurmak olan bir muhalefeti hak etmiyor. Milletimiz sürekli yasakların, darbelerin, antidemokratik güçlerin yanında saf tutan bir muhalefet anlayışını da hak etmiyor.” (*Rize Mitingi, 13.06.2018*).

Erdoğan’ın bu ifadeleri muhalefetin meşruiyetini ortadan kaldırmaya yöneliktir. Müller’e göre popülistler muhalifleri hain ilan ederek, dışlarlar (Müller, 2017:75-77). Çünkü ‘biz’e ahlaki bir üstünlük yüklemek adına kendilerince ‘olmaması gereken’i tarif ederler. Bu durum Canetti’nin “iyi olan neyse kötüyle karşılaştırılmak için vardır” ifadesini akla getirmektedir (Canetti, 2006:299-300). Popülizmde ‘iyi’ ve ‘kötü’ ise söylemsel süreçte inşa edilir. İktidar partisi lideri Erdoğan için ‘kötü’ olan daima karşısında duranlardır ve daima aşağı konuma yerleştirilerek itibarsızlaştırılırlar. Erdoğan şu ifadeleri ile rakiplerini küçümsemekte böylelikle kendi ‘halk’ı dışındaki halkın iradesini de aşağı düzeyde konumlandırmaktadır:

“Partisindeki kongre yarışlarını çok kolay kaybetmiş olsa da yalan ve iftira yarışında hızla ilerliyor. Arada bir ne söylüyormuş diye konusmalarına bakayım diyorum, onca lafı arasında bir tane doğru bulamayınca kendi adıma değil ülkem ve milletim adına üzülüyorum. Koskoca Türkiye'nin cumhurbaşkanı adaylığına böylesine küçük bir kisiliğin çıkartılmış olması karşısında yazık demekten başka elimizden bir şey gelmiyor. Biz istemez miyiz yüksek kalibreli bir adayla yarışmayı? Biz istemez miyiz karşımızda sıkleti bize uygun birisi olsun? Ama bahtımıza çıka çıka ya Kılıçdaroğlu ya Muharrem çıkıyor. Bizim siyasetteki imtihanımız da bu olsa gerek.” (*Ordu, 18.06.2018*)

Müller’e göre popülistler, rakiplerini ideolojik farklılıklarına rağmen birbirine benzediklerini söylemekten çok hoşlanırlar (Müller, 2017:102) Müller’in bu tespiti Erdoğan’ın sıklıkla kullandığı şu ifadeleri akla getirmektedir:

“Hiç birbirlerinden farkı yok, al birine vur öbürüne” (*Zonguldak, 05.06.2018*).

“Bunlar, Türkiye'yi Pensilvanya'daki şarlatana altın tepside sunma niyeti içindeler. Şarlatan ne diyorsa Kılıçdaroğlu da Muharrem de diğerleri de aynı şeyi söylüyor.” (*Nevşehir, 08.06.2018*).

Erdoğan bu ifadeleri ile bütün muhalifleri ortak hareket eden bir düşman bloğunun parçaları olarak göstermektedir. Bu yolla seçmeni tehlikeli düşmana karşı kendi safında yer almaya davet etmektedir. Nitekim antagonist siyaset rakip partilerin dost-düşman biçiminde konumlandığı ve ülkede tüm olumsuzlukların sebebi olarak ‘öteki’ni kurguladığı siyasal bir ortam yaratır. Böylesi bir ortamda iktidardaki popülistler hegemonyalarının sürekliliği adına muhalefeti her türlü kötülüğün kaynağına yerleştirecektir. Erdoğan’ın mitinglerinde muhalefeti sürekli terör örgütleriyle ilişkilendirmesi de buna örnek olarak gösterilebilir:

“Ellerinden gelse bölücü örgütün siyasi uzantısıyla el ele verip Türkiye'yi yasakların kol gezdiği Baas Rejimi'ne döndürürler” (*İstanbul Mitingi, 17.06.2018*).

“FETÖ'nün ağzıyla konuşuyorlar. FETÖ'ye ülkenin anahtarlarını teslim etmenin hesabı içindeler. Bu aziz milletten 15 Temmuz'un rövanşını almanın tezgahını kuruyorlar. Çukura gömdüğümüz bölücü terör örgütünü yeniden palazlandırmaya niyetliler.” (*Kocaeli Mitingi, 10.06.2018*).

“...bizim, terör örgütleriyle yan yana, omuz omuza olanlara verecek oyumuz yok ama bunlar, bu CHP, Ankara'dan İstanbul'a Kandil'i destekledikleriyle beraber yürümedi mi? Yürüdü...” (*Trabzon Mitingi, 13.06.2018*).

İktidardaki popülistler seçimleri adeta bir savaş olarak tahayyül ederler. Kutuplaştırma siyaseti izleyen popülistler için ‘düşman’ çoktur ve kendileri dışında herkes tüm halkın düşmanıdır (Müller, 2017:60). Erdoğan’ın şu ifadeleri seçimin yarattığı antagonist siyaseti göstermek ve siyasal alanı nasıl dost-düşman ilişkisi içinde biçimlendirdiğini anlamak açısından önemlidir;

“Bölücü örgütünden FETÖ'cülere, faiz lobisinden darbe şakşakçılarına kadar tüm millet düşmanlarına cevabı önce sandıkta verdik. Sandığa giderek vesayetçilerin heveslerini kursaklarında bıraktık. Oylarımızı kullanarak demokrasi düşmanlarını hizaya getirdik. Sandıklara sahip çıkarak ülkemizin ve milletimizin geleceğini kurtardık.” (*Samsun Mitingi, 18.06.2018*)

3.5.2.4. Dış Güçler, Komplo Teorileri ve Kaos Söylemi

Mağduriyet siyaseti izleyen ben-merkezci politikacılar, sürekli iç ve dış düşmanlar söylemi ile komplo teorilerine başvururlar. Birileri hep köstek olmaya çalışmakta ve onların gelişimini engellemeye çalışmaktadırlar (Açıkel, 1996:183-184).

Seçimler öncesinde ülkede mevcut ekonomik koşulların kötüye gidişini dış güçlere bağlayan Erdoğan, krizden mağdur olan kesimlerle ‘eşdeğerlik zinciri’ oluşturmuştur. Bu tavır muhalefette olması beklenen bir tavidir. Çünkü Laclau’cu yaklaşımla eşdeğerlik zincirinin karşılanmayan taleplerin negatiflik temelinde kümelenme eğilimi vardır. Talepleri karşılama görevi de iktidarındır. Ancak iktidarın bu negatifliği kendinden başka yönlere kanalize etmesi gerektiğinden ‘dış güçler’ söylemi ortaya çıkmaktadır. Erdoğan’ın 26 Mayıs’ta Erzurum’da yaptığı miting konuşmasında kullandığı şu ifadeler buna örnek teşkil etmektedir:

“... Yastığınız altında dolar, euro olan kardeşlerim gidin paranızı TL’ye yatırın. Bu oyunu hep beraber bozacağız... Biz oynanan oyunu görüyoruz. Yerli ve milli olmak demek kendi paramıza sahip çıkmak demektir. Milletimden ricam kendi paralarına sahip çıkmalıdır. Paralarını dolara, euroya yatırmalarını. Ülkemiz serbest piyasa ekonomisinden geri dönmeyecektir, kur balonunu söndüreceğiz...” (26.05.2018).

“...Ekonomik savaş ilan ettiler yatırımcıları ürkütmek için olmadık yollara başvuruyor olmadık yalanlar uyduruyorlar. 24 Haziran’da ülkemize sahip çıkıyor muyuz?” (26.05.2018)

Erdoğan, kriz ortamında istikrarı işaret ederek, değişimin işlerin daha kötüye gitmesine neden olacağı mesajını vermiştir. Nitekim karşılık da bulmuştur. Bu durum Laclau’nun şu cümlelerini hatırlatmaktadır: “İnsanlar radikal bir anomi ile karşılaştıklarında bir tür düzen ihtiyacı, onu ortaya çıkaran fiili ontik düzenden daha önemli hale gelir. Hobbes’un evreni, bu boşluğun abartılı bir biçimidir. Toplum, tam bir düzensizlik durumuyla (doğa durumu) karşı karşıya olduğu içindir ki Leviathan, sonuç düzen olduğu sürece, içeriğine bakılmaksızın ne yaparsa yapsın meşrudur” (Laclau, 2007:107). Bu çerçevede değerlendirildiğinde Erdoğan’ın kriz söylemini halkın düzen isteğini artırarak değişikliğe meydan vermemelerini sağlamak ve iktidarını korumak adına şekillendiği söylenebilir. Birçok miting konuşmasında bu duruma rastlanmaktadır. Erdoğan, hiçbir partinin tek başına hükümet kuracak çoğunluk elde edememesi sebebiyle 7 Haziran’da ortaya çıkan kaosu hatırlatarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Terör örgütlerinin fırsattan istifadeyle nasıl ülkemizin üzerine çullandıklarını hatırlıyorsunuz değil mi?” (Mersin Mitingi, 07.06.2018).

“Siyasetimizden ekonomimize üzerine titrediğimiz ne varsa hepsini hedef aldılar. Simdi birileri çıktı ülkemizin ve Denizlimizin ne kadar kazanımı varsa hepsine de gözlerini diktiler. Denizli buna izin verir mi? Denizli istikrarının

bozulmasına izin verir mi? Denizli güven ortamının da güvenliğinin de tehlikeye girmesine izin verir mi?” (*Denizli Mitingi, 10.06.2018*).

“24 Haziran’da mesele, Türkiye'nin istiklali ve istikbali meselesidir. Her kim, 24 Haziran’ı hırslarının, öfkelerinin, kırgınlıklarının hesap yeri gibi görürse sadece kendinin değil, evlatlarının da geleceğini tehlikeye atar” (*Denizli Mitingi, 10.06.2018*).

Erdoğan bu ifadelerle kendi kaderini ulusun kaderiyle özdeşleştirmektedir. Lider ve halk arasındaki bu özdeşleşmeyi Laclau, bireyin kendi ego idealinden vazgeçmesi ve onu liderde somutlaşan grup idealiyle yer değiştirmesi anlamında yorumlamaktadır (Laclau, 2007:76). O’Donnell’a göre ise bu durum çoğulcu demokrasiye engeldir ve onu seçilenlerin “ulusun somutlaştığı bir beden olduğu, ulusun çıkarlarının biricik tanımlayıcısı ve muhafızı olarak görüldüğü” bir “delege demokrasisi” ne dönüştürür (Ateş, 2017:110).

3.6. Muhalefette Popülizm; Muharrem İnce’nin 24 Haziran Seçim Konuşmalarının Analizi

24 Haziran Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden ana muhalefet partisi CHP’nin adayı olan Muharrem İnce’nin seçim konuşmalarının sol popülizm örneği olup olmadığına dair tartışmaları kampanya süreci ile birlikte doğal olarak ortaya çıkmıştır. Sol popülizmde Latin Amerika, İspanya ve Yunanistan üzerine yoğunlaşan çalışmalarda ortak görüş sol popülizmin kapsayıcı bir dili olduğu yönündedir. Ancak yine de popülizmin mümkünlük koşulu ‘halk’ inşası ve yarattığı antogonizmadır. Laclau ve Mouffe’ya göre siyasetin doğasında varolan antogonizmaların üstesinden gelinemez. Bu nedenle Mouffe antogonizmaları tutkularla birleştirmeyi önermektedir. Mouffe yazılarında Jörg Haider ve Le Pens gibi sağ kanatın siyasetteki tutkuları ve antogonizmaları popülizm yoluyla kullandığını belirterek, solun da popülizmi farklı bir amaca hizmet etmek için kullanması gerektiğini savunmaktadır. Mouffe’ya göre demokratik kurumlar ve uygulamalar yoluyla siyasetteki antogonizmalar agonistik bir forma dönüştürülmeli ve ilişkiler dost-düşman ikiliğinden çıkmalıdır. Sol kanat, popülizmi bu amaçla kullanılmalıdır. Mouffe bu doğrultuda şunları dile getirir: “Bugün acilen ihtiyacımız olan şey, neoliberalizmin hegemonyasına alternatif isteyen çok sayıda grubun demokratik taleplerini kurumsal bir şekilde ifade edebilecek sol popülist partilerin gelişimidir” (Mouffe, 2013:236). Laclau ve Mouffe, antogonizma, mücadele ve toplumsal bölünmüşlüğünün hiçbir zaman ortadan kalkmayacağını bu nedenle tüm bunları düzenleyecek kurumlara da ihtiyacın baki olacağını iddia etmektedir (Mouffe,

2015:104). Diğer bir deyişle solun bu kurumların oluşumunu sağlayacak ve neoliberal hegemonyanın üstesinden gelecek bir düzen inşa etmek amacıyla popülizmi kullanması gerektiğini iddia etmektedirler.

İşte aşağıdaki sayfalarda Muharrem İnce'nin kampanya sürecinde takip edegeldiği popülizmin bu amaca hizmet edip etmediği irdelenmiştir. Bu amaçla İnce'nin söylemleri kolektif 'halk' inşası, 'halk'ın hegemonya karşısındaki konumu ve kurumlara yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır.

3.6.1. Muharrem İnce'nin Halkı

Muharrem İnce'nin 'halk'ı farklı sosyal, siyasal ve dinsel grupları içermektedir. Şu ifadelerine bakıldığında İnce'nin kimlik siyaseti yürütmediği düşünülebilir:

“Bu seçimde hiçkimse kaybetmeyecek. Solcular, muhafazakarlar kaybetmeyecek. Kürtler, Aleviler, başı kapalılar, başı açıkler kaybetmeyecek. Kadınlar, erkekler kaybetmeyecek, gençler kaybetmeyecek.” (Ankara, 23.06.2018)

“Bir baba evlatları arasında ayırım yapar mı? Bir cumhurbaşkanı da yapmaz. İmam hatipliler de fen liseliler de sağcılar da solcular da başı açıkler da kapalılar da Türkler de Kürtler de benim çocuklarım. Alevi çocukları da Sünni çocukları da benim çocuklarım. Başka inanç topluluklarından olanlar da benim çocuklarım.” (Gaziantep, 19.06.2018)

İnce'nin bu ifadeleri -aksi yönde söylemleri de olmakla beraber- Laclau'nun şu tespiti ile birlikte değerlendirilebilir: “eğer lider, grubun bütün üyelerinde ortak olan özellikleri, özellikle belirgin bir tarzda sergilediği için yönetiyorsa, o zaman artık bütün saflığı içinde despotik, narsistik yönetici olamaz. Bir yandan topluluğun özdeşleşmeyi mümkün kılan tözünden pay almakta olduğundan kimliği bölünmüştür. O, babadır fakat aynı zamanda kardeşlerden biridir” (Laclau, 2007:76). İnce'nin ifadeleri Laclau'nun deyimiyle demokratik lidere hastır. Ancak İnce'nin Suriyeli mültecilerle ilgili ortaya koyduğu tavır Laclau'nun yukarıdaki ifadelerin devamında dile getirdiği şu tespitin aksi yönündedir: “...Öte yandan, onun yönetme hakkı bütün grup üyeleriyle özellikle bildirilmiş bir tarzda paylaştığı liderlik özelliğinin grubun diğer üyelerince tanınmasına dayandığı için lider, göz ardı edilemeyecek ölçüde topluluğa karşı sorumludur” (Laclau, 2007:76). Oysa İnce'nin Suriyeli mültecilere yönelik ifadeleri kapsayıcı olmaktan uzak, aynı zamanda milliyetçi kesime de sempatik görünme çabası olarak değerlendirilebilir:

“Suriye'de büyükelçi atayarak sorunların çözümü için ilk adımı atacağım ve 4 milyon Suriyeli davulla, zurnayla evine gidecek.” (İzmir, 22.06.2018)

“Suriyeliler için harcanan 40 milyar dolar ile 2 milyon konut yapardık.”
(*Osmaniye,20.05.2018*)

Canovan’a göre popülizm aynı zamanda hem kapsayıcı hem de dışlayıcı olabilir. Toplumun bazı kesimlerine karşı kapsayıcı bir politika izlenirken (kadınlar, yoksullar, soydaşlar vb.), bazı kesimlere (mülteciler, yabancı elitler,oligarşi vb.) karşı ise dışlayıcı bir politika izlenebilir (Kaltwasser & Mudde, 2012:23). Önemli olan hangisinin daha baskın olduğudur. Sol popülizm örneklerinde milli kimlik vurgusunun hiç yapılmadığını söylemek doğru olmayacaktır. Nitekim Mudde ve Kaltwasser’in Latin Amerika ve Avrupa popülizmini karşılaştırdığı çalışmasında sol kanat popülizm örneği olarak sunulan Chavez ve Morales’in de yerli halkı yücelten söylemlerinden örnekler verilmiştir. Bu popülist siyasette sınıflandırma yapılsa da ayrımların keskin olmadığını gösterir. Muharrem İnce’nin Suriyeli karşıtı söylemleri onu sol popülizmin dışına itmek için yeterli değildir. Ancak bu tavrı Mouffecu kollektif halkın oluşumuna engeldir. Mouffe’un değerlendirmesinden hareket ettiğimizde mültecileri dışlamak aslında demokrasiye zarar verir. Sol popülistlerin mültecileri ve hatta tüm çalışan insanları kapsayan bir ‘halk’ söylemi olmalıdır (Mouffe , 2014).

Popülizmde ‘halk’ kavramının neyi temsil ettiği hususunun, kavramı kullanan politikacılara göre değiştiğinden daha önce bahsedilmişti. İnce de İzmir mitinginde yaptığı konuşmasında “her iktidar kendine yakın insanları makbul insan haline getirmiştir” diyerek benzer bir tespitte bulunmuş, kendi bakış açısıyla makbul insanın her kesimden insan olduğunu vurgulamıştır:

“İlk kez bu seçimden sonra 81 milyon makbul insan olacak, herkes makbul insan olacak. Ve annelere söz veriyorum, AK Partili, CHP’li, İYİ Partili, MHP’li, HDP’li, Saadet Partili, Demokrat Partili annelere söz veriyorum. Sizin çocuklarınızı iyi eğiteceğiz. Onlara matematik, onlara yabancı dil öğreteceğiz. Onları üniversiteye gittiklerinde FETÖ benzeri tarikatların yurtlarına muhtaç etmeyeceğiz.” (22.06.2018)

İnce’nin bu tavrı onun diğer politik tercihlere ılımlı olduğunu göstermektedir. Armağan Öztürk’e göre “İnce’nin sol popülizminin popülizm kısmı onun sağ siyasi aktör ve kitlelerle olumlu ilişkiler kurmasına yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle İnce ideolojik angajmanları katı olmayan bir siyasetçi portresi çizmektedir. “Köylü kökenli olduğunu sıklıkla vurguluyor. Ailesinin yaşayış biçimi ve kökeni sıradan Anadolu insanına bire bir uyuyor. Cuma namazına giden ve halkın çoğunluğu gibi Sünni olan bir aktör İnce” (Öztürk, 2018). İnce’nin her kesimden ancak bilhassa sıradan halka yönelik

olan söylemleri onun popülist niteliğini ortaya koymaktadır. Osmaniye mitingi (20 Mayıs 2019) öncesinde çiftçilerle birlikte traktör sürmesi ve saman balyalaması da bu yönüne örnek olarak gösterilebilir. Muharrem İnce temsil ettiği halkı ‘sıradan’ olarak nitelendirirken, kendisinin de halkın içinden geldiğini hemen hemen her mitinginde vurgulamaktadır.

“Ülkeyi yönetirken zenginleşmeyen hep gariban kalan bir Cumhurbaşkanı lazım. Yalova’lı Kamyoncu Şerif’in oğlu olarak, size sözüm bir tane. Siz zenginleşmeden ben zenginleşmeyeceğim” (Edirne, 09.05.2018)

3.6.2. Yönetici Elitler Karşısında Halk

Popülizmin halk-elit karşıtlığına uygun bir şekilde Muharrem İnce sıradan halkı yönetici elitler karşısında konumlandırmakta ve sarayı elitlerin merkezi olarak sembolize etmektedir. Her fırsatta sarayda oturmayacağını, orayı gençlere bilim merkezi haline getireceğini söyleyen İnce popülist momente ayak uydurmaktadır.

“Allah’ın izniyle milletin isteğiyle cumhurbaşkanı olduğumda o sarayı gençlere bilim merkezi olarak vereceğim. Şatafat olamayacak, lüks olmayacak ve milletin parasını har vurup harman savurmuyacağım. Hesap vereceğim size hesap.” (Çorlu, 20.06.2018)

“O saraylı, ben milletin evladım.” (Hatay, 20.06.2018)

Popülizmin halk-elit ikiliğine hem Erdoğan’ın söylemlerinde hem İnce’nin söyleminde rastlamak mümkündür. Ancak iki liderin ‘halk’ının yanısıra ‘elit’ algısı da farklıdır. Bunun sebebi Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar devam eden elit kavramsallaşmasındaki farklılıklardır. Devlet elitleri ve siyasi elitler ayrımı ve bu ayrım arasındaki gerilim siyasi ortamı şekillendiren önemli bir unsur olmuştur. Metin Heper’e göre devlet elitleri laik-demokratik devleti ve rasyonel demokrasiyi savunurken (Heper ve Keyman ,1998:259) siyasi elitler ise halk demokrasisine meyleden ve dar siyasi çıkarları genel kamu çıkarına tercih eden kesimdir (Heper, 2000:72). Ergun Özbudun’a göre ise devlet elitleri kültürel olarak homojen iken siyasi elitler daha heterojen, karmaşık ve çevrenin taleplerini karşılamaya çalışan, dindar bir karakter arz eder (Özbudun:245). Burada AKP, siyasi elitleri temsil ederken, CHP devlet elitlerini temsil etmektedir. AKP, iktidarı boyunca devlet elitlerinin her türlü itirazına halk oylaması ile cevap vererek aldığı destekle birlikte elit tekeli kırılmıştır. İstihbarat, yargı, dış işleri, üniversiteler ve bürokraside ki devlet elitlerinin yerini siyasi elitler almaya başlamıştır (Yılmaz,2011:67). Elde edilen siyasi ve ekonomik güç ile birlikte muhafazakar kesim

karşı-elit grubunu oluşturmuştur. Dolayısıyla Erdoğan ve İnce'nin elit karşıtlığı esasında birbirlerinin temsil ettiği elitlere yöneliktir. Nitekim İnce'nin söyleminde zenginleşen yönetici elit vurgusu ön planda iken Erdoğan'ın söyleminde halkı küçümseyen, islam karşıtı, darbeci elit vurgusu ön plandadır.

3.6.3. Kolektif 'Halk'ın Mümkünlüğü

Syriza ve Podemos gibi sol popülizm örneklerinin 'halk'ına bakıldığında oldukça çoğulcu ve heterojen özne yaklaşımı görülmektedir. Bu anlamda sol popülizmin halk'ı, farklı sosyal sınıf, etnisite, din, cinsiyet yönelimlerini kapsadığı gibi ayrıca toplumun dışlanan, marjinal, 'alt sınıf'larını da önplana çıkararak bir söylemsel retoriğe sahiptir. Fakat Muharrem İnce'nin 'halk'ı diğer sol örnekler kadar geniş yelpazede değildir. Söylemlerinde farklı din ve siyasal tercihlere açık olduğu vurgusu dışında doğrudan marjinal ve dışlanan kesimleri içeren bir vurguya rastlanmamaktadır. Örneğin, hiçbir miting konuşmasında LGBT haklarına yönelik bir söyleme rastlanmamıştır. Aksine 10 Kasım'da "Atatürk olmasaydı adınız Dimitri olurdu, Yorgo olurdu"⁵ sözleri ile gayrimüslim vatandaşların tepkisini bile almıştır.⁶ Kaldı ki, Suriyeli mültecilere ilişkin yaklaşımı da bunu doğrulamaktadır.⁷ Cumhurbaşkanı adayı bir aktörün farklı kimliklere dair bu yöndeki yaklaşımının önemli bir sebebi günümüz siyasetinin adeta bir gösteri biçimini almasında saklı olsa gerektir. Siyasetçilerin, siyasal eylemliliği halka yönelik bir performans edimi haline gelmiştir. Böylesi bir durumda siyasetçiler baskın kültür/etnisite ya da dinle ters düşmemek adına 'aşıkâr' olanı ilan etmekten öteye geçememektedirler. Daha çok sağ popülizmde rastlanan bu durumun İnce'de görülmesi seçmenin ezici çoğunluğunun milliyetçi-muhafazakar bir dünya görüşüne sahip olması ve bu nedenle seçmenin tepkisini çekmeme kaygısıdır. Bu durum sol popülizme özgü bir halk kavrayışını İnce'nin söylemlerinde görünmez kılmaktadır. Muharrem İnce'nin halka bir ideoloji çerçevesinde yol göstermek gibi bir amacı olmadığı görülmektedir. Nitekim Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği bir röportajda şu ifadeleri kullanmıştır⁸; " *Solun birlikteliği bir işe yaramaz artık. Daha büyük bir şemsiye lazım. Tek şemsiye Cumhuriyet.*" İnce'de görülen bu yaklaşım 1960 yılında Daniel Bell ile başlayan ideolojinin sonu ve daha yakın zamanda ise Francis Fukuyama

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/chp-aturk-icin-mevlit-okuttu-25085979>

⁶ <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6030/yogodan-muharrem-inceye-yanit-geldi>

⁷ *Suriyeli davulla, zurnayla evine gidecek.* (İzmir, 22.06.2018)

⁸ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/977194/Muharrem_ince__Solun_birlikteligi_artik_yetmez__tek_semsiye_Cumhuriyet.html

tarafından ortaya atılan tarihin sonu tezlerinin farkında olarak ya da olmayarak içselleştirildiğini göstermektedir. İdeolojileri önemsizleştiren bu tezlere göre siyasal mücadele sağ ve sol ekseninde yürütülmemektedir. Fukuyama'ya göre "tarihin sonu insanlığın ideolojik evriminin son noktası ve insanın yönetiminin son bir şekli olarak Batı liberal demokrasinin evrenselleştirilmesidir. Liberalizmin zaferidir." (Fukuyama, 1989:97). Ancak Mouffe'ya göre siyasette toplumsal yarar konusunda nihai bir anlaşma olacağını düşünmek, siyasetsiz bir toplumu hayal etmekten geçmektedir (Mouffe, 2010: 81). Bu da mümkün değildir.

Baykan'a göre "...toplumun, ekonomik, kültürel ve eğitsel bakımdan çoğunlukla en ayrıcalıksız kesimlerini hedefleyen popülist çağrılarının bu kesimlerin dili ve kültürüyle, hem performans, hem hikaye içeriği bakımından bir etkileşim yaratabilmesi ancak son derece "yerel-yerli" bir kültürel repertuarı işe koşmalarıyla mümkündür." (Baykan, 2019: 38). İnce de, çoğunlukla sağ iktidarlarla yönetilmiş, muhafazakar eğilimlerin yüksek olduğu bir toplumda seçim kazanma saikiyle hareket ederek popülizmin kutuplaştırıcı söylemine nadiren de olsa başvurmaktan kaçınmamıştır. Oysaki kolektif bir 'halk' inşası için çok daha geniş ve karmaşık eşdeğerlik zincirlerinin kurulması gerekir. Bunun içinde siyasi eylemin halkın çoğulluğunu muhafaza eden bir eylem olarak hayata geçirilmesi ve halk inşasının eşitlik, adalet ve özgürlük temelinde siyasi-idari aygıt ve toplum sathına yayılması zaruridir (Yılmaz, 2017:50). Aynı zamanda eşdeğersel mantığın da tutarlı bir içeriğe sahip olması gerekir. Elbette bunun için tutarlı politik ilkelere sahip olunmalıdır. Örneğin, daha yüksek ücret talebi kapitalist ilişkilerin mantığından türemez. Laclau'ya göre eğer çoklu heterojen talepler arasında bir eşdeğerlik varsa hedefinin ne olduğunu ve kime karşı mücadele ettiğini belirlemek, çok daha zor hale gelir (Laclau, 2007:252-253). Muharrem İnce'de ne belirli bir düşman vardır, ne de tutarlı bir mantığa sahip 'halk' inşası vardır. Bunun nedeni de tutarlı politik ilkelere sahip olmamaktır. Radikal demokrasi için kolektif 'halk' inşasında İnce başarılı bir örnek değildir. Ancak buna rağmen İnce'nin 'halk'ını bilhassa rakibi Erdoğan'la kıyaslandığında kapsayıcı bir kategoride değerlendirmek mümkündür. Erdoğan, muhalif olan kesimleri ortak düşman ilan ederken, İnce'de bilhassa farklı siyasi parti mensubu ya da destekleyici olanlara yönelik kapsayıcı bir söylem görülmektedir.

3.6.4. İnce'de Hegemonyaya Bakış

Hegemonya günümüzde neoliberal ekonomi-politiğin sürekliliği için rızaya dayalı bir sistem tesis eder. Radikal demokrasi teorisi muhalif kolektif halk inşası ile bu sisteme karşı durmayı önerir. Muharrem İnce'nin söylemlerinde bu sisteme karşı bir duruşa rastlanmamaktadır. Aksine AB'ye yönelik şu söylemleri onu Syriza⁹ ve Podemos gibi sol popülist partilerden uzaklaştırmaktadır.

“AB ile müzakereleri hızlandıracağız, hemen masaya oturacağız. Hemen bir Avrupa turu yapacağım. Avrupa'nın bütün başkentlerini gezip, yeni Türkiye'yi anlatacağım, özgür Türkiye'yi anlatacağım”. (*Hatay, 20.06.2018*)

Neoliberalizmin ideolojik egemenliğini sürdürdüğü AB'ye taraf olmak, neoliberalizme yönelik karşı bir duruşun olmadığını göstermektedir. Bu da Muharrem İnce'nin radikal bir demokrasi için alternatif olamayacağı ihtimalini güçlendirmektedir. Zira neoliberal hegemonyaya karşı bir duruş sergilemek için sahip olunan ideoloji, önemli ölçüde belirleyici olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Muharrem İnce'nin solun neresinde olduğu da tartışmaya açıktır.

“Hemen Merkez Bankası bağımsız hale gelecek. Merkez Bankası Başkanı CHP Genel Merkezine çağrılmayacak. Hiçbir ideolojik saplantıyla ekonomik politika uygulamayacak. Acil olmayan kamu yatırımlarını hemen durduracağız.” (*Afyon, 25.05.2018*)

Muharrem İnce bu ifadeleri ile herhangi bir ideolojiye bağlı olmadığını ilan ederek, mevcut ekonomik sistemle çatışmayacağını sinyalini vermiştir. İnce, hemen hemen her mitinginde merkez bankasının bağımsızlığını sağlayacağını dile getirmektedir. Merkez bankasının bağımsızlığını savunmak, neoliberal hegemonyaya kucak açmaktır. Neoliberal argümanlara göre para politikası vasıtasıyla işsizliği azaltmak, büyümeyi desteklemek ya da herhangi bir ekonomi politikası tercihinin öncelik vermek, piyasanın işleyişini bozar ve uzun dönemde enflasyonla sonuçlanır. Bu nedenle parasal istikrar için siyaset ve ekonominin ayrıştırılması ve siyasetin ekonomiye asla müdahale etmemesi gerekir. Ümit Akçay'a göre “merkez bankasının bağımsızlaşması, parasal disiplinin inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal ilişkilerin parasal disipline tabi kılınması, basitçe daraltıcı ekonomi politikası

⁹ Burada kastedilen Syriza iktidarda olan değil, seçim öncesindeki Syriza'dır. Bunun nedeni lider Çıpras'ın seçim öncesinde IMF, Dünya Bankası ve AB'ye karşı bir duruş sergileyip, seçildikten sonra ilişkilerine devam etmesidir. Syriza muhalefette iken radikal bir demokrasi için oldukça umut verici olmuş, ancak iktidara gelince mevcut hegemonya ile uzlaşmayı kabul etmiştir.

uygulamalarının parasal zeminini ifade etmektedir. Bu ise, sadece çalışanları, sendikaları ve onların etkin pazarlık yapabilmelerini değil, aynı zamanda işçi sınıfının siyasal gücünü de hedef almakta ve devletin sınıf karakterinin bir kez daha deşifre edildiği bir alanı ifade etmektedir” (Akçay, 2015) İnce bilerek ya da bilmeyerek kullandığı merkez bankasının bağımsızlık söylemi ile bir kez daha soldan uzaklaşmaktadır. Bu durum Mouffe’un radikal demokrasi kuramına değil, aksine post-siyaset dediği olguya örnektir. Mouffe’ya göre post-siyaset sağ ve sol arasındaki sınırların bulandırılması durumudur (Mouffe, 2018).

3.6.5. İnce’nin Kurumlara Yaklaşımı

Popülizmin hüküm sürdüğü sistemlerde kurumlar zayıflamış ve kişiler güçlenmiş durumdadır. İktidarda ya da muhalefette olsun popülistler ‘halk’ı ifade ederken kurumsallaşmamış, süreçlerden arındırılmış bir yol tercih ederler. Müller’e göre muhalefette popülistler kontrol ve denge mekanizmalarının, kuvvetler ayrılığının ve benzeri engellerin, tek ve homojen halkın, tek ve homojen iradesinin önüne dikildiğini iddia ederler. İktidarda ise kurumlara bir başka ifade ile kendi kurumlarıyla bir sorunları yoktur (Müller, 2017:80). Burada ‘kendi’ vurgusu önemlidir. Çünkü iktidardaki popülistler kendi iradelerini tüm kurumlarda yerleştirene kadar kurum karşıtlığı yaparlar. Mevcut kurumları zayıflatmak için yasaları kullanırlar. Ancak bu iddia Mouffe’cu bir sol popülizm için doğru olamaz. Mouffe kurumların kolektif halkın iradesini yansıtacak şekilde güçlendirilmesi gerektiğini iddia eder. Bu amaca hizmet edecek olan da sol popülistlerdir. Muharrem İnce’yi belki de sol popülizme en çok yaklaştıran tavrı da kurumları güçlendirme isteğidir.

“Bağımsız ve tarafsız bir yargı için ne gerekiyorsa yapacağım”
(*İstanbul, 24.06.2018*)

“Türkiye’de demokrasi olacak, hukuk olacak, bağımsız mahkemeler olacak.”
(*Gaziantep, 19.06.2018*)

“Biz şimdi kuşatılan ve başkalaştırılan devleti yeniden toparlayacağız.”
(*Antalya, 19.06.2018*)

Ancak İnce’nin bu tavrında da peşin bir yargıya varmak için erkendir. Zira zayıf yasama ve yargı ile güçlü yürütme her iktidarı cezbedebilecek yetki genişliği sağlamaktadır. İktidara geldiklerinde tüm bunlardan taviz vermek zor gelebilir. Bu nedenle yalnızca muhalefetteki konumuyla kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir.

3.6.6. Nasıl Bir Popülizm?

Yukarıdaki tartışma bağlamında Muharrem İnce'nin popülizmi radikal demokrasi kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, sol popülizm için uygun bir alternatif olmadığı söylenebilir. Ancak bu tespit İnce'nin popülist olmadığı ya da sağ popülist olduğu anlamına gelmemektedir. Bunu sorgulamak adına Muharrem İnce'nin 'ne derece popülist olduğu' sorusunu yanıtlamak gerekir. Nitekim, Laclau'ya göre de her siyasi hareket için sorulması gereken asıl soru hareketin ne derece popülist olduğu yönündedir. Ancak Laclau için popülizmin esas önemli noktası kimlik inşasında yatar. Erdoğan'da bunu en somut haliyle görmek mümkün iken Muharrem İnce'de bu türlü bir kimlik inşası olduğundan bahsetmek yapılan araştırma çerçevesinde olanaksızdır. Nitekim İnce'de popülizmin muğlaklığı halk kavramındaki muğlaklıkta yatmaktadır. İnce'de açık bir boş gösteren yoktur. İnce herhangi bir dinsel, etnik yada siyasi grubu yücelten ifadelerde bulunmamıştır. Ya da seslendiği kesimle Latin popülizmindeki gibi kapitalizm, uluslararası sermaye, neo-liberal ekonomi politikaları karşıtlığı gibi ideolojik alt zemini olan bir birliktelik yoktur. Bu nedenle İnce'nin seslendiği kesimin birliğini sağlayabilecek ontolojik yatırım eksikliğinden bahsedilebilir. Laclau'ya göre "dikey olarak ayrılmış mücadeleler yatay olarak bağlanma gereksinimi içinde olmadıklarından, her politik inşa kaybolur" (Laclau, 2007: 262). Bu bağlamda Erdoğan'ın 'halk'ı dinsel bir cemaat olmanın yanı sıra geçmişin mağduru ve güçlü liderin destekçileri olarak eklemlenirken, İnce'de buna benzer bir 'halk' kavramsallaştırması yoktur. Laclaucu popülizm çerçevesinde iki liderin en önemli farklılığı burada yatmaktadır.

İnce 24 Haziran seçim konuşmalarındaki performansı ile biçimsel anlamda popülisttir. İnce'yi bir Mudde yaklaşımı (ideoloji) ya da bir Weyland yaklaşımı gibi (strateji), popülizme açık ve minimal tanımların yapıldığı yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirmek en azından şimdilik daha uygun olacaktır. Kaltwasser'e göre de popülizme minimal bakış açısı birbirine benzemeyen durumları kıyaslama konusunda oldukça işlevseldir (Kaltwasser, 2012:196). Minimal bakış açısından kasıt daha önce de bahsedildiği üzere popülizmi halk ve elit karşıtlığı şeklinde niteleyen genel kanıdır. Bu bağlamda İnce'nin şu ifadeleri bu tanım için açık bir örnek teşkil etmektedir;

"Benim rakibim bir beyaz Türk. İşi düzgün, cukka sağlam, sarayda yaşayan bir beyaz Türk, karşısında da bu milletin zencisi var. Zencisi benim, beyaz Türk'ü o.

Bana 'gariban' diyor. Doğru. Ben garibanların adayımı doğru” (*Esenyurt, 11.06.2018*).

Muharrem İnce'nin bu ifadeleri popülizmin Ostiguy'un tabiri ile yüksek ve alçak farklılaşmasına da uygun bir örnek teşkil etmektedir. Ostiguy'a göre popülizm, siyasi olarak görmezden gelinmiş, yerli ve popüler olanın seçkinlere karşı yüceltilmesi edimidir. Popülistler bunu yaparken 'alçaktakiler' ile yakınlık kurarak özdeşleşir (Ostiguy, 2017: 84). Ostiguy'un bu sosyo-kültürel ayrımlara dayanarak yaptığı popülizm analizleri Türk siyasetindeki popülizmi irdelemek açısından en uygun yaklaşımlardan biri olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de geçmişten günümüze seyreden popülizmin temel niteliğini Baykan aşağıdaki şu cümlelerle açıklamıştır:

“Erken Cumhuriyet dönemi boyunca Kemalist seçkinlerin, yukarıdan, modernleştirici girişimlerinin toplumun kimi kesimlerinde yarattığı 'gizlenen/bastırılmış yaralar' çok partili hayata geçişle birlikte bir siyasi ifade kanalı bulmuştur. Kitleleri peşinden sürükleyen siyasal aktörler ise genellikle başarılarını sıradan insanlara değer veren, onun diliyle konuşan, onu ciddiye alan bir tarz izleyerek; kitlelere yakın, sıcak, çoğu zaman maddi alışverişi de içeren bir popülist bağın inşası yoluyla sağlamıştır... AKP ve Erdoğan, kendisini uzun iktidarı boyunca destekçilerinin ve seçkinlerinin yaşadığı yukarı doğru toplumsal mobilizaysona rağmen, hala dışlandığının, mağdur edildiğinin, haksızlığa uğradığının sürekli altı çizilen içinde yalnızca kır ve kent yoksullarının değil, ancak muhafazakar bir entelijansiyenin, İslami-muhafazakar burjuvazinin, muhafazakar Kürtlerin, dar gelirli ve muhafazakar Türk milliyetçilerinin de bulunduğu heterojen bir seçmen kitlesinin otantik temsilcisi olarak başarılı bir şekilde kurmuş ve takdim etmiştir” (*Baykan, 2019: 19*).

İnce 'zenci benim' ifadesi ile iktidarın ve temsilcisi Erdoğan'ın artık *yukarıda* olduğuna işaret ederek, yeni elitlerin merkezine Erdoğan'ın temsil ettiği kesimi oturtmuş, kendisini ve destekleyen kesimleri ise sistemin dışına itilenler olarak konumlandırmıştır. Bu haliyle bugüne kadar sağın kullandığı popülist dili bir nevi onlara karşı kullanmıştır. Halk ile kişisel yakınlık algısı yaratmaya çalışan İnce, ifadelerindeki kişisel öğeler ve seçkin karşıtlığı ile popülizmin temel unsurlarını söylemlerinde kullanmaktadır. Aynı zamanda bu ifadelerin benzerini Erdoğan da siyasi yaşamının bilhassa ilk yıllarında kullanarak *alçağın* temsilcisi olduğunu belirtmiştir. (“*Bu ülkede bir Beyaz Türkler, bir de Siyah Türkler var. Kardeşiniz Tayyip siyah Türklerdendir.*”)¹⁰ Beyaz Türkler iyi eğitilmiş, bürokrasi, ordu ve iş dünyasında önde gelen, Kemalist çizgideki seçkinler olarak konumlandırılırken; siyah Türkler ise eğitimsiz, ekonomik ve kültürel olarak aşağıda, muhafazakar olarak konumlandırılan

¹⁰ <https://www.nytimes.com/2003/05/11/magazine/the-erdogan-experiment.html>

kesimdir (Ferguson, 2013). Böylelikle Türkiye siyasetinde muhafazakar sağıın temel argümanı olan ‘Siyah Türk’ - ‘Beyaz Türk’ ayrımı, İnce ile birlikte içeriği yer değiştirecek biçimde sol siyasette başvurulmuş popülist söylemlerden birine dönüştürülmüştür.

İnce’nin popülizmi, Ostiguy’un popülizmin bir şov ya da gösteri olduğuna (Ostiguy, 2017: 92) dair fikrine de zaman zaman uygun düşmektedir. Popülizm ona göre bu nedenle spesifik siyasaları da beraberinde getirmez. İnce tam da popülizmin bu özelliğine uygun olarak söylemini mevcut siyasi atmosfere uygun bir şekilde biçimlendirmektedir.

“Elinde Kuran, dilinde yalan, kursağında haram, meydandaki Erdoğan' dedim. Kimse bize Müslümanlık taslayamaz, Müslümanlığı bunlardan mı öğreneceğiz? AK Parti'den sonra mı Müslüman olduk biz?” (Esenyurt, 11.06.2018).

Bu ifadeleri ile İnce, rakibi Erdoğan’ın kullandığı dinsel popülist söyleme karşılık olarak, kendisi de benzer bir popülist stratejiye başvurmuştur. Ancak Erdoğan, söyleminde dini unsurları kullanırken, seslendiği ‘halk’ı da dinsel bir cemaat olarak inşa etmektedir. Muharrem İnce’nin aynı yola başvurması ise aynı amacı taşımamaktadır. Daha öncede bahsedildiği gibi İnce’de herhangi bir politik inşa süreci yoktur. İnce burada popülizmi gösteri amaçlı kullanmaktadır. Bu durum seçim öncesi rakibinden geri kalmamak adına ‘tribünlere oynamak’ tabiri ile nitelendirilebilir. Muharrem İnce’de bu tavır yalnızca retoriksel düzeyde değildir. Samsun mitinginde (19 Mayıs 2018) miting platformunda bisiklet binmesi, kendisini karşılayanlarla birlikte halay çekmesi, Aydın mitinginde (5 Haziran 2018) yine platformda zeybek oynaması, Adıyaman mitinginde (2 Haziran 2018) türkü söylemesi gibi seçim kampanyası boyunca sergilediği davranışlarla da popülist siyaset sergilemektedir. Bu durum ise günümüz demokrasilerinde ideolojilerin ve programların yarışmasından ziyade politik manevraların yarıştığı bir siyasal alanın mevcut olduğunu göstermektedir (Mair, 2000:4). Bu yönüyle popülizm Mudde’ye göre, rasyonel olarak en iyi seçeneği aramak yerine, halkın desteğini elde etme amacını güden oportünist politikalar izlemektir (Mudde, 2004: 542). İnce bu tarz söylem ve tavırları ile çoğunluğu Müslüman-Sünni olan halkın desteğini almaya çalışmaktadır. Zira günümüzde temsil yönü giderek azalan liberal demokratik sistemlerde seçimler, giderek ve doğrudan (Türkiye siyasetinde de görüldüğü üzere kimi zaman *savaş* olarak adlandırılan) söz konusu politik yarış kazanmak adına kitlelerin desteğini almaya yönelmiştir. Böylesi bir ortamda Müller’e

göre “her zaman işe yarayan denklem, geri kalan herkesin ahlaki olmadığı ve halkın sahici bir parçası olmadığı iddiasıyla reddedilmesidir.” (Müller, 2016: 7). Bu haliyle Erdoğan’ın söylemlerinde sıklıkla rastlanan ‘siyasetin ahlaki kavramsallaştırılması’na İnce’de de rastlanmaktadır;

“İlkeli bir siyaset yapacağız, biz onlara benzemeyiz.” (*Tunceli 17.06.2018*)

Buradaki biz ve onlar vurgusu popülist dilin hakim olduğunun en önemli gösterenlerinden biridir. ‘Biz’in ‘ilkeli’ olduğu, ‘onlar’ın ise olmadığı vurgusu ahlaki bir sınır inşa edildiğini göstermektedir. Müller’e göre siyasetin ahlakçı bir bakışla tasavvur edilmesinin yanı sıra tüm halk adına konuşan birisi olmadan popülizm olmaz (Müller, 2016: 36-37).

“İnce kazanırsa, Türkiye kazanacak. 81 milyon kazanacak.” (*İstanbul, 23.06.2018*)

İnce’nin bu ifadesi de lider–halk özdeşliğine örnek teşkil etmektedir. Herkes için en iyiyi bilen lider imajı yaratma gayreti birçok popülist liderde olduğu gibi İnce’de de görülmektedir. Ancak bu durum İnce’de aracı kurumları bertaraf ederek halkla doğrudan ilişki kurma isteği ve çoğulculuk karşıtlığı olarak algılanmamalıdır. Bu hususta daha önce bahsedilen kurumlara yaklaşımı önemli bir etkendir.

“Bir oyunuzla çocuğunuzun kaderini, cumhuriyetin kaderini değiştirirsiniz” (*Kastamonu 09.06.2018*).

Demokratik siyasetçiler temsilin geçici ve hataya açık niteliğini kabul ederler (Müller, 2016:57). Ancak popülist siyasetçiler seçimleri ulusun kaderi olarak yansıtırlar. Seçimler adeta ölüm-kalım mücadelesi olarak yansıtılır. Erdoğan’da ‘*istikbal ve istiklal meselesi*’ olarak görülen bu durum, İnce’de ‘*cumhuriyetin kaderi*’ olarak vücut bulmuştur.

Özetlemek gerekirse, Muharrem İnce, popülizmin temel koşullarını içinde barındıran bir söyleme sahiptir. Bu da İnce’nin popülist bir siyasetçi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte İnce’nin sağ ya da sol popülist kategori içine dahil edilmesi popülizm için gerekli bir koşul değildir. Nitekim popülizm mevcut düzenden hoşnutsuzluğun beslediği bir olgudur. Böyle bir durumda insanların herhangi bir “düzen”e ihtiyaçları vardır ve “düzen”in gerçek içeriği, gerçekte ne olduğu tali bir sorundur (Ateş, 2017:108). Laclau’ya göre “popülizmin anlamı herhangi bir grubun pratiklerini tanımlayan herhangi bir siyasi veya ideolojik içerikte değil, içerikleri ne

olursa olsun belli bir toplumsal, siyasal veya ideolojik ekleme biçiminde bulunur” (Laclau, 2005:136). Bu demektir ki İnce’nin radikal bir sol popülizm kategorisinde değerlendirilmesi adına içerik önemli olmakla birlikte, ne derece popülist olduğunun incelenmesinde içerik doğrudan önemli ya da belirleyici değildir. Toplumsalı ‘halk’ ve ‘yönetici elitler’ şeklinde iki kampa bölen söylem biçimi ve mevcut nizamdan memnun olmayanlarla yarattığı eşdeğerlik zinciri popülist olması için temel şartları sağladığını göstermektedir. Ancak burada eşdeğerlik zinciri herhangi bir inşa sürecini barındırmamaktadır. Bu nedenle İnce, popülizmin minimal tanımına uygun iken Laclau’nun negatif yönlü eleştirdiği bir popülizme başvurmaktadır. Laclau için ‘halk kurgusu’ olmayan bir popülizm mümkün değildir. Çünkü birliğin heterojenlikten doğması, eşdeğerlik mantıklarının kurulmasını ve boş gösterenlerin üretilmesini varsayar. Bunu gözardı etmek politik süreci hafife almak ve toplumun karmaşıklığını basitleştirmektir (Laclau,2007:263). Bu çalışmanın amacı elbette İnce’nin popülizmini basitleştirmek değildir. Ancak İnce ile ilgili veriler Laclau’cu bir popülizm analizi için yetersizdir. Bu nedenle Ostiguy’un belirttiği gibi dolaşımda olan birçok popülizm kavramsallaştımasında bir ailesel benzerlik olduğu için analizde diğer yaklaşımlardan yararlanılmıştır.

SONUÇ

Son yıllarda pek çok ülkede siyaset sahnesini şekillendiren popülizme yönelik farklı yaklaşımların ortak noktası, toplumu *halk* ve *elitler* ekseninde iki kampa böldüğü yönündedir. Ancak popülizmin muğlaklığı da tam olarak ‘halk’ ve ‘elit’ kavramlarının kimleri temsil ettiği konusunda yatmaktadır. Popülizme başvuran her siyasi hareket ya da ideoloji bu kavramların içini kendine göre bir anlayışla doldurmaktadır. Popülizm milliyetçi ve muhafazakar bir ideolojinin elinde toplumun bir kesimini yüceltip diğer kesimlerini aşağıda konumlandıran bir tür nefret dili haline dönüşebilirken; sol bir ideolojik ekseninde ise dışlanan, ötekileştirilmiş, marjinal kesimleri siyaset sahnesinde görünür kılmamanın aracı olabilmektedir. Popülizmin siyaset sahnesinde birbirinden çok farklı yelpazede olan ideolojilerin ve hareketlerin aracı haline gelmesi liberalizm ve demokrasi birlikteliğinin sorgulanmasına da neden olmaktadır. Piyasanın serbestliği ve mevcut ekonomik sistemin devamlılığı ile bireylerin hak ve özgürlükleri arasındaki negatif korelasyon popülizme yol açmaktadır. Bu durum gün geçtikçe popülist siyasetin daha fazla hakim olduğu Türkiye’de de kendini göstermektedir. Siyasetçilerin başvurduğu popülist söylem kitleleri asıl sorunlardan uzaklaştırmakta yalnızca seçim kazanma saiki siyasal söylemleri şekillendirmektedir.

Bu çalışmada Avrupa, Amerika ve Latin Amerika gibi ülkelerde yükselişe geçen popülizmin, Türkiye siyasetinde de yükselişe geçtiği ve farklı siyasi akımların aracı haline geldiği argümanından hareket edilmiştir. Bu amaçla birbirinden farklı konumlara (iktidar-muhalefet) ve ideolojilere (sağ-sol) sahip iki partinin Cumhurbaşkanı adaylarının seçim sürecindeki söylemleri popülizm kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmanın temel bulgusu, muhafazakar sağ görüşteki iktidar partisi AKP’nin temsilcisi Recep Tayyip Erdoğan ve sol görüşteki CHP’nin temsilcisi Muharrem İnce’nin seçim kampanyaları boyunca geliştirdikleri siyasal söylemin popülist olduğu yönündedir. Ancak her iki aday da popülist olmakla birlikte, adayların popülizmi ele alış tarzları bakımından benzerlikleri ve farklılıkları mevcuttur.

Popülist söylem sağ iktidarların dili olduğunda kaçınılmaz olarak otoriterleşmekte, toplumsal alan antagonist sınırlarla ayrıştırılmaktadır. Bir nevi iktidar kendi destekçileri dışındakilerin iktidarı olmayı reddetmektedir. Erdoğan’ın siyaset tarzı popülizmin sağ iktidarların aracı olduğunda nasıl vücut bulduğunu göstermek açısından önemli bir örnektir. Bu söylem tarzı siyasal alanı gerginlikler ve düşmanca söylemler ile

şekillendirerek, demokrasinin agonistik formundan uzaklaştırmaktadır. Böylelikle iktidar destekçileri dışında kalan kesimde sistem tarafından görmezden gelindiğine dair bir hissiyat oluşmaktadır. Sağ popülizmin yükselişe geçtiği pek çok Avrupa ülkesinde benzer bir durumdan bahsetmek olanaklıdır. Popülist iktidarlar, halkı ‘biz’ ve ‘öteki’ler olarak ayrıştıran, ötekenden gelen her türlü tepkiye otoriter bir biçimde cevap veren, yargıyı ve medyayı denetim alan bir politika izlerler. Tıpkı 2010 yılından bu yana Macaristan Başbakanı olan Viktor Orban gibi. Orban, yargı mensuplarını kendi destekçileri arasından belirlerken, muhalif gazeteleri iktidara yakın gruplara satın aldırıp kapatacak kadar tepkilere karşı tahammülsüzdür. Sivil toplum örgütlerine ve üniversitelere yönelik baskıcı politikaları da Orban’ın otoriter bir sağ popülist olduğunu göstermektedir. Erdoğan da tüm muhalefeti düşmanlaştıran ve ahlaki anlamda aşağıda gösteren, sivil toplumdan gelen itirazları (Gezi gibi) kulak ardı eden, otoriter siyaset yapma biçimi ile Avrupa popülistlerine benzemektedir. Ancak Erdoğan’ı Avrupa’nın sağ popülistlerinden ayıran en önemli tavrı göçmen karşıtlığı üzerinde temellenen bir politikasının olmamasıdır. Göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı üzerinden yükselen Avrupa sağ siyasetinin aksine Erdoğan, Suriyelilere yönelik kapsayıcı söylemleri ile aslında sol kanattan beklenen bir tarzda siyaset uygulamıştır. Avrupa’nın sağ popülist siyasetçilerinin bir diğer özeliği, içe kapanmacı politikaları ve AB gibi uluslararası örgütlere karşı tepkili tavırlarıdır. Erdoğan ise aksine 24 Haziran seçimlerinden önce AB üyelik hedeflerinden vazgeçmediğini belirtmiştir. Bununla birlikte zaman zaman AB’ye yönelik sert eleştirilerini de dile getirmektedir. Hatta Erdoğan BM politikalarını 20 Eylül 2016’da BM Genel Kurulu’na hitap ettiği “dünya beşten büyüktür” cümlesi ile eleştirmiştir. Erdoğan’ın uluslararası örgütlere yönelik bu tepkisel tavrı sağ gelenekten geldiği için ilk bakışta Avrupa’nın sağ popülist siyasetçilerine benzer şekilde algılanabilmektedir. Ancak Avrupalı popülist siyasetçilerin bu tepkisel tavırlarının en önemli teşvik edici unsuru ırkçı-milliyetçi ve kültürel korumacı yaklaşımlarıdır. Erdoğan ise Suriye ve Filistin gibi Ortadoğu ülkelerinde müslümanlara yönelik saldırılar ve mülteci meselesi konusunda bu örgütlerin sessiz kalmasına tepki göstermektedir. Bu durum onu sağ popülistlerin tepkiselliğinden ziyade sol popülistlerin tepkiselliğine yaklaştırmaktadır. Çünkü zayıf ve ezilen bir halkın yanında duruş sergilemektedir. Özetlemek gerekirse, Erdoğan iç politikada otoriterleşme eğilimleriyle Avrupa’nın sağ popülistlerine benzerken, dış politikada izlediği tavır ile de Latin Amerika’nın sol popülist siyasetçilerine benzer nüveler barındırmaktadır.

Muharrem İnce ise, seçim kampanyaları boyunca tüm partileri kapsayan bir söyleme başvurmuştur. Ancak İnce'nin söyleminin sol popülizmin geniş halk kesimlerine hitap eden kapsayıcılığını da tam olarak karşıladığı söylenemez. Zira İnce'nin seçim konuşmalarında herşeyden önce sol popülizme özgü bir *kolektif halk inşasına* rastlanılmamıştır. Sol popülizmde 'halk', 'sınıf' mefhumundan öte bir niteliğe haizdir. Ancak yine de emekçi kesimlerle birlikte toplumun ötekileştirilmiş unsurlarına vurgu yapan geniş bir yelpazesi vardır. Fakat İnce'nin seslendiği kesimde sol popülizme özgü sayılabilecek bir unsur ve bir inşa süreci bulunmamaktadır. Sol popülizmin, temsil edilmediğini düşünen kesimleri görünür kılabilmesine dair beklenti Muharrem İnce'nin popülizminde yeterince karşılık bulamamıştır. Bunda her ne kadar rakibi Erdoğan'a nazaran kapsayıcı bir dili olsa da, Suriyeli mültecilere yönelik dışlayıcı tavrı ve her kesimi ele almayan tavra sahip olması etkilidir. Muhafazakar-sağ kanattan gelen Erdoğan ise İnce'nin aksine seslendiği kitleyi dinsel bir cemaat şeklinde kurgulamaktadır. Söylemlerinde sıklıkla kullandığı dinsel öğelerle birlikte, 'tek devlet', 'tek millet', 'tek bayrak' ifadeleri ile de milliyetçi duygulara hitap etmektedir. Ayrıca seslendiği kitleye yönelik kullandığı '*Benim milletim*' ifadesi de, içinde herşeye hakim olma niteliğine haiz bir temsil iddiası barındırmaktadır.

Türkiye siyasetinde sağ siyasetçilerin sıklıkla başvurduğu mağduriyet söylemine Erdoğan yoğun biçimde başvurmuştur. Din ve demokrasi üzerinden geçmişe atıfla yürüttüğü mağduriyet söyleminin, kitleleri politize etme niyeti taşıdığı da iddia edilebilir. Erdoğan'da görülen mağduriyet söylemi, İnce'de güncel meseleler ve ekonomi odaklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Halkın yoksulluğuna değinen İnce, sıklıkla ekonomik temelli bir mağduriyet vurgusu yapmaktadır.

İki liderin en önemli benzerliği ise popülizmin temelini oluşturan halk-elit ikiliğidir. Ancak biçimsel anlamda benzerlik oluşturan bu unsurun, içerik olarak farklı olduğu belirtilmelidir. Erdoğan'ın elit karşıtlığı herşeyden evvel Kemalist elit karşıtlığı üzerinden formüle edilirken; İnce'nin elit karşıtlığı doğrudan mevcut iktidarın yönetici elitine karşıtlık üzerinden şekillenmektedir. İnce'yi Latin Amerika'nın sol popülist siyasetçilerinden ayıran en önemli unsurlardan biri karşı olunan "elit" in farklılığıdır. Latin Amerika popülizminde karşı olunan "elit" ABD ve uluslararası sermaye ile işbirliği içinde olan zenginlerdir. Uluslararası örgüt karşıtlığı Latin Amerika popülizminde temelde ekonomik kaygılarla oluşurken, İnce'de böyle bir tutuma rastlanmamıştır. Aksine AB üyeliği isteği ile neoliberal hegemonyaya karşı olmadığına

daha önce değinilmişti. Nitekim, Latin popülistlerinde görülen emperyalizm karşıtlığına İnce'nin söylemlerinde rastlanmamıştır. Örneğin Chavez'in söylemleri çoğunlukla kapitalizm karşıtlığı ekseninde iken, ülkedeki yoksulluk ve işsizliğin sebebi olarak kapitalist düzen gösterilmektedir. Bunun yanısıra Chavez'in söylemlerinde ön plana çıkan “eşitlik” ve “özgürlük” vurgusu ideoloji eksenli bir siyaset tarzı benimsendiğini göstermektedir. Ancak İnce'nin söylemlerinde kapitalizm karşıtlığı olmamasının yanısıra herhangi bir ideolojik vurguya rastlanmamıştır. Bu durum İnce'nin söylemlerinin sol unsurlardan uzak olduğunu göstermektedir.

Mouffecu anlamda ‘siyasetin ahlaki kavramsallaştırılması’ her iki adayda da görülmektedir. Rakiplerini değerlendirirken onları ahlaki ölçütler çerçevesinde anlamlandırmak ve aşağıda görmek Erdoğan'da daha sıklıkla rastlanan bir özellik iken, bu husus daha sınırlı bir ölçekte İnce'de de görülebilmektedir. Bu tespit siyasetin agonistik değil aksine antagonistik bir temelde şekillendiğini göstermesi adına anlamlıdır. Son olarak, popülist siyasetçilere özgü *tüm halk adına konuşma* ve *lider-halk özdeşliğinin* de yine her iki liderde ortak bir karakter olarak mevcut olduğu belirtilmelidir.

Son söz olarak bir kez daha belirtilmelidir ki, gerek Erdoğan gerekse İnce sahip oldukları farklı konumlar ve ideolojilere rağmen seçim kampanyası boyunca popülist söyleme sıklıkla başvurmuşlardır. Erdoğan'ın popülizmi diğer ülkelerdeki sağ popülizm örnekleri gibi kimlik siyaseti içeren, ahlaki unsurlar barındıran, otoriterleşme eğilimli ve dışlayıcı bir karaktere sahiptir. Muharrem İnce'de ise şahsına münhasır bir popülist söylem görülmektedir. İnce, siyaset sahnesinde uzun zamandır Türkiye sağının kullandığı popülist argümanları dönüştürerek, kısmen kapsayıcı bir dille harmanlayıp solda belki de ilk kez görülen bir şekilde popülizme başvurmuştur. Farklı konumları ve ideolojileri göz önünde bulundurulduğunda her iki adayın da popülizme başvurması Laclau'nun belirttiği üzere popülizmin her siyasi hareketin doğasında var olduğunu göstermektedir. Siyaset toplumsal ve ekonomik çatışmalara çözüm bulma arayışı olarak düşünülürse, bu muhakkak çatışan tarafların olduğu anlamına gelmektedir. Bu da her siyasi hareketin içinde antagonizmaların ve eşdeğersel mantığın olduğuna işaret etmektedir. Bunun yanısıra sağ-sol ayrımının yerini iyi-kötü ayrımına bırakmasının ve bu doğrultuda siyasetin ahlaki bir çizgide değerlendirilmesinin de demokrasi açısından arzu edilmeyecek kusurlar yaratma potansiyeli barındırdığı vurgulanmalıdır. Toplumun karşı karşıya kaldığı temel sorunların siyasi bir çerçeveye oturtulamaması, bu sorunlar

için siyasi çözümler/alternatifler üretilememesi ve siyasi mücadelenin de yalnızca ve doğrudan seçim kazanma odaklı bir tür gösteri siyaseti olarak varoluşu, popülizmin her siyasi hareketin içinde kendine kolaylıkla yer bulabilmesine olanak yaratacaktır. Ancak bu durum üstesinden gelinemez değildir. Siyaset sahnesinde sağ ve sol ideolojik eksenler somut alternatifler üretebildiği ve mücadele bu alternatifler üzerinden örgütlenebildiği taktirde; başka bir deyişle toplumsal siyasal kültürel ekonomik vb. alanlara dair seçim imkanı doğabildiğinde popülist siyasetin kısmen gerileyebileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Açikel F. (1996). “Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 70, 153- 198.
- Akçay Ü. (2015). “Merkez Bankası Bağımsızlığını Savunmak”, <http://www.soldefter.com/2015/02/05/merkez-bankasi-bagimsizligini-savunmak-umit-akcay> (20.03.2019).
- Arditi B. (2010). *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*, (Çev. Emine Ayhan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Armony V. (2005). Populism and Neo-populism in Latin America. After Neo-liberalism? Consequences for Citizenship, Workshop 2 in the series Claiming Citizenship in the Americas, organised by the Canada Research Chair in Citizenship and Governance, Montreal Üniversitesi.
- Aslanidis P. (2015). “Is Populism an Ideology? A Refutation and A New Perspective”, *Political Studies*, Cilt: 64/1, 88-104.
- Ateş K. (2017). “AKP, Dinsel Popülizm ve Halk-Olmayan”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 41/1, 105-129.
- Balta, E., Özel, S. (2018). “Popülizm Siyaseti: Küresel Çağda İktidar ve Protesto”, (Eds: Vickery J., Dragicevic Šešic M.), *Kültür Politikası ve Popülizm*, İletişim.
- Baştürk E. (2014). “Mağduriyet İle İktidar Arzusu Arasında Türk Sağı: Komplo’cu Bir Söylemin Anatomisi”, *Teorik Bakış Açısı Dergisi*, Sayı: 5, 117-150.
- Bora T. (2017). “Toplum, Kamu, Halk, Millet” *Birikim Dergisi*, <http://www.birikimdergisi.com/haftalik/8269/toplum-kamu-halk-millet#.XGIDhfkzbiU> (15.02.2019).
- Bora T. (2006, Aralık). “Ecevit’teki Şeytan Tüyü” *Birikim Dergisi*, <https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5976/ecevit-teki-seytan-tuyu#.XRzMEvkzbiU> (15.06.2019).
- Bozoğlu T. (2017). “Hegel’in Zeitgeist’i ve Otoriter Popülist Siyasal Söylem: Trump Üzerine Bir Okuma”, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2/1, 67-82.
- Canovan M. (1999, Mart). “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy”, *Political Studies*, Cilt: 47/1, 2-16.
- Cazullo, M. E., Freidenberg, F. (2017). “Populist Parties of Latin America The Cases Argentina and Ecuador”, (Eds: Heinisch R. C., Holtz-Bacha C., Mazzoleni O.), *Political Populism A Handbook*, Nomos.
- Canetti E. (2006). *Kitle ve İktidar*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Custodi, J. (2017). *Populism, Left-wing Populism and Patriotism. A Contribution to the Theorization of Left-Populis*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pompeu Fabra Üniversitesi Siyaset Felsefesi Bölümü, Barselona.

- Çakır M. (2011). “Neoliberalizmin Egemenlik Aracı Sağ Popülizm: Avrupa’daki Sağ Popülist Parti ve Hareketler”, <http://www.kozmopolit.com/sagpop1.pdf> (17.11.2018).
- Çetin İ. ve Özcan M. (2018). “Popülist Siyaseti Besleyen Cemaatleşme ve “Ötekiler””, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 37, 53-79.
- Çitçi O. (2008). “Yeni Siyaset: Neoliberalizm ve Post-Modernizmin Siyasal Projesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1/2.
- Çoban S. (2014). Halkın İradesi Örgütü Narodnikler ve Lenin, <https://m.bianet.org/biamag/siyaset/156236-halkin-iradesi-orgutu-narodnikler-ve-lenin> (11.10.2018).
- Daver B. (1965). “Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit (Seçkinler)”, *A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 20, 517-535.
- De Celeen B., ve Stavrakakis Y. (2017). “Distinctions and Articulations: A Discourse Theoretical Framework for the Study of Populism and Nationalism”, *Javnost-The Public*, Cilt: 24/4, 301-317.
- De la Torre C. (2000, January). “Populist Seduction in Latin America: The Ecuadorian Experience”, *Foreign Affairs Council on Foreign Relations*, Cilt 79/4.
- De Raatd J., Hollanders, D., Krouwel, A. (2004). “Varieties of Populism: An Analysis of the Programmatic Character of Six European Parties”, *Working Papers Political Science* (2004/4).
- Dinç, P. (2016). “Mapping Populism: Definitions, Cases, and Challenges to Democracy”. İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi, 1-16.
- Durna T. (2010). *Medyadan Söylemler*, Libra Kitap, İstanbul.
- Durna, T., Kubilay, Ç. (2010). “Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri”, (Ed. Durna, T.), *Medyadan Söylemler*, Libra Kitap, İstanbul.
- Eco U. (2012). *Yengeç Adımlarıyla Sıcak Savaşlar ve Medyatik Popülizm*, (çev. Şemsa Gezgin), Doğan Yayınları, İstanbul.
- Gerbaudo, P. (2016). Leftwing populism: A primer, <https://medium.com/@paologerbaudo/leftwing-populism-a-primer-12d92e90c952> (13.02.2019).
- Gidron N., Bonikowski B. (2013). *Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda*. Working Paper 8.
- González J. R. (2017). “Left-wing Populism in Spain: Discursive Formations on the European Union”, *POLITIKON: The IAPSS Journal of Political Science*, Sayı: 33, 28-46.
- Grigera J. (2017). “Populism in Latin America: Old and New Populisms in Argentina and Brazil”, *International Political Science Review*, Cilt: 38/4, 441-455.

- Hansen A. D. (2008). Laclauian Discourse Theory and the Problems of Institutions, Panel on Institutionalising Discourse in Second Global International Studies Conference.
- Hanspeter K., Pappas T. S. (2015). *European Populism in the Shadow of the Great Recession*, ECPR Press, United Kingdom.
- Hawkins K. A. (2003). "Populism in Venezuela: The Rise of Chavismo", *Third World Quarterly*, Cilt: 24/6, 1137-1160.
- Hawkins K. A. (2009). "Is Chavez Populist?: Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective", *Cilt*: 42/8, 1040-1067.
- Heper M, (2000). "The Ottoman Legacy and Turkish Politics", *Journal of International Affairs*, Cilt: 54/1, 63-82.
- Heper, M., Keyman E. F. (1998). "Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey", *Middle Eastern Studies*, Cilt: 34/4.
- Heywood A. (2007). *Siyaset*. Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood A (2007). *Siyasi İdeolojiler*, (çev. A.K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan), Adres Yayınları, Ankara.
- Jagers, J., Walgrave, S. (2007). "Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties Discourse in Belgium", *European Journal of Political Science*, Cilt: 46/3, 319-345.
- Jorgensen M., Phillips L. J. (2002). *Discourse Analyses as a Theory and Methods*, SAGE Publications, London.
- Kalaylıoğlu M. (2017). "İktidarda Popülizm' veya Tedrici Bir İnşa Süreci Olarak 2002-2010 AKP Dönemi: Bir Çerçeve Denemesi ve Birkaç Temel Önerme", *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 41/1, 67-103.
- Kaltwasser C. R., Mudde, C. (2012). "Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America", *Government and Opposition*, Cilt: 48/2, 147-174.
- Kaltwasser C., Mudde C. (2012). *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?*, Cambridge University Press, New York.
- Kaltwasser C. R., Taggart, P. (2015). "Dealing with Populists in Government: A Framework for Analysis", *Democratization*, Cilt: 23/2, 201-220.
- Kaltwasser C. R. (2012). "The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy", *Democratization*, Cilt: 19/2, 184-208.
- Katsambekis G. (2017). "The Populist Surge in Post-Democratic Times: Theoretical and Political Challenges", *The Political Quarterly*, Cilt: 88/2, 202-210.
- Kışlalı A. T. (2007). *Siyaset Bilimi*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Köker L. (2010). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

- Laclau E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*, (çev. N. B. Çelik), Epos, İstanbul.
- Laclau E. (2011). Popülizm: Bir Ad Ne İçerir? (H. Özen, Çev.) *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1/1 135-146.
- Laclau E. (2012). *Evensellik, Kimik ve Özgürleşme*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Laclau E., Mouffe C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, (çev. A. Kardam, ve D. Şahiner), Birikim Yayınları, İstanbul.
- Mair, P. (2000). "Populist Democracy vs. Party Democracy", (Eds: Meny, Y., Surel, Y.), *Democracies and the Populist Challenge*, Palgrave Macmillan, London.
- Markou G. (2017). "The Rise of Inclusionary Populism in Europe: The Case of SYRIZA", *Contemporary Southeastern Europe*, Cilt: 4/1, 54–71.
- Meijers, E. (2011). *Populism in Europe*, Green European Foundation, Austria.
- Moffit B., Tormey S. (2014). "Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style", *Political Studies*, Cilt: 62, 381-397.
- Moffitt B. (2015). "How to Perform Crisis: A Model for Understanding the Key Role of Crisis in Contemporary Populism", *Government and Opposition*, Cilt: 50/2, 189-217.
- Mouffe C. (2013). *Hegemony, Radical Democracy and the Political*, (çev. J. Martin) Routledge, London.
- Mouffe, C. (2014). Why the EU needs populism?, <https://www.theeuropean-magazine.com/chantal-mouffe--4/8420-why-the-eu-needs-populism> (10.02.2019).
- Mouffe C. (2015). *Dünyayı Politik Düşünmek*, (çev. M. Bozluolcay), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mouffe, C. (2018). Populists are on the rise but this can be a moment for progressives too, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/10/populists-rise-progressives-radical-right> (25.02.2019).
- Mudde C. (2004). "The Populist Zeitgeist", *Government and Opposition*, Cilt: 39/4, 541-563.
- Mudde, C. (2015). The Problem with Populism, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/17/problem-populism-syriza-podemos-dark-side-europe> (10.09.2018).
- Mudde, C. (2017). Why nativism, not populism, should be declared word of the year, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/dec/07/cambridge-dictionary-nativism-populism-word-year> (17.11.2018)
- Mudde C., Kaltwasser C. R. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford Yayınları, Great Britain.
- Mudde C., Kaltwasser C. R. (2011). *Voices of the Peoples: Populism in Europe and the Latin America Compared*, The Helen Kellong Institute For International Studies.

- Müller J-W. (2017). *Popülizm Nedir?*, (çev. O. Yıldız), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Müller, J.-W. (2015). Populist Constitutionalism: A Contradiction in Terms?, http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/JWMueller%20-NYULaw-Populist%20Constitutionalism.pdf (10.07.2018).
- Ostiguy, P. (2017). “Populism A Socio-Cultural Approach”, (Eds: Kaltwesser C., Espejo P., Ostiguy P.), *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford University Press, Oxford.
- Özbudun, E. (2001). “Institutional Decline of Parties in Turkey”, (Eds: Diamond L., Gunther R.), *Political Parties and Democracy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Öztürk A. (2018). Muharrem İnce ve Sol Popülizm, <https://www.politikyol.com/armagan-ozturk-yazdi-adaylik-sureci-muharrem-ince-ve-sol-populizm> (01.03.2019).
- Panizza F. (2005). *Populism and the Mirror of Democracy*. Verso, London.
- Pappas T.S. (2016). “Are Populist Leaders ‘Charismatic?’ The Evidence from Europe”, *Constellations*, 1-13.
- Parlak İ. (2015). “Yerel Seçimler Ulusal Düşmanlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 70/3, 507-540.
- Parlak İ., Uz P. (2015). “Mağdur/Mazlumdan Mağrur/Muktedir 30 Mart Seçimleri”, *Düşünen Siyaset(Birikimler-II)*, Sayı: 30, s. 69-106.
- Parlak İ., Yıldırım Y. (2018). “Herkesin Demokrasiden Bizim Demokrasiye:16 Nisan Referandumunun Birinci Yılında Bir Değerlendirme”, *Birikim*, s. 53-68.
- Poppino, R. E. (2018). Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Getulio-Vargas> (19.12.2018).
- Raadt, J. d., Hollanders, D., Krouwel, A. (2004). “Conceptualising Populism – Analysing the Level and Type of Populism of Four European Parties”, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.600.1938&rep=rep1&type=pdf> (18.03.2019).
- Rohter, L. (2005). With New Chief, Uruguay Veers Left, <https://www.nytimes.com/2005/03/01/world/americas/with-new-chief-uruguay-veers-left-in-a-latin-pattern.html> (15.03.2019).
- Rosenau P. M. (2004). *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*,(çev. Tuncay Birkan), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Saç S. (2017). “Front National: Radikal (Popülist)”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 41/1, 259-290.
- Sarıpek, D.B. (2006). “Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık (Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme)”, *Çalışma ve Toplum*, Cilt: 2/9, 67-95.

- Savage, R. (2015). Populism in the USA, <http://observatory.populismus.gr/> (21.03.2019).
- Stavrakakis, Y., Thomas S. (2016). "SYRIZA's Populism: Testing and Extending an Essex School Perspective", *ECPR General Conference*, Charles University Prague, 7-10.
- Stockemer, D. (2019). *Populism Around The World: Comparative Perspective*, Springer, İsviçre.
- Şentürk B. (2016). "Özne, İdeoloji ve Söylem: Post- Marxism ve Laclau Üzerine Eleştirel Bir Deneme", *Birey ve Toplum*, Cilt: 6/11.
- Taggart P. (2004). "Populism and Representative Politics in Contemporary Europe", *Journal of Political Ideologies*, Cilt: 9/3, 269-288.
- Taggart P. (2004). *Popülizm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Z. (2002). "Türkiye'de "Narodnik" Milliyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918)", (Eds: Türkler, H.C., Güzel, K. Ç., Koca, S.), *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yeni Türkiye Yayınları*, Cilt: 14, 801-806.
- Türkbay R., Polat, F. (2011). "Neoliberalizmde Özgürlük Paradoksu ve Sosyal Haklar" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, 85-97.
- Urbinati N. (1998). "Democracy and Populism", *Constellations*, Cilt: 5/1, 110–124.
- Walker, I. (2008). Democracy and Populism in Latin America. The Helen Kellong Institute For International Studies, https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/347_0.pdf (30.03.2019).
- Wallerstein I. (2007). "Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik", (Eds: Balibar, E., Wallerstein, I.), *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein I. (2009). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyılın Sosyal Bilimi*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis, İstanbul.
- WEB_1. (2009). This Day in History web site. <https://www.history.com/this-day-in-history/nixon-calls-on-the-silent-majority> (20.09.2018).
- Yağcıoğlu S. (2002). *Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Yarar, A. (2013). Arjantin'de Juan Domingo Peron Dönemi, <http://politikaakademisi.org/2013/09/18/arjantinde-juan-domingo-peron-donemi/> (15.11.2018).
- Yetkin B. (2016). "Popülizmin Gölgesinde Siyaset ve Siyasal İletişimi Anlamak", *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt: 4/3, 73.
- Yıldırım C. (2011). "Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980'den Sonraki Evrimi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7/2, 1-23.

- Yıldırım, D. (2009). “AKP ve Neoliberal Popülizm”, (Eds: Uzgel, İ., Duru, B.), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoneix Yayınları, Ankara
- Yıldırım Y. (2017). “Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa’da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı-Sağ”, *Türkiye Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 50/2, 51-72.
- Yılmaz, Z. (2017). “Popülizm, Halk ve Demokrasi: Temsili Demokrasinin Açmazları ve Radikal Demokratik Bir Popülizmin İmkânları”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 41/1, 33-65.
- Yılmaz N. (2011). “Türkiye’de Elitlerin Dönüşümü”, (Der. Ahmet Demirhan), *Türkiye’de Toplum*, Meydan Yayıncılık, İstanbul, Cilt: 5, 51-74.
- Zizek S. (2011). *Kırılğan Temas*, (çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Zürcher E. J. (2005). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Esra SIRMA
Doğum Yeri : Denizli
Doğum Tarihi : 13.02.1989
E-posta : esra-1989@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Sami Ariel Anadolu Lisesi (Eskişehir)
Lisans : Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü (Ankara)
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi (Denizli)
Doktora :
Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce (Orta İyi)

İŞ DENEYİMİ : Posta ve Telgraf A.Ş. (Memur)

ARAŞTIRMA ALANLARI: Siyaset Sosyolojisi, Politik Söylem, İdeolojiler

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: